

АКС

Бойовий Вістник Авангарду

2022

Редколегія:
Євген Врядник
(Lanzelet)

Оформлення:
Nataliia Dormouse

	ЗМІСТ	168	Гійом Фай & Робер Стюкерс: Урок Карла Шмітта
6	Сага про Авангард	178	Фрідріх Георг Юнгер: «Війна та воїн»
8	Хто ми?	191	Анрі де Монтерлан: «Вересневе Рівнодення»
12	Бойове Братерство	198	Бойові пригоди Авангарду
15	Res Publica versus Imperium	221	Пантеон
22	Світогляд авангардиста		
28	Європа–нація: поворот до пан'європеїзму		
32	Правий інтернаціонал та російсько–українсько війна		
46	З ваньок у кшатрії: «Філософія війни» Олександра Дугіна		
60	Індоевропейські боги війни		
67	Посмертя та культура поховання у воєвничих народів		
102	Ігровий світогляд		
141	Poesis		
160	Юліус Евола: Звільнення		
163	Гійом Фай: Про сутність війни		

САГА ПРО АВАНГАРД

24 лютого 2022 року стабільну українську дійсність переломила велика Подія. Весь особовий склад АКС, згідно з задекларованими цінностями, мобілізувався на війну — у різних бойових підрозділах, загонами й поодиноці, авангардисти вступили в бої за Україну.

До моменту випуску цього номера журналу, в Авангарду є втрати, і є великий бойовий досвід. Хай там що відбуватиметься далі, хай би як склалися обставини — ми не припинимо боротьбу.

Справа не в миттєвих політичних обставинах. Одним із наших принципів, про який ми публічно говорили та якого ми суворо дотримуємося — це укоріненість. Тобто, відчуття органічного взаємозв'язку зі своїм народом та його минулим, відчуття походження, зв'язку зі своїм краєм і Європою, й далі — у темряву віків, до індоевропейських джерел... І якщо бути послідовними, то за найменшого історичного масштабування, характер тієї версії українського народу, з якої ми генеалогічно виводимо своє існування, в яку ми укорінені, — це козацький «похідний» спосіб життя, авантюризм, відвага, побратимство. І це утверджується під час війни, це найкращий час для реалізації таких речей. Тільки під час війни утверджується жива ієрархія — «отаманізм», коли той, хто претендує керувати ватагою, рубається в битвах, як конунг зі своїми вікінгами, як отаман зі своїми козаками, поруч, пліч-о-пліч. Війна стала для Авангарду часом випробування його ідей, естетики й людей — тих, хто його і формує.

Авангардисти! Бийтеся на фронті, загартуйтеся в боях, ведіть таємну війну, ходіть за лінію, проводьте диверсії — беріть участь у цьому святі життя на повну потужність!

Нехай ваші діяння стануть овіяними славою. Хоч би що сталося й хоч би як склалися обставини, хоч би що готувала нам доля — ми повинні діяти так, аби в нитки світобудови був вплетений ще один міф: Сага про Авангард.

ХТО МИ?

Ми — авангардисти — плекаємо вірність чеснотам героїзму, честі, крові в умовах культурного занепаду сучасності. Не приймаємо ілюзій соціального прогресу і рівності, проповідуваних позбавленою коріння скотиною, набитим буржуа чи завісідниками офісів транснаціональних корпорацій. Усі вони бажають бачити нас безликою деталлю у механізмі Левіафана. Нас критикують за надмірну реакційність і ворожість, нам приписують дотримання «заборонених ідей», демонізують, звинувачують у вандалізмі й неповазі, нас намагаються уникати — такою є логіка сучасного тоталітаризму. Але чи зупиняє це нас? Чи лікує уразливі нарізви на соціальному тілі? Ні. Попереду невинне наближення присмерку сучасності, ми ж стоїмо в авангарді нового світу, який постане на руїнах нинішнього.

Ми вкорінені в індоевропейській культурі. Сповнені вітальним полум'ям жертвенної любові й люті наших предків, завойовників і творців: від скіфських курганів до вічного Риму, від азійських степів до Персиполіса, від кочовиків до експансіоністів, від варварів до Гомера, від невідомого жреця древнього культу до Будди — це і є дух авангардизму. Цей дух спонукає нас відкидати будь-який конформізм, гомогенізацію, економізм та всі інші -ізми, які є породженням виродження і викорінення. Він спонукає відкидати політику на користь політичного й проголосити війну ефемерному монстрові на ім'я «ідеології рівності».

ДЕ ПРОЛЯГАТИМУТЬ ФРОНТИ ЦІЄЇ ВІЙНИ?

АКС вступає у битву за справжність. Наші міста не можуть пишатися (здебільшого) ані визначною архітектурою, ані органічними соціальними зв'язками. Сучасне пострадянське місто — це середовище скупчення однотипних фаланстерів, між якими процвітає споживацтво західного типу й депресивно-маніакальне відчуження. Єдиним виходом із такого становища досі була пляшка горілки чи вінт, російський пост-панк і табуретка з зашморгом. Натомість ми закликаємо звернути око на Землю і ландшафт, ми шануємо дикість та гул древніх легенд. Стосунки між людиною і Природою не можуть розвиватися в умовах протистояння, нав'язуваного неконтрольованим технологічним та інфраструктурним консьюмеризмом. Піклування й пошана, засновані на гармонії й органічності стосунки — світ не може обертатися навколо тебе, бо ти сам є частиною цього світу. Ми практикуємо мандри, щоби зблизити в юнгеріанському і вандерфогелівському дусі сучасну людину з лісом і природою; ми живимося нею — наша домівка поміж гірських вершин, безкрайніх степів і густих, вкритих ярами лісів.

АКС вступає у битву за душі й люди в годину пропаганди смертельного розчинення й індоктринації Останньої Людини. Світ щосили нав'язує кожному шудрівські орієнтири з самого народження, і мало хто здатен вирватися з цих пут без нігілістичного рефлексу. Але що слідує за нігілізмом? Заперечення завжди цінне лише коли несе після себе утвердження нового. А нове не має жодної цінності, якщо не засноване на вічному. Для подання обрисів такого «органічного конструювання» (відтворення горизонту вічного) ми звели культурницькі плацдарми «Пломін» і «Nuovi Arditi» — видавництва нонконформістської і революційної правої літератури, лекційні платформи та медіа. Правиця ніколи не мала (і, вочевидь, не зможе мати) сталої і чіткої політичної доктрини, наша доктрина є динамічною і мінливою, але завжди мусить спиратися на несучі колони смислів. Їх наявність забезпечуємо для себе ми самі через перекладну літературу вершків правої (і не тільки) думки чи сприяння дійсно унікальним і осмисленим працям українських авторів.

АКС воює не лише фігурально, але й на ділі. Війна ідей вінчається здатністю стріляти у ворога. Війна — це нагорода, яка сприяє утвердженню й кристалізації наших цінностей. Найкращі і найпалкіші проявляють себе на передовій, іноді навіть обтяжуючись підписанням договорів з дияволом бюрократії — на різних напрямках, у різних бойових операціях, в різних родах військ: однак, перебуваючи один і з одним у духовному єдинстві авангардистського братства.

Авангард продовжує прориватися вперед. Позаду нас застаріла сучасність, попереду — майбутнє, увінчане тріумфом прадавніх чеснот.

Сергій Заїковський Deimos

P.S.

Відповідь на питання, що виникло у багатьох після випуску першого номеру журналу — “чому саме ВісТник?” — проста та очевидна: ми відчуваємо тяглість та мета-ідеологічне спадкоємництво від “українського Еволи” — Дмитра Донцова, та його легендарного ВісТника. Східняк, котрий ідеологізував західний український спротив; творець нашого палінгенетичного та над-національного, альтернативного до Модерну, міфу — Української Традиції, та просто цікавий персонаж епохи бурхливих перетворень та переламних подій. Хто, як не він, повинен надихати нас, коли ми думаємо про ідейну вкоріненість?

Є.В.

БОЙОВЕ БРАТЕРСТВО

Земное счастье – лишь в борьбе!
Причастьем порох стал к судьбе!
И триедина дружбы твердь:
Крушит врагов, недуги, смерть!

Фрідріх Ніцше
"Весела Наука"

Самотність та відсутність міцних уз між людьми – характерна риса сучасної цивілізації. Серед урбаністичних пейзажів та техногенних звалищ людина народжується, живе та вмирає на самоті. Єдине, що в цьому світі може служити джерелом чистого, архаїчного мужнього сприйняття – війна. Смертельна небезпека об'єднує, згуртовує, очищає буття від усього зайвого і наносного, залишаючи лише те, що чоловік переживає, коли його життя стискається до єдиного моменту тут-і-зараз.

У військової аристократії всіх часів існував окремий, нікому ззовні його не відомий, пласт буття. Бувало так, що представники військової еліти різних народів та рас (як показали окремі казуси Столітньої Війни, або, приміром, хрестових походів) світоглядно були ближчими один одному, ніж їм їхні ж співвітчизники з числа ремісників чи селян.

Справа в тому, що в процесі згуртування перед небезпекою між солдатами утворюються взаємини, які в решті світу існують лише у вигляді бляклих проблесків – міщанин таких відносин не знає, боїться або відкидає, воліючи теплого даху та набитого черева, а не зобов'язань, які накладаються на кожного, хто вступає у військовий союз.

Основа структури військового союзу (або, інакше, бойового братерства) – ієрархія. В європейській традиції більш досвідчений і вмілий володів першістю над молодшими за ієрархією. Він мав виняткові риси та якості особистості, а авторитет завоював гостротою розуму і самовідданістю. Бойова ватага, очолювана таким командиром, відобразилась у найкращих історичних прикладах, що надихали воїнство поколіннями: спартанська держава, козацькі заго-ни, лицарські ордени.

Узи вірності, що сковують усіх, хто стає частинкою бойового братерства, здавна накладали негласні зобов'язання, що ставали долею і безпосередньою ереальністю. Головне місце в житті чоловіка займав військовий союз, до якого він належав – матеріальні багатства, сім'я, жінки, розваги та всі скарби світу його обходили лише тією мірою, якою це збігалось з інтересами військового со-

юзу, або принаймні їм не суперечило. Умови дуже прості: ти знаходиш братерство тих, хто разом з тобою буде ломитися на стіни замку в облозі або зустрічати з окопів танкову атаку противника, хто поділиться з тобою останнім шматком черствого замерзлого хліба, витягне тебе, пораненого, з самого жерла битви, натомість – ти відмовляєшся від будь-якої іншої прив'язаності. Прикладом повного зречення від інших уз є німецькі середньовічні ландскнехти або лицарські ордени часів хрестових походів – навіть етнічна або національна самоідентифікація не мала такої єднальної сили, як орденська, вже не кажучи про аскезу в питаннях сімейного життя та інших матеріальних благ.

Армії держав, що не воюють, часто позбуваються всіх зазначених особливостей; якість офіцерського складу псується, солдати втрачають мотивацію і розуміння того, що відбувається. Власне, замість способу життя слово «воїн» починає означати всього-на-всього рід занять, професію; військовий – робота, але не дія.

Приміром, витоки «дідівщини» в сучасній армії, як і у жартів про товстих злодіякуватих прапорщиків, ростуть саме з цієї проблеми. Фільм «ДМБ» – яскравий приклад того, як деградує військний союз, що не переживає небезпек та злиднів і не ограновується сталлю війни.

У той же час, завдяки нинішньому стану речей, є всі можливості повернутися до витоків мужності, відродити повноту військового буття, очищеного від усього зайвого вогнем битв.

**МИ МАЄМО СТАТИ
СПРАВЖНІМ
АВАНГАРДОМ У
СТВОРЕННІ НОВОЇ
ЛЮДИНИ ЄВРОПИ –
ТІЄЇ, ЩО ЗАНОВО
ВІДВОЮЄ ЖИТТЄВИЙ І
КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР
ДЛЯ ПРИЙДЕШНЬОЇ
ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТВОРЦІВ,
ПРАВИТЕЛІВ І ГЕРОЇВ.**

RES PUBLICA VERSUS IMPERIUM

Нашу ідею Спільної Справи нам слід шукати у своїй сутності, у наших коренях, історії, народній душі – і, головне, у проявах її кращих особливостей на практиці.

Нещодавно один з європейських публіцистів покоління «нових правих» – нині скоріше «пристаркуватих», ніж «нових» (деякі з них вже відійшли в засвіти природною смертю) висловився з приводу російсько-української війни наступним чином. Він заявив, що це війна не між російським та українським націоналізмом, а між логікою національної держави та Імперії.¹ Прозорливо. Втім, незрозуміло, чому сам цей мислитель, при всіх декламованих «новими правими» тезах щодо «Європи ста прапорів» у своїх роздумах виявився прихильником Росії-Імперії. Його старший колега по цеху «новоправої» політичної публіцистики, Жан Мабір, навпаки, ще у 1960-х мріяв про Європейську Федерацію, у складі якої буде Україна, що вирвалася з полону радянсько-«вавілонської» деспотії.² Мабір любив поетико-історичні порівняння, вбачав у гігантських спорудах цивілізацій Межиріччя сталінську гігантоманію,

протиставляв ярма близькосхідних міст-мурашників світлу свободи європейської грецької культури, принесеної фалангами Олександра. Напевно, на заваду прихильності до України деякі французьких інтелектуалів стають антиамериканізм, міфоманія, та внутрішня слабкість – звідси традиція певного мазохістського потягу до «сильних росіян» з їхньою «особливою цивілізацією», ще з робіт П'єра Дріє ла Рошеля.

Це цілком зрозуміло: у душі французів все ще жевріють невирішені дилеми, травми 1789-го року, бонапартистські сподівання, жахи трьох великих війн, а також нав'язлива примара зрадженої Комуни та невинно вбитого короля. Знаєте, тяжко бути постарівшою католицькою нацією з безліччю грішків за пазухою, особливо якщо еліти виписали єдину процедуру омолодження – заповнення хвилями мігрантів, а індульгенцією було скасовано ще у Середньовіччі.

**Що є протилежним
Імперії, абсолютній
монархії?
— Республіка.**

Україна-нація – явище відносно молоде, тому нам простіше розібратися у тому, що відбувається. Попри уразливість до атак зі сторони ворогів-імперіалістів з різних боків, палінгенезис – оновлення через постійне звернення до коріння – повторюється знову і знову, крізь вирії наших національних трагедій, очищує нашу здатність до національного самовідчуття, до бачення власного становища серед інших народів Європи.

Наразі ми воюємо з Росією-Імперією, і в такий історичний момент потрібно чітко усвідомлювати, за що ми воюємо. Інакше нам це розуміння нав'яжуть «союзники», які претендують на роль візіонерів-кураторів, внутрішні так звані (Дмитром Донцовим) «провансальці», або, як не дивно, зовнішні безпосередні вороги – адже іноді брехня, що регулярно повторюється, приймається за правду.

Французи нам спали на думку не лише через висловлювання Алена де Бенуа. Один з способів пізнання – вивчення одного через інше шляхом порівнянь та аналогій. Тому ми згадали про першу націю, яка кинула виклик європейським монархічним Імперіям.

Звичайно, можна заперечити й згадати Рим, імператори якого були лише першими сенаторами – але з часів Октавіана це втратило будь-яке значення.

Отже, Res Publica. Скинувши монархію і встановивши республіку, революційна Франція майже одразу ж, через три роки після свого народження, зазнала агресії європейських реакційних сил. Проти Революції та Республіки імператори вступили в змову, зосередили свої війська біля кордонів Франції

та висунули вимогу про реставрацію монархії. Французи відмовилися примостити королю голову назад, тому розпочався період воєн, у яких республіка встояла, а далі був термідор, Наполеон... Всім відомі події.

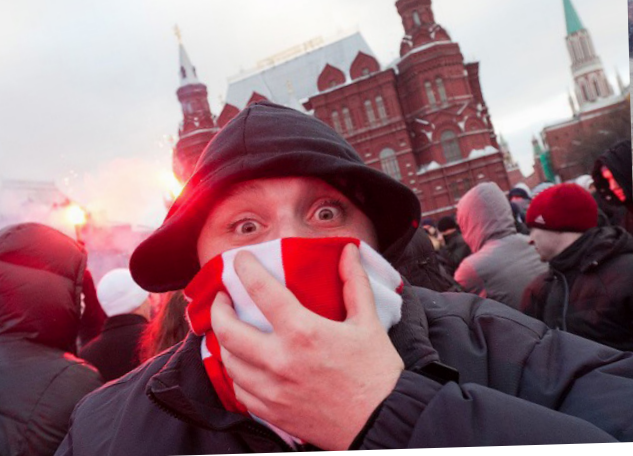
Прямі аналогії недоречні, але логіка того, що відбувається, узгоджується з нашим пострадянським театром політичних дій. Український варіант Паризької Комуні начебто переміг, хай навіть і з доброю жменею „але“. Політики-«самовисувачі» (на народних трибунів вони були схожі з дуже великою натяжкою) зробили класичну ротацію еліт, але все ж Майдан не змогли придушити. Він народив досить тямуще покоління, послужив потужним трампліном для багатьох активістів. Після розвалу СРСР Росія воліла «сильної руки», ностальгія багатьох десятків мільйонів депресивних росіян по лінії наступності «Іван Грозний – Сталін – Прийдешній Цар» мала нищівну си-

Національна гвардія Парижа іде на фронт

лу: так народилася путінська держава-корпорація – State, з незмінним лідером біля керма, та коктейлем реакційних охоронних ідей у придворних. Цілком доцільно орієнтуватися в цьому плані навіть на Суркова і Дугіна: другий, навіть якщо і не задає повістку, але точно нашіптує магічну маячню, що поступово втілюється в реальність, а перший народив містку формулу Росії XXI століття: "довга держава та глибинний народ".

Річ у тім, що тиранічна реакція завжди ненавидить комунітарні форми людського устрою, вона прагне знищити небезпечну заразу «релігії свободи», яка ніби вірус може заразити й народні маси, і верхівку режиму. Росія з таким стикалася після наполеонівських воєн, цілий прошарок офіцерів був «отруєний» знайомством з французами, що призвело до великого бродіння умів. 1917-й рік став вибухівкою сповільненої дії, закладеної ще у 1814-му,

Манежна площа, 2010

після переможного маршу російської армії Парижем. Це чітко усвідомлювали російські інтелектуали реакційного штибу – внутрішній культурний фронт Російської Імперії осяяли канонади артобстрілів по чаадаєвсько-герценських позиціях і нечаївщині – у другій половині XIX століття народилися «антинігілістичні» романи, ціла плеяда ідеологів-«охранителів» регулярно публікувала талмуди про «духовне оновлення». Одним словом, душевна травма у росіян пече ще з того часу – адже такі заходи їх не вберегли від лютого та жовтня 1917 року. Лише подальший взаємовплив і злиття марксизму з колективістською сутністю російського народу дало на виході «червону монархію» – але таку, що не пережила протистояння із Заходом.

"Контрреволюційна" ідеологія Росії живе страхом: країна вагітна революцією. Росія являє собою клаптикову державу, яка не спромоглася ані на повноцінну внутрішню колонізацію, ані на інтеграцію; вона намагається лише захиститися від розвалу концепцією імперсько-євразійського плавильного котла. Звичайно ж ця новоявлена потвора боїтиметься і

ненавидітиме свою протилежність: унітарну національну державу. До того ж ненависть розпалюється з більшою силою російськими претензіями на київський трон, московські еліти бояться самої ідеї іншої Русі – тієї, яку Іван Грозний давив чоботями опричників у Новгороді. Така Русь збереглася серед козацьких загонів Дикого Поля – і її діти пам'ятають безчинства тиранів, які можна порівняти з... — і ось вам ще одна паралель із Францією – плюгавство короля Пилипа Красивого, який підробляв монети та вирізав цілий духовний орден. Всі європейські монархи старанно мостили собі доріжку до абсолютизму, і їхній шлях до влади завжди супроводжував кривавий слід від померлих захисників честі – вільних гордих воїнів. І чи то переслідування гайдамаків, чи хвиля лютого гніву на варязький вічовий лад Новгороду, чи страта голови духовного ордену – це була війна проти свободи. До речі, про безневинно вбитого Людовіка XVI – деякі реакційно налаштовані сучасники французької революції вбачали в цій страті помсту тамплієрів монаршому дому, що тривала віками...

Повернімося до наших політичних реалій. Свідчення очевидців із пасіонарного політичного російського середовища 2014 року підтверджують, що вогонь революції міг перекинутися і на Росію – до речі, такий жах охоплював російську верхівку та суспільство навіть після невинного «помаранчевого» Майдану. Цим і пояснюється реакція у вигляді кримського сценарію та ЛДНР, а через вісім років передбачувана спроба повністю знищити Україну як небезпечне джерело політичного відступництва. І тут корпоративна імперіалістична держава натрапила на силу Спільної Справи (Res Publica).

Хоч Москва і претендує на якусь генеалогічну лінію від Київської Русі, управлінські традиції склалися абсолютно по-різному. Вільні козацькі ватаги українських просто-

рів, з їхніми виборними отаманами та промислом військового найму сягали корінням у скіфський спосіб життя, де головне майно чоловіка – степовий вітер, акінак, вірний кінь; і в світосприйнятті норманів, з їхньою вічовою культурою та культом бойової слави. На феномені козацтва базується більша частина українського національного міфу. Покоління за поколінням – воїни навіть використовують однакові прізвиська, успадковуючи цим справу і намагаючись повторити славу своїх попередників. О, скільки можна нині побачити "Залізників", "Байд", "Чорнот", "Гонт" - такі позивні носили десятки гордих душ; а скільки схожих з історією трьохсотрічної давності козацьких прізвиськ побачив наш батько – Холодний Яр – під час повстання 1919-1922 років!

Вище згадані «союзники» – вони ситуативні, і не мають з нами навіть натяку на родинні зв'язки. Ідейно так і є, хоч вони заявляють, що теж республіканці.

Що ж таке — наша Res Publica?

Слово «демократія» спаплюжене лібералами, тож краще надати перевагу визначенню «національний комунітаризм» – і саме на цьому, на *communité*, спільноті, громаді, тримається наш суспільний устрій. Це наша спільна справа, справа спільноти. Наприклад: російських солдатів коряво одягає і споряджає держава, наших – одягає і споряджає наш народ. Цим фактом, звісно, можна нам і дорікнути – адже що за держава така, що не може централізовано забезпечити військо? Але в цьому дійсно можна вбачити шляхетність душ, які відчують спорідненість із кожним солдатом на фронті – кров за кров! - До того ж, можна провести цікаву аналогію із Середньовіччям, коли лицар сам себе одягав, вирушаючи на службу до сюзерена. Що ж, феодальний лад набагато вільніший, ніж абсолютна монархія, або якась пірамідальна форма диктатури. Хрещений батько лібертаріанства (та друг багатьох французьких правих націонал-революціонерів з пан'європейського табору) Бертран де Жувенель взагалі визнавав – свобода може бути лише в озброєнного суверенного чоловіка, який особисто відповідає за свою честь, та захист своїх близьких та майна.³ Близько до ідеалу козацької вольниці, тому: щиро дякуємо за

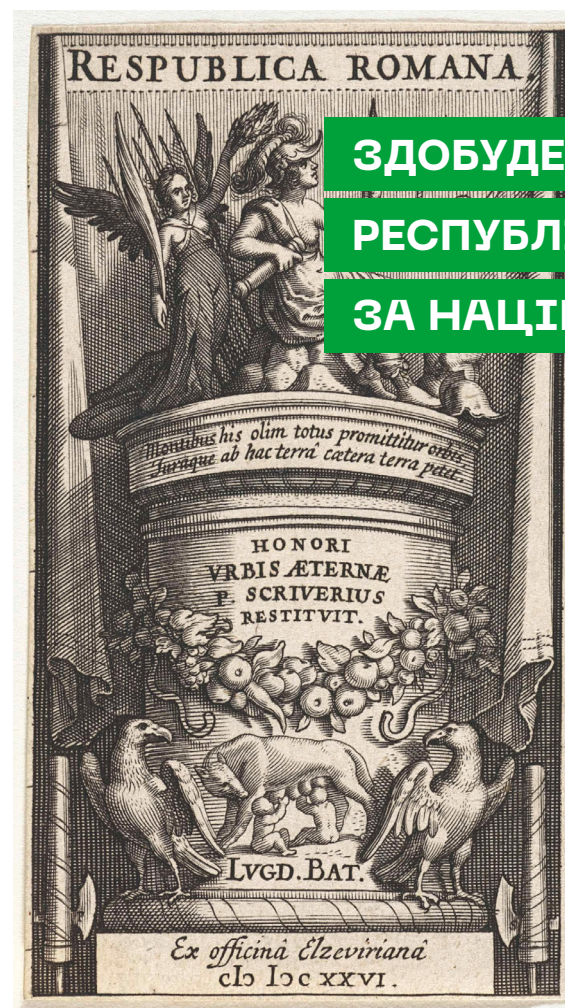
чудовий варіант палео-лібертаріанства. Знову ж таки, у нашому тексті спливають французи! Ніяк без них не обійтися.

Так, правильно розмірковують ті, хто не хоче вставати на жодну з глобальних протиборчих сторін: наша сторона – окрема і самодостатня, стосовно ідеології. Якщо дивитися «праворуч» – лідери великих політичних рухів Європи минулого століття часто не розуміли волелюбної та вічової природи своїх народів, тому й будували нудні авторитарні режими, або вдавалися до тоталітарних методів організації суспільства. Наприклад, іспанські фалангісти підтримали Франко, хоча клин між ними та їх братами, що прагнули соціальної справедливості, вбило радянське тоталітарне чудовисько. Однак багато європейських правих ідеалістів, які згодом намагалися переосмислити іспанську громадянську війну, самі віддавали належне хоробрості і правоті багатьох переконань солдат республіканської міліції! Зліва ж, і по центру присутня така велика кількість гідоти: примусової зрівнялівки, влада капіталістичної олігархії – як видимої, так і прихованої, маніпуляцій людським єством, завуальованих форм тиранії – що і це не може стати нашим стратегічним вибором.

Чи близькі нашій *Res Publica* французькі «свобода, рівність, братерство»? Навряд чи в тому вигляді, який ми побачили на практиці, а не в певних умах і на папері: сучасний Захід знаходиться у моральному занепаді, і навіть оптимісти говорять про зниження його впливу та життєвої сили, саме через диктат цієї потрібної формули.

Нашу ідею Спільної Справи нам слід шукати у своїй сутності, у наших коренях, історії, народній душі – і, головне, у проявах її кращих особливостей на практиці. Виборна влада достойних, що ґрунтується на волі самоврядних громад та на принципі меритократії; соціальна справедливість, що корениться у почуттях глибокої спорідненості зі співвітчизниками; войовниче почуття дистанції та особистої свободи – започатковане на вільному гордому духові наших людей. Саме на цьому можна побудувати політичну теорію та практику суспільного життя озброєного вільного народу, союзу суверенних особистостей. І будь-яка Імперія буде розбита об мури захисників такої Спільної Речі.

Є.В.

Rome door de Faam gekroond

**ЗДОБУДЕМО НАШУ
РЕСПУБЛІКУ В БИТВІ
ЗА НАЦІЮ!**

Нам є, що запропонувати в якості цілісного світогляду для борців за Україну. Це те, чого справді жадає кожна палаюча душа: не політичних програм, лозунгів чи обіцянок — а справжнього живого світогляду. Це річ, яка на відміну від минулих і підкорених метаморфозам політичних програм має істинну цінність. Світогляд викладається нами у спеціальних статтях, брошурах, журналах. Його доповнення і заглиблення — книжки, які ми видаємо в рамках видавництва Пломінь та Nuovi Arditi. Якщо вам цього замало чи, навпаки, забагато — ось короткий перелік того, за що бореться Авангард.

Це —

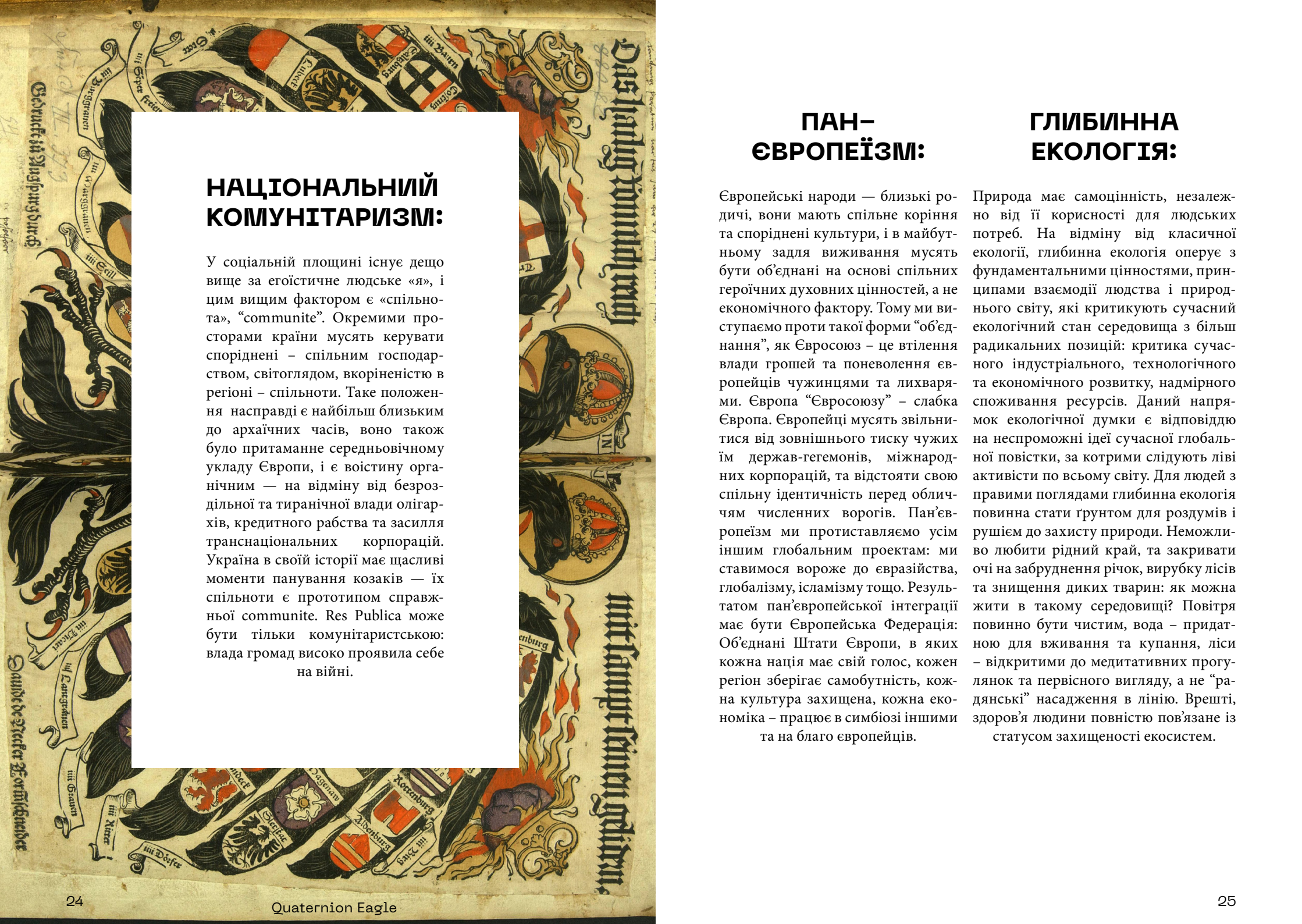
СВІТОГЛЯД АВАНГАРДИСТА

ПРАВИЙ ПРАГМАТИЗМ:

Наші засадничі ідеї — честь, ієрархія, героїчні цінності — є вічними. А от їхнє соціальне втілення, їхні носії, форми — залежать від особливостей епохи, народу, території, адже усе підкорене законам часу: оточуюча реальність має плинний характер, як казав давньогрецький мудрець — “Усе є вода”. Тому істинну важливість має не назва нашої ідеології для зовнішньої аудиторії, і в усіх аспектах життя — навіть в економічному — не якась конкретна форма устрою: ми пристосовуємося до сучасних викликів у другорядних питаннях, лишаючись послідовно вірними найвищим ідеалам. Якщо наразі праві ідеї найбільш вдало втілюються в рамках націоналізму, а сам він матиме масову підтримку, то вигідно продовжувати називатися націоналістами. Якщо своєчасною та популярною є соціалізація економіки — треба цим скористатися та вести аналогічну риторичку. Ціль — перемога і домінація вічних цінностей за будь-яких другорядних форм.

ЕТНО- КОРПОРАТИВІЗМ:

Етнічно, кровно, духовно і культурно споріднені спільноти мусять розвиватися органічно й розділено, захищаючи свою ідентичність та вільно конкуруючи з іншими такими ж спільнотами. У рамках цих етнічних спільнот мають бути встановлені їхні власні природні закони, а інтереси представника спільноти мають важити більше, ніж інтереси чужинця. Поза міркуваннями про політичну націю як уявлену спільноту, та усім досвідом ідеологічної деконструкції, до якої вдавалися найпопулярніші філософи останніх 75 років, ми певні: є речі, котрі перевіряються емпірично, і спорідненість та вкоріненість — перевірити не так важко. Вони легко перевіряються соціальною мобілізацією у важкі часи, і от якраз це і є “прохідним екзаменом” для етно-корпорацій, і от за цим критерієм українці — існують як етно-корпорація. Здатність та практика вигадувати своє минуле для конструювання сучасного життя спільноти — нам на руку: ми можемо збудувати таку Україну, яку захочемо, головне — що існують справді ті, хто буде її центром.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМУНІТАРИЗМ:

У соціальній площині існує дещо вище за егоїстичне людське «я», і цим вищим фактором є «спільнота», «communitate». Окремими просторами країни мусять керувати споріднені – спільним господарством, світоглядом, вкоріненістю в регіоні – спільноти. Таке положення насправді є найбільш близьким до архаїчних часів, воно також було притаманне середньовічному укладу Європи, і є воістину органічним — на відміну від безроздільної та тиранічної влади олігархів, кредитного рабства та засилля транснаціональних корпорацій. Україна в своїй історії має щасливі моменти панування козаків — їх спільноти є прототипом справжньої communitate. Res Publica може бути тільки комунітаристською: влада громад високо проявила себе на війні.

ПАН- ЄВРОПЕЇЗМ:

Європейські народи — близькі родичі, вони мають спільне коріння та споріднені культури, і в майбутньому задля виживання мусять бути об'єднані на основі спільних героїчних духовних цінностей, а не економічного фактору. Тому ми виступаємо проти такої форми «об'єднання», як Євросоюз – це втілення влади грошей та поневолення європейців чужинцями та лихварями. Європа «Євросоюзу» – слабка Європа. Європейці мусять звільнитися від зовнішнього тиску чужих їм держав-гегемонів, міжнародних корпорацій, та відстояти свою спільну ідентичність перед обличчям численних ворогів. Пан'європеїзм ми протиставляємо усім іншим глобальним проектам: ми ставимося вороже до євразійства, глобалізму, ісламізму тощо. Результатом пан'європейської інтеграції має бути Європейська Федерація: Об'єднані Штати Європи, в яких кожна нація має свій голос, кожен регіон зберігає самобутність, кожна культура захищена, кожна економіка – працює в симбіозі іншими та на благо європейців.

ГЛИБИННА ЕКОЛОГІЯ:

Природа має самоцінність, незалежно від її корисності для людських потреб. На відміну від класичної екології, глибинна екологія оперує з фундаментальними цінностями, принципами взаємодії людства і природного світу, які критикують сучасний екологічний стан середовища з більш радикальних позицій: критика сучасного індустріального, технологічного та економічного розвитку, надмірного споживання ресурсів. Даний напрямок екологічної думки є відповіддю на неспроможні ідеї сучасної глобальної повістки, за котрими слідує ліві активісти по всьому світу. Для людей з правими поглядами глибинна екологія повинна стати ґрунтом для роздумів і рушієм до захисту природи. Неможливо любити рідний край, та закривати очі на забруднення річок, вирубку лісів та знищення диких тварин: як можна жити в такому середовищі? Повітря повинно бути чистим, вода – придатною для вживання та купання, ліси – відкритими до медитативних прогулянок та первісного вигляду, а не «радянські» насадження в лінію. Врешті, здоров'я людини повністю пов'язане із статусом захищеності екосистем.

АНТИ-ЕГАЛІТАРИЗМ:

Люди природньо нерівні — за своїми здібностями, характеристиками, фізичною комплекцією, інтелектом. Органічна держава, суспільство, спільнота, де максимально уважно ставляться до цього фактора, людей розділяють на різні верстви не за ознакою багатства чи бідності, але виходячи з їхніх здібностей та особистого потенціалу; таланти ж не гублять "вирівнюванням", але навпаки — плекають та розвивають. Архаїчні спільноти, поділені на варни і касти, вдало втілювали принцип органічної нерівності. В наших умовах, варто звернутися до концепції меритократії, щоб випрацювати критерії нерівності та кваліфікації.

АНТИБУРЖУАЗНІСТЬ:

Наші вороги, критикуючи наш світогляд, пропонують чоловікові сірі будні обивательщини. Вони пропонують у якості сенсу життя егоїзм — їсти в голову, ледарювати, гнатися за насолодою, хаотично спарюватися, лихварствувати. Такий спосіб життя вони пропонують як єдино "серйозний"; життя ідеалістів вони називають "безсенсовними іграми". Дарма хто перед нами: прогресивний лівак, поміркований консерватор чи академічний ліберал. Усі вони є різними виразниками обивательщини і буржуазності. Але ми свідомо обираємо відчайдушний шлях життя заради чогого вище за життя — ідеалів Героїзму.

С.З. та Є.В.

АРХЕО-ФУТУРИЗМ:

Героїчні цінності, наш світогляд загалом цілком можна поєднати з технологіями. Величні давні цивілізації мали загалом майже увесь технологічний набір класичної механіки, при цьому в центрі цих цивілізацій було Божественне та Традиція, на відміну від сучасного сірого світу споживацтва та деградації. Звісно, сучасна техніка — це багато в чому продукт модерного, матеріалістично-позитивістського мислення. Але існують широкі тенденції до переосмислення та адаптації: як феномену техніки загалом, так і кібернетичної культури зокрема. Трансгуманізму та іншим сучасним течіям ми протиставляємо археофутуризм та кіберготику.

Genie europaen

На додачу — проблемне питання:

Одним із головних спірних моментів цієї війни для стало співвідношення авторитаризму та демократії. Критерій істини — практика. На практиці ми побачили, як неоавторитарна держава посиляє ваньок колонами горіти в коробочках, гвалтує дітей та жінок «братського народу», постачає своїх солдатів гівном. Демократична Україна ж показала потужну горизонтальну організацію, переваги бандократії (величезну кількість високомотивованих варлордів та їх загонів), повагу та турботу про своїх воїнів. У складі української армії бореться інтелектуальна еліта, у російській — дебіли з глибинки. Це розвіює будь-які симпатії до деспотій, тоталітарної романтики, нудних авторитарних режимів, авторитету без зв'язку з живими діями. Як це осмислити через погляд справа?

В одній із наших попередніх статей ми поставили питання: свобода чи безпека? Звісно ж свобода. Свобода озброєного

чоловіка, отаманщина, Дике поле. Який наш націоналізм? Практика дала нам щеплення від любові до реакційних фантазій. Так, цікаво читати де Местра, уявити сакрального царя тощо. Але ми боремося не за безлику ієрархію сакралізованих архонтів, а за націю нескінченного віча вільних озброєних людей. У протистоянні Афін та Спарти ми — за обох, проти образу азіатської Персії. Авторитет бойового командира вищий за авторитет будь-якого відчуженого поставленого — нехай навіть вищими силами — управлінця, у будь-якому статусі. Ми надаємо перевагу отаманові перед будь-яким маніпулятором. Наш національний шлях — общинність та військова демократія, їхнє коріння — бойові дружини князів та козацькі ватаги. Хай вільні козаки правлять самі собою, а сакралізовані політики керують своєю безликою ордою. Це протистояння вічне! Наша свобода — свобода сміливих та лютих озброєних чоловіків.

Світ поринає у Нове Середньовіччя. Неофеодальний порядок означає високий рівень особистої свободи.

Сенс наших життів — побудувати цю омріяну піратську республіку. Все в наших руках.

ЄВРОПА-НАЦІЯ: ПОВОРІТ ДО ПАН'ЄВРОПЕЇЗМУ

Ідея єдиної Європи існувала в різних теоріях кілька століть, а на початку ХХ століття з наслідками Першої світової війни вилилася в перші кроки до її втілення. І якщо в лівих політичних ідеологіях існували ідеї інтернаціоналізму, то звідки взялася ідея пан'європеїзму в правих?

Ідея єдиної Європи проголошувалася свого часу італійськими фашистами, а пізніше пропагандистськими службами Третього райху, які посилювалися на міжнародну революційну організацію «Giovine Europa» (Молода Європа), яка була створена в 1834 році за ініціативою Джузеппе Мацціні. При тому, головне управління СС планувало єдину, поділену на великі регіони, Європу без Росії. Діячі Італійської соціальної республіки також підтримували ідею інтеграції європейського співтовариства у своєму Веронському маніфесті 1944 року.

Після війни швед Пер Енгдал створив разом із французом Морісом Бардешем «Європейський соціальний рух» (European Social Movement). Незабаром після цього американець Френсіс Паркер Йокі створив «Європейський визвольний фронт» (European Liberation Front), який проте проіснує недовго.

У 50-тих роках існувало кілька груп пост- та нео- фашистів, які підтримували ідеї європейського націоналізму. У Британії Освальд Мослі з 1950-го по 1957-й роки реанімував «Європейський соціальний рух», співпрацюючи з подібними групами на континенті.

У період з 1962-го по 1969-й роки існує «Jeune Europe» (Молода Європа) бельгійця Жана Тіріара, міжнародна організація натхнення загальноєвропейським націоналізмом.

У 1960 році Мослі, Тіріар та інші лідери європейських «ультраправих» груп (Deutsche Reichspartei, Movimento Sociale Italiano, Jeune Europe та бельгійський Mouvement d'Action Civique) заснували «Національну партію Європи» (National Party of Europe). Мослі просував європейський націоналізм у своїй праці «Europe a Nation» (Європа-нація) та в межах «Union Movement» (Об'єднаного руху).

Верона, Національна асамблея

Сер Освальд Мослі

У Європейській декларації від 1 березня 1962 року «Національна партія Європи» закликала до створення європейської національної держави шляхом утворення спільного європейського уряду та обрання європейського парламенту, виведення американських та советських сил з Європи та розпуску ООН, яку мав замінити міжнародний орган, який би очолювали США, Советський союз та Європа як рівноправні учасники. Територією європейської держави мали би бути всі європейські держави за межами СРСР, включаючи Британські острови, та їхні заморські території. Партія залишалася активною протягом 60-тих років.

Європа-нація — це ідеологічна концепція, розроблена британським фашистським (та постфашистським) діячем сером Освальдом Мослі, що стала наріжним каменем його «Union Movement». Політик закликав до інтеграції Європи в єдине політичне утворення. Незважаючи на те, що ця ідея не змогла забезпечити широку підтримку руху Мослі, вона виявилася надзвичайно впливовою для європейської «ультраправої» думки.

Ідея об'єднаної Європи почала розвиватися у фашистському середовищі в останні дні Другої світової. Такі концепції, як Nation Europa та Eurafrika, які постулювали все більш тісний союз між європейськими країнами, отримали популярність у німецькому націонал-соціалістичному підпіллі відразу після війни. Мослі, котрий у ті роки почав читати німецькою, простудіював низку памфлетів, де обговорювались

Europe a Nation

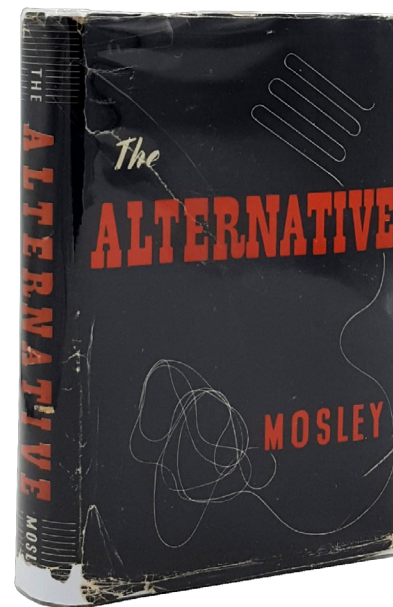
ці ідеї, й підпав під їх сильний вплив.

Іншим важливим джерелом цих поглядів був маніфест Італійської соціальної республіки, який включав залик до створення європейського співтовариства.

Зі свого боку, Мослі пізніше стверджував, що він вперше виступав за щось подібне ще в 1936 році.

Вперше Мослі представив ідею Європи, яка утворює єдину державу, у своїй книжці *The Alternative* в 1947 році. Він стверджував, що традиційне бачення націоналізму, якому слідували різні відтінки довоєнного фашизму, було занадто вузьким за обсягом і що повоєнна ера вимагає нової парадигми, в якій Європа об'єдналася б у єдину державу. Мослі відкинув будь-яке поняття федеративної Європи, закликаючи натомість до повної інтеграції.

Пан'європейська концепція Мослі мала також важливий геополітичний вимір, оскільки британський політик вбачав у ній єдино можливий спосіб захистити Європу від того, щоб вона не стала ареною боротьби за вплив між США та советами у холодній війні.

Мослі розширив свої ідеї щодо єдиної інтегрованої європейської національної держави та спільного європейського уряду в книжці *The Alternative* (Європа: віра і план), опублікованій у 1958 році.

Богдан Григоренко

Освальд Мослі звертається до натовпу на зборах у Лондоні

ПРАВИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ ТА РОСІЙСЬКО- УКРАЇНЬКА ВІЙНА

По всьому світу розкидані різні позасистемні політичні групи: ліві та праві. Закони політики працюють так, що маргіналами, паріями, вони є лише до переламного моменту отримання важелів влади: “легальним” – через вибори і т.д., або ж насильницьким, чи взагалі маніпуляторським шляхом – наприклад, через втиснення в лещата парламентської демократії у якийсь політичний блок за певне найманство та послуги більшим гравцям, або ж за гроші. Тож гостре око, оглядаючи світовий політичний ландшафт, не лишає такі групи без уваги, а часто навіть і надає перевагу їм у комунікації та співпраці: політичні маргінали – це, насамперед, важель впливу на молодь. А сьогоднішня молодь – це ті, хто, як мінімум, завтра буде голосувати на виборах за умовну Джорджу Мелоні; а як максимум – буде рубатися у громадянській війні, так як декілька десятиліть тому робили у якомусь Перу (молоді ліві маргінали з Sendero Luminoso), Болівії (пасіонарії з обох таборів), або Нікарагуа (праві “контрас”) – хто виступить гарантом, що процеси, подібні до латиноамериканських, не відбудуться в жодній країні Заходу у найближчі роки 20?

До того ж, сама українська праця – також загалом є політичними маргіналами; а щодо нас – то тут без питань щодо виключеності з політичної системи. У правіці немає парламентського представництва, а навіть якщо і буде – це нічого не гарантує. Тож варто дружити з колегами по політичному цеху по

всьому світові, спілкуватися з ними – або хоча б слідкувати, що там у них взагалі відбувається. І от якраз, мимохідь, поверхнево досліджуючи міжнародну реакцію на війну, секретаріат міжнародного відділу ЦК АКС (АвангардІнтерн, так би мовити) виявив, що в деяких країнах відбувається дещо недружнє стосовно нас, неогайдамаків.

Проведемо короткий огляд стосовно активістських груп, правих інтелектуалів та окремих політиків, і почнемо з очевидних друзів Дикого Поля.

На першому місці підтримки (і це стосується безпосередньо Авангарду) – іллірійські пірати з Albanian Third Position (Албанська Третя Позиція). Вони ідеологічно стоять на політичній позиції Третього Шляху, наслідуючи багатьом повоєнним правим рухам Європи в плані ідеології, та активно займаються ідеологічним експортом – будучи, як і ми, дуже нігілістичною нацією, в сенсі створення міфу про себе та своєї політичної ідеології ex nihilo. Тож, хоч це ніби й меметична Албанія – країна на відшибі світу – але ідеологічно АТР дуже продвинуті, порівняно з іншими націонал-революційними рухами Європи, і нагадують за стилем ранніх Casapound – що не дивно, враховуючи географічну близькість. У свій час якраз географія дозволила Мусоліні встановити в Іллірії націонал-господарницький режим... Сподіваємося, що дуже скоро АТР стануть продвинутими й організаційно, оскільки інфраструктурно та кількісно до Casapound їм ще далеко.

Вони проводять акції проти Z-балканців⁴, проукраїнські мітинги,⁵ б'ють сербських москвофілів, роблять графіті, присвячені Авангарду, та акції на нашу підтримку⁶, активно донатять на українське військо (на їх кошт придбана деяка кількість спорядження, та отакий бус, наприклад), а деякі з їх прихильників вирушили на нашу війну.

Ще вони проводять акції пам'яті⁷ наших загиблих авангардистів та й узагалі є суттєвим важелем активістського впливу на Балканах. Коли загинула Дар'я Дугіна, багато альтрайтів висловили співчуття... ATP висловили задоволення⁸, що євразійка та ворог національної Європи була знищена. На додачу, в албанців під боком є косовська проблема – тож вони постійно насторожі та готові до війни.

Не марно покійний Булінь їздив до них з дипломатичною місією! З тієї грудневої поїздки 2021 року й почалася наша дружба з ATP. Спільнота корінних народів Північної Америки, а особливо – войовниче плем'я сіу, особисто надали бюджет для реалізації цієї важливої дипломатичної місії щодо побудови антиглобалістської націонал-революційної осі вільних

народів: 150 доларів вистачило для забезпечення такого посольства. Тож, усім нашим побратимам по боротьбі нагадуємо про важливість гостинного відношення та подорожей одне до одного: так вибудовуються гео-(чи то пак біо-, мета-, або як завгодно ще) політичні союзи!

Серед інших балканців – твердо за Україну болгарські націоналісти. Тут і футбольні фанати, і націоналістичні угруповання об'єдналися у системному побитті ватників та знищенні Z-символіки⁹. Ультрас Софії, організація Болгарський Національний Союз¹⁰ – тут проукраїнська коаліція доволі велика, хоча іноді відбуваються бійки з проросійськими силами, а також цькування проукраїнських націоналістів з боку ватників. Однак, віримо, що праві болгарці заткнуться їм усім пельки. БНС збирає та доставляє в Україну гуманітарку¹¹, проводить проукраїнські акції.

Щодо інших балканців – достеменно відомо про хорватських націоналістів, котрі воюють добровольцями за Україну. На хорватах велику увагу можна не загострювати: дружба з ними давня та міцна, тому нічого дивного не буде у цілковитій підтримці з їх сторони.

Несподіваною видалася підтримка шведів з Nordic Resistance Movement (Північний Рух Спротиву). Ця права політична група балансує на грані заборони увесь час її існування, і туди навіть їздили якісь вербовщікі з РФ, вже під час першої фази російсько-української війни – проводили лекції і тому подібне. Але, вочевидь, своїх цілей вони не досягли.

Представляючи радикально революційну правницю, NRM лишаються поза безпосередньою політикою своєї країни усе життя, та знаходяться під уважним наглядом поліції. Деякі їх активісти сидять у тюрмах за акції проти мігрантів з Африки та Близького Сходу: якщо читати зведення з Вікіпедії, таке враження, що проблема етнобанд сомалійців та інших гетто-гангстерів, турбує лише очих хлопців. Власне, окрім NRM існує певна кількість інших маргінальних груп – але це найбільша за кількістю. Отож, 26 лютого ця організації висловилося прямо: якщо Путін проводить денацифікацію, а його кра-

їна представляє собою імперський плавлений котел – то вони 100% за Україну, і стаття¹² завершується гаслом: “Slava Ukraini! Heroiam slava!”. Важливі моменти їх заяви – “ми за Європу вільних націй, проти глобальних блоків з обох сторін”, “ми сумніваємося, що українські солдати жертвують своїми життями заради парадів гомосексуалістів по Києву... Ми впевнені, що ці солдати, що воюють за свою країну, воюють за можливість побудувати кращу Україну”; “західна ліберальна демократія не є виходом для України... Так само, не є варіантом для вільної Європи та вільної України Володимир Путін та Російська Федерація”. Єдиним рішенням для Європи і України вони називають націоналізм, маючи на увазі, звісно, не старий антиєвропейський шовіністичний націоналізм – а націонал-революційну синдикалістську, соціалістичну (якщо ви розумієте, про що я) та етнічно-орієнтовану пан'європейську доктрину.

Північний рух опору

Таку ж заяву – “ні глобалісти, ні Росія!” – видали¹³ німецькі націонал-революціонери Der Dritte Weg (Третій Шлях). Ця організація відчуває себе в Німеччині дещо більш вільно, ніж NRM у Швеції; їх представники відвідували Україну ще до повномасштабної війни, та встановлювали зв'язки з українськими правими; ми також мали досвід спілкування з представниками DDW. Точно регулярно вони приїздили на militant black metal концерти – до речі, виглядало дуже дивним, коли вони стояли на одному з таких концертів з коробкою збору донатів на організацію. Можливо, вони думають, що в Україні праві це типу кондот'єри націонал-бандитизму, вайт-повер-мафія, що видобуває бурштин, їздить тільки на геліках з кель-

тами на титанових дисках та купається в зелених купюрах? Авторитетний образ, якщо так.

Тим не менш, ця організація активно підтримує Україну інформаційно (регулярно публікує статті про російсько-українську війну, полонених оборонців Маріуполя,¹⁴ і т.д.), проводить проукраїнські мітинги¹⁵, ругає проросійських правих¹⁶, а деякі її активісти надсилають бійцям українських військових підрозділів різну корисну волонтерку – пристрої нічного бачення, теплі речі, автомобілі і т.д. До речі, ATP та DDW мають безпосередні організаційні зв'язки, відправляють одне одному дипломатичні місії, дають інтерв'ю¹⁷ – тож це така собі невеличка частинка проукраїнської агенди у правовому інтернаціоналі.

Партія третій шлях

Натомість, системні праві популісти, Альтернатива для Германії (Alternative für Deutschland, AfD) – політична партія, що займається традиційною політичною боротьбою з виборами та виступами в парламенті, виконує роль проросійських проксі. Як приклад – запит¹⁸ їх депутатської групи до Бундестагу 03.08.2022, де вони спочатку нібито “рішуче засуджують агресивну війну Росії, яка порушує міжнародне право, проти України”, але потім одразу додають, що вкрай необхідна “дипломатична ініціатива з метою досягнення мирного рішення шляхом переговорів, яке враховує інтереси всіх сторін”, і для врахування цих інтересів подають запит до парламенту, в якому задають питання щодо очолення українських військ натівськими командирами, участі українців у міжнародних навчаннях НАТО, матеріальної підтримки українських добробатів міжнародною спільнотою, іноземних радників в уряді... Одним словом – відкрито натякають, що війну мовляв розв'язала не Росія, і треба швидко всім замиритися. До того ж, достеменно відомо,¹⁹ що група з трьох депутатів з AfD хотіла вирушити з “дипломатичною місією” у Росію, та завітати на Донбас. Можна припустити, що в їх поведінці грають роль не тільки політичні інтереси, а й кремлівські гроші (може й насамперед вони).

Інтелектуальний супровід такої позиції забезпечує німецький інтелектуал Гьоц Кубічек (Götz Kubitschek), зі

своїм колом, на шпальтах свого журналу Sezession. Наприклад, в одному з інтерв'ю²⁰ з німецьким політологом (явно проросійськи налаштованим), редакція Sezession задає йому питання: “До яких журналістів і науковців тим, хто хоче читати та інформуватися поза проукраїнською пропагандою та поза спіраллю мовчання?” – у відповідь він називає деяких політологів з проросійського табору та вищезгадану заяву депутатської групи AfD. На додаток, велика кількість обзорних статей с проросійським душком – авторства самого Кубічека, та запрошених авторів.

Австрійські ідентаристи (Identitare Bewegung Österreich), у особі їх лідера Мартіна Селлнера (Martin Sellner), у опублікованій на сайті німецького журналу Sezession статті²¹, висловлюються щодо російсько-української війни у термінах “слов'янська громадянська війна”, та вважають, що Росія нібито створює альтернативний глобальний політичний полюс, “на противагу ліво-ліберальному універсалізму та порядку денному “Globohomo”” (термін, що означає людину-продукт плавильного котла глобалістських ліберальних демократій). Цікаво, чи їздив колись Мартін Селлнер у Москву, чи бачив плавильний імперський котел Росії? Його співкерівник по організації, Олександр Марковіч, опублікував у лютому на своєму сайті статтю Олександра Дугіна “Хай живе Новоросія!” та некролог Дар'ї Дугіної.

Тут все зрозуміло.

NE' RUSSIA NE' NATO TORNARE POTENZA

“Ні Росія, ні НАТО”²² – така ж, як і у Der Dritte Weg позиція і у італійських правих з Casaround. Ну, майже така. Звісно, реальних альтернатив щодо оборонного військового союзу вони, на жаль, не висувають. Але деякі їх представники точно позитивно висловлюються щодо геополітичного проекту Міжмор’я/Інтермаріуму/Балто-Чорноморського Союзу. Лідер Casaround Джанлука Іаноне сфотографувався²³ з прапором батальйону Реванш, а активісти організації надсилають в Україну гуманітарну допомогу. Напевно, на позицію Casaround дуже сильно вплинуло існування всередині організації великої української діаспори. Мабуть, саме ця частина активістів Casaround і переклала невелику книжку бійця полку Азов “Вальхала-експрес” італійською – тепер вона є у продажі²⁴ у фірмовій книгарні організації Testa di ferro.

Цікаво прослідкувати еволюцію поглядів Casaround на російсько-українську війну, що сталася після 24 лютого. У перші дні вторгнення популярний журнал, афільований з декотрими прихильниками Casaround, Il Primato Nazionale, публікував заяви щодо “неоднозначної ситуації”²⁵ стосовно “конфлікту”: санкції проти Росії, мовляв, вдарять в першу чергу по італійському народу. Ба більше: 6 березня касараундери раптово прониклись глибокою любов’ю до російського письменника Федора Достоєвського та демонстративно поклали

квіти²⁶ на могилу його доньки, Любо-ві Достоєвської, протестуючи проти “культури відміни”: “фашизм поставив пам’ятник російському письменнику у 1931 році, незважаючи на розбіжності зі сталінським режимом, тож...” – тож, власне, вони не бачать потреби у кенселінгу. Дійсно, цілком можливо, що кенселити Достоєвського – справа дебільна, бо він фігура видатна та, насамперед, екзотична для Західної Європи. Водночас, в статті, присвяченій цій акції є фраза “не зважаючи на будь-які позиції, які можна зайняти щодо поточного сценарію в Україні”, а саму війну вони там називають “Російсько-Українським питанням/проблемою (questione)”. Але вже 17 травня вони переходять²⁷ до дружньої до України риторики: “Тож давайте віддамо шану молодим європейцям, які зараз проливають свою кров, не лише для захисту своєї землі, своєї батьківщини та своїх дітей. Але щоб показати нам, що саме в найтемнішу годину не можна відмовлятися від поведінки людей, які стоять серед руїн. На їхньому прикладі має ґрунтуватися доля Європи, і якщо «в решті решт цивілізацію завжди рятує взвод солдатів», то сьогодні настав час, коли європейська цивілізація повинна повернутися на цей шлях, щоб знайти себе вільною, сильною та незалежною, щоб виконувати свою історичну роботу після «жорстоких і кривавих тренувань окопів».” – красиві слова!

Починається ця стаття з міркувань про важливу роль Італії в системі міжнародної безпеки Європи і про нездатність НАТО забезпечити стабільність та захистити європейські народи. Що ж, звісно – це популізм, але дуже дурний: нерозуміння свого місця у харчовому ланцюжку політики та претензія на великі виклики(тм) призводять до таких доволі кумедних казусів: сумнозвісна звияжністю своїх воєнків та полководців (віддамо тут окрему, не-іронічну шану Чорним Бригадам та бійцям дивізії X MAS), країна-ПЕРЕМОЖИЦЯ аж-но Ефіопії навряд чи може претендувати щось виголошувати на тлі дійсно звияжного українського воїнства, що тягається на рівних з спадкоємницею СРСР і навіть перемагає в масштабних баталіях другу армію світу (і навряд хтось з ретроградних антиглобалістів типу Клаудіо Мутті etc до початку СВО взагалі сумнівався в міці російської зброї). То ж знову – проблемою постає згадана нами у попередньому випуску журналу геополітична міфomanія... Якби італійські праві простіше відносились до життя, то їм би нічого взагалі не завадило підтримати українську озброєну націю та Il destra forze dall'Ucraina. Як це зробили, наприклад, албанці. Можливо, останнім також допоміг досвід комуністичної диктатури в їх країні: ненависть до про-советської риторики, до червоних взагалі серед правих в Албанії набагато більша, аніж в Італії, де міфи породжують певні співчуття до наших ворогів.

Традиційний для італійських та французьких правих антиамерика-

нізм зіграв з ними колись дуже злий жарт: деякі з них, як і бельгійець Жан Тіріар, серед двох зол вибрали друге (і аж ніяк не менше!), і чомусь дуже швидко пробачили росіянам Голодомор та ГУЛАГи. Якщо згадати їх нормальних європейських правих попередників на кшталт Селіна, котрим також не подобалися англосакси – то вони чітко проводили лінію “ні ті, ні ці”, називаючи Москву “домом катувань”,²⁸ або ж доводячи всьому світу правду про геноцид українців у СРСР... Отже, вибравши в своїй системі двох зол одне з них, дуже багато європейських правих стають на хибний шлях нейтралітету у вкрай проблемних питаннях, вже не кажучи про відверту підтримку людоджерів з РФ. На жаль, Олександр Дугін свого часу уклав багато союзів з певними італійськими інтелектуальними колами, типу Клаудіо Мутті, або Карло Террачано – а вони і раді старатися: без існування закваски, євразійські впливи не мали б результату.

Клаудіо Мутті та Дугін

Отаким чином, трохи менша італійська активістська організація – Comunità Militante Raido (Спільнота Активістів “Райдо”/Войовнича Спільнота “Райдо”), зайняла не просто позицію “поміж крапель”, а конкретно топить за СВО, малює антиукраїнські графіті²⁹, викатує на своєму сайті паніхіди³⁰ по невинно убієнній Дар’ї Дугіній, та взагалі вже 8 років наполягає³¹ на позиції проти України та проти українських націоналістів, звинувачуючи як усю країну, так і її праві сили, у ролі “маріонетки США”. Якщо під час якоїсь майбутньої поїздки Італією побачите людину з символікою Raido – можете сміливо бити їй у пику, забивати її ногами та робити взагалі що заманеться: правда і совість буде на вашій стороні (якщо зробите це під камерами – швидше згортайте туристичні плани та повертайтеся в Україну, щоб не сидіть десять год в італійській тюрмі).

Радує, в свою чергу, ветеран радикальної правих, один із засновників легендарної італійської Terza Posizione – однієї з організацій-учасників останнього періоду “років свинцю” (anni di piombo) – Габріеле Адінольфі. 24 квітня 2022 року він заявляє: «Я хочу висловити все своє захоплення цими борцями за свою націю, нашу Європу та свободу. На жаль, на Заході

буржуа, які видають себе за революціонерів, справді огидні, й це правильно, що ті, хто підтримує цих борців із крайньою зневагою ставляться до західних радикальних правих. Пам’ятаючи про своє минуле, яке я не забув і не заперечував, його дух і послання, яке ми започаткували з Terza Posizione, я бажаю, щоб ці чудові приклади були майбутнім боротьби та перемоги (Lotta e Vittoria)». І, на фоні інших італійських правих, це не дивно: Адінольфі все життя послідовно притримується принципів, вписаних у славень організації (його написав невідомий бойовик Terza Posizione у підпіллі, в 1981 році): “Ne fronte rosso, ne reazione!” – “Ні червоний фронт, ні реакція!”. Тому він підтримує Українську Революцію 2014 року, підтримує українські праві сили та українське військо. Можемо припустити, що його товариш по націонал-революційній боротьбі, легендарний правий авантюрист Стефано Делле Кьяйе, лідер Avantguardia Nazionale (Національного Авангарду), також був би 100% на боці України у ці буремні часи... Але він, морфологічний дід антисистемних правих рухів Європи, був старим дідом вже і за віком – та помер 10 вересня 2019 року. Але встиг підтримати Майдан та українські добробати.

Джорджа Мелоні

Повертаючись до Габріеле Адінольфі, він доволі активний у своїй діяльності і навіть проводить в Італії лекції³³ про російсько-українську війну, представляючи твердо проукраїнську націоналістичну позицію. Це – маленька, але щира та корисна діяльність, на тлі євразійських фантазій та кволої позиції італійців.

Врешті, згадана на початку Джорджа Мелоні – феномен сучасної італійської правих, активістка-виходець з MSI (Movimento Sociale Italiana / Італійський Соціальний Рух), лідер Fratelli d'Italia (Брати Італії), та з 22 жовтня 2022 року прем’єр-міністр Італії – повністю підтримує Україну у боротьбі. І це, до речі, розбиває усі дугінські чаяння та фантазії щодо її приходу до влади: погоди не робить ні Берлусконі у фракції, ні Сальвіні (він взагалі поводить, як флюгер). Олександр Геліч (можливо, і Володимир Володимирович) плаче гіркими сльозами, коли вона, руйнуючи очікування, заявляє³⁴ про українських вояків: “Ця нація дає всьому світу величезний урок гідності, навчаючи усіх, що означає боротися за свободу.” Тож італійський правий істеблішмент – на

стороні України (можливо, звісно, через те, що інакше цих правих з істеблішмента виштовхають).

З французьких правих кіл Україну підтримують, знову ж таки, тільки вуличні ініціативи – угруповання футбольних хуліганів (їх рейхспект Україні регулярно публікується на відомому телеграм-каналі OUEST CASUAL³⁵), оскільки Groupe Union Defense (GUD; саме з такою назвою зараз існує ніби лише одна група – GUD Paris), та залишки Bastion Social. Праві популісти з Національного Фронту – твердо проти України, наслідуючи тренд AfD. Цікаво, що головний конкурент НФ та Марін ле Пен на цьогорічних виборах у Франції, Ерік Земмур із своєю партією Реконкіста, не зайняв проросійську або подібну до AfD “поміжкрапельну” позицію (на словах – реальної влади ж у нього немає) – він заявив 2 березня 2022 року, що «Сьогодні патріотизм Зеленського — це героїчний патріотизм».³⁶ Проте, Земмур був відомий своїми схвальними висловами щодо Володимира Путіна до повномасштабної війни, тож назвати його другом України неможливо.

З французьких інтелектуалів – Україну підтримує Паскаль Лассаль та крут журналу Sparta (Філіп Байє, Франсуа Буше, Томіслав Суніч). Французи з видавництва Sentiers Perdus (пов'язані з журналом Sparta) присвятили видання книги Адріано Ромуальді «La Droite et la crise du nationalisme» (Праві та криза націоналізму) Сергію Заїковському (Деймосу), присвята виглядає так:

Ми хочемо завершити цей вступ, віддавши данину поваги людині честі, молодому борцю за національну справу і європейське відродження: Сергію Заїковському на псевдо «Деймос». Багато в чому він нагадає нам Адріано Ромуальді. Пристрасний інтелектуал, відданий своїй справі активіст, перекладач, поліглот, видавець та музикант, він був залучений до бойової спільноти Авангард, для якої він, зокрема, створив журнал роздумів. Під час вторгнення в Україну російських військ група увійшла до складу Сил оборони Києва. У четвер, 24 березня 2022 р., під час контрнаступу «Деймос» зустрів свою смерть. Саме цьому юному поетові-воїну, який поліг зі зброєю в руках у віці 27 років, ми присвячуємо перевидання цієї невеличкої книжечки.

Ален де Бенуа, на жаль, лишився прихильником проросійського курсу та веде проросійську риторику. Ось типовий для нього розсуд, цитату взято з його інтерв'ю інтернет-журналу Breizh-Info (до речі, часто цитованого дочкою Дугіна): “Особисто я не співчуваю зловісному президенту Зеленському, але маю багато до українського народу, який сьогодні піддається бомбардуванню через

катастрофічну політику свого уряду. Але що показує аналіз? Що війна, яка зараз відбувається в Україні – це фактично війна США проти Росії. Тому питання не в тому, чи ми віддаємо перевагу українцям чи росіянам, а в тому, чи ми солідарні з Америкою. Тоді вибір, як мені здається, зроблено швидко.” В тому ж інтерв'ю – типовий для проросійських правих плач по Дар’ї Дугіній.

Американці: тут все сумно. Bronze Age Pervert – популярний радикально правий інтелектуал, проти України, він впевнений³⁷ що “нам (тобто американським альт-райтам) вигідно, якщо Росія переможе глобалістську маріонеткову країну”. Цікаво, що він марить міфами про якихось них (що стосується їх спільноти ультраправих в США): при тому, в них немає ні політичного, ні економічного, ні соціального ресурсу. Людей в політиці чи хоча б якихось організованих корпоративних структур в них немає, грошей – великої організаційної казни, чи зацікавлених олігархів/великих політичних сил, в них немає, великої кількості прихильних людей – також немає: їх мало, вони тупі та безсилі і вони в крайньому разі можуть когось вивести на якийсь маленький пікет на вулицях. Тож кому це – “ім” – вигідно щось – незрозуміло. Каже, ніби уособлює щось, а це щось, насправді – тисячі інцелів по всій країні, шизофреніки-виживальники (у кращому випадку), чи якісь ще фріки... Також, цікавий момент: ВАР закликає усю цю ефемерну братію своїх читачів (він називає їх “frogs” – “жабенятка”, маючи на увазі відсилку до жабенятка Пепе) берегти себе, щоб пережити цю кризу, а потім... Що потім – він не пояснює, але вони нібито якось скористаються ситуацією. Що ж, для тих, хто завжди лишається осторонь таких подій, виправдовуючи це своєю важливістю для історії або нескінченною підготовкою до якоїсь Події™, підготовлене окреме коло в пеклі.

Кертис Ярвін, він же Менціус Молдбаг – теж проти України. Тут, можливо справа в доктрині Монро та у просуванні тези, що США повинні припинити вести війни поза своїми кордонами. У одній своїй статті³⁸, присвяченій Україні, що вийшла на місяць раніше повномасштабної війни, він презирливо висловлюється про українську мову, називаючи її “сільським аргом”, і виголошує дифірамби Путіну. У іншій³⁹, що вийшла влітку 2022, він розповідає конспірологічну теорію (як бачите – дуже типову для проросійських маргіналів) про маріонетковість України, “США почали цю війну” (вочевидь, в його уяві рейнджерські полки на Абрамсах вторглися в мирну Білгородську область), і дуже боїться Третьої Світової – мовляв, усе йде до неї, “збирайте валізи!”. Не дуже схоже на акселераціонізм чи що там ще популярне в США – більш походить на виття ле 56% буржуа з американської глибинки, що не хоче втрачати велфер, кока-колу та сімейні закупки в Велмарті. На жаль, Ярвін виголошує не тільки свою особисту думку – існують підтверджені зв'язки між ним та, наприклад, екс-радником Трампа Стівом Бенноном, або ж мільярдером-лібертаріанцем Пітером Тілем. З огляду на дивні заяви Ілона Маска про непереможність Росії та “мирні ініціативи”, Кертис Ярвін представляє думку певної частини американських політико-економічних еліт. Тож на це варто звернути увагу.

Patriot Front – дивна, як для сучасної Америки, структура, явно парамілітарного устрою, яку досі не накрили ФБР (може, хтось кришує) – повторює тезу: “ні закордонним війнам”! Цікаво буде побачити, в чиїх інтересах ця організація існує, можливо хтось з респів собі створює особисту армію...

Пояснити популярність таких поглядів серед них можна самоненавистю американських крайньо правих. США – країна, що відкрито ототожнює себе з Римською Республікою, та відверто заявляє про свою провіденціалістську місію у світі: “In God we trust” на доларах, фонові віра американських патріотів у виключну місію по привнесенню демократії у світ, взагалі – має місце суттєва частина протестантського бекграунду серед американського середнього класу та еліт. Антисистемним правим там настільки остогидло таке бачення Америки, що вони її глибоко та всією душею ненавидять. Але, притомної альтернативи, на що спиратися в укоріненні, вони дуже часто не мають. Чи є це розтягнутою у історії метафізичною карою за винищення попередньої цивілізації? Хтозна.

Єдина явно проукраїнська фігура в крайньо правому таборі інтелекту-

алів – Грег Джонсон. Його позиція⁴⁰ чітко виражена на його платформі Counter-Currents. Він вже приїздив до України до повномасштабної, деякі наші представники бачилися з ним під час візитів до правих колег у Литву, тож Джонсон ознайомлений (ну хоча б поверхнево) із ситуацією в Україні, диспозицією правих сил тут, їх стратегією розвитку та поглядами. За свою позицію Грег Джонсон нещадно критикується усіма іншими американськими правими.

Існують деякі американські вуличні сили, котрі підтримують Україну. Наприклад, такі хлопці (їх спільнота називається While lives matter) провели⁴¹ у річницю Голодомору 2022 року проукраїнський пікет.

Серед поляків Україну підтримують знову ж таки вуличні сили – спільнота Штурмовці, 3 Droga (Третій шлях) та польські автономні націоналісти. На День Незалежності на марші у Варшаві вони підняли українські прапори, зокрема прапори Азову.

Поляки – одні з небагатьох європейських націоналістів, хто надіслав в Україну не тільки гуманітарну допомогу, а й людський ресурс для війни. Польські добровольці пліч-о-пліч воюють з українцями у декількох підрозділах.

Беззаперечно підтримують Україну усі балтійські націоналісти – найяскравішими серед них є ЕКРЕ (Естонська консервативна партія), вони надсилають гуманітарну допомогу, допомагають інформаційно, тощо. Націоналісти з балтійських країн також присутні нині у лавах української армії.

Як бачите, солідарність та допомогу українським націоналістам з не-системних правих політичних угруповань проявляють далеко не всі. Основними проблемами є: гроші Кремля, геополітичні марення, міфomanія та нерозуміння свого місця у політичній системі. Власне, усе те, що ми піддавали нещадній критиці у всіх наших статтях щодо сучасного стану світової правниці.

Є. В.

Patriot Front

Volunteer X з Польщі

З ваньок у кшатрії: “Філософія війни” Олександра Дугіна

Які книги треба читати, щоб зрозуміти тактику та стратегію нашого ворога? Практика показує, що для того, аби його зрозуміти, книги читати не треба. Краще подивитися кілька ток-шоу, погортати інстаграм Кадірова, глянути кліп Тімаї: це сформує картину більш наближену до реальності, аніж товстелезні фоліанти чергового «директора аналітичного центру стратегічних досліджень» про те, що і як переможна російська армія буде ділити десь у Південно-Східній Азії або в районі басейну Амазонки. У нас дуже люблять глузувати з росіян, і, в переважній більшості випадків, це абсолютно справедливо. «Реальних» та дійсно впливових «інтелектуалів» там майже немає, державний «ідеолог» – лише один, і це далеко не та персона, про яку ми сьогодні збираємося поговорити. Під ідеологом ми маємо на увазі Суркова, а під персоною, що дуже хотіла б бути на його місці, проте зорі вирішили інакше – Олександра Дугіна. І сьогодні ми хочемо розповісти вам про досвід прочитання та «деконструкції» однієї з найрадикальніших книг Дугіна – «Філософія війни».

Західні ЗМІ не перестають зображати Дугіна в ролі нового Распутіна, таємничого монаха та диявольського радника, ледь не сірого кардинала, від волі якого залежить уся зовнішня політика РФ за останні два десятиліття (особливо зверніть увагу на книгу «Черный ветер, белый снег» Кловера, яка є на сьогодні найбільш повною, проте не позбавленою міфотворчості, політичною біографією Дугіна). На практиці ми бачимо розбиту й позбавлену будь-яких керівних постів людину, яку за останні 5 років почергово звільнили звідусіль, де вона, здавалося б, наміцно закріпилася: МГУ, «Цареград», «День-ТВ». Сьогодні він бавиться тим, що читає лекції в театрі.

Проте, позиція особи в суспільстві далеко не завжди співпадає з впливовістю та рівнем репрезентації її ідей. Так сталося з «Основами геополітики» Дугіна: «відкриття» цієї крипто-науки на російський істеблішмент зійшло як манна небесна, відтепер все почали міряти критеріями «геополітики», а підручники для кадетів різноманітні аналітики постійно переписували з дугінського опусу. Звідси, до речі, феномен такого частого цитування, наприклад, Жана Тіріара без будь-якої реальної репрезентації цього автора в російському інтелектуальному середовищі (як і

багатьох інших «геополітиків»).

Але «Основи геополітики» вірогідно були єдиною стрілою, пущеною точнісінько в ціль старої радянської номенклатури, яка шукала нового «теоритичного» обґрунтування своєї влади, що й знайшла в синтезі «суверенної демократії» (Сурков) та «геополітики» (першим в Росії цей термін почав пропагувати саме Дугін). Але, що важливо, не кожен зміг осилити ці 700 сторінок маніякального тексту: сил людського розуму може вистачити на теорію, там весело переспівуються думки основних адептів геополітики як науки про співвідношення ландшафту та політичної історії держав; може вистачити на завершальну частину книги – там про те, кого, де і як будуть ділити, коли переможуть. Але основна частина книги – про сакральну географію та про «атлантистів» – великого ажіотажу не викликала і в сивих головах єдиноросів відклалася дуже відносно. Внесок цієї книги в становлення « нової вертикалі влади » в 90-их – справа окремих статей та навіть книг, що активно пишуться тими, хто намагається розгледіти у бородатому самопроголошеному філософі, як говорилося вище, «сірого кардинала» РФ.

Але нас зацікавив інший «трактат», більш «мілітаризований». І от, ми беремо цю книгу в руки...

СТРУКТУРА

Хоча книга була віддрукована в далекому 2004 році тиражем всього в 5000, але на момент 2011-2012 років була досить широко представлена в книжкових магазинах. «Філософія війни» лежала десь поруч з «Метафізикою війни» Юліуса Еволи, а в Інтернеті відсканована версія книги поширювалася в одних добірках із «Війна як внутрішнє переживання» Юнге-ра (до неї ми ще повернемося).

За фасадом надзвичайно пафосних фраз на задній частині обкладинки, за претенціозною анотацією, де нам говорять про те, що книга подає «проекти ультрасучасної модернізації Збройних Сил Євразії [...] нарис нової воєнної доктрини Збройних Сил Євразії» (така пафосна назва, що автор анотації вирішив продублювати її двічі) ми бачимо лише збірку статей різних років. Від 1992 року до 2003. Тематично майже не об'єднаних, ба навіть не вчитаних нормально (навіщо в книзі вказується ім'я літературного редактора, якщо ледь не єдина на всю книгу примітка подана з помилкою? Навіщо, якщо навіть імена окремих діячів, на праці яких Дугін посилається, не уніфіковано? («Хел Ліндсей» та «Хал Ліндси»; між згадками всього декілька сторінок). Чи вплинула вона тоді на світогляд майбутніх бойовиків ДНР/ЛНР?

Можливо, хоча частіше за все вона потрапляла в руки лише попередньо «ідеологізованих» осіб.

Окремі частини книги уже публікувалися в інших виданнях Дугіна або публікуватимуться пізніше (нагадаю, це видання датоване 2004 роком). Найвідомішою є стаття «Карл Шмітт: п'ять уроків для Росії», опублікована в 1992 році. Дуже жаль, що пан Дугін вирішив не морочитись та не вказувати, що саме за тексти ми перед собою маємо... Щось входило в дугінські «Елементи», щось – в газету «Завтра» або «День», і загалом ми отримали дуже неоднорідний та хаотичний текст. І на превеликий жаль, обіцяного «проекту ультрасучасної модернізації» чи то пак «нариса воєнної доктрини» тут нема. Найцікавішою частиною книги видався «додаток» у вигляді стенограми круглого столу в газеті «Красная звезда».

Відтак, з 12 розділів можна виокремити 4 блоки тексту: «парадигма кінця» (найбільш програмний текст в книзі); окремі уривки фраз, які Дугін підслухав в розмовах європейських нових правих про Карла Шмітта, доки вони вечеряли в ресторані з Робером Стюкерсом чи Аленом де Бенуа, та скомпіював у кілька власних статей; хаотичний опис воїнського етосу, притаманного червоним кшатріям радянської Євразії; тотальне протистояння не на життя, а на смерть із Америкою, рухомою протестантським фундаменталізмом. І «додаток», який варто розглянути окремо.

Дугін на з'їзді НБП

ДУГІН–РЕДУКЦІОНІСТ

Різні пройдисвіти (включаючи самого Дугіна) подекують, що він – представник того ідеологічного синтезу, котрий на Заході (перш за все у Франції) набув назви «нова правиця». Доля склалася так, що протягом досить тривалого проміжку часу автору цього огляду довелося працювати з першоджерелами цієї самої «нової правиці», включаючи книги Домініка Веннера, Алена де Бенуа, Гійома Фая, Жана Мабіра та Жана Одрі, котрі ані російською, ані англійською мовою не перекладались. Мінімальне зіставлення висловлюваних цими авторами тез з тим, що стверджує Дугін, говорить явно не на користь останнього. Так, вони були особисто знайомі. Так, від європейців пан Дугін дізнався про величезну кількість письменників та мислителів, на вивчення спадку яких у нього не було часу, хоча він любить рясно закидати назвами книг, наче світошумовими гранатами, розгубленого опонента.

Але що ми бачимо, коли переходимо до програмних текстів самого Дугіна? «Абсолютний ступінь узагальнення», «парадигма кінця». Згідно з його тезами, драма світової історії розгортається в протистоянні двох месіанських доктрин, що боролися від початку віків та чий остаточний двобій ознаменує Армагеддон, кінець світу; гучним голосом Дугін декламує: Євразія проти Атлантики. Росія проти США. Дарма, що глобальними силами обидві стали лише в XX столітті, а двополярний геополітичний порядок сформувався лише в другій половині XX століття. Для Дугіна Європа як полюс ніколи не існувала; для нього двотисячолітнє протистояння Афіні та Єрусалиму, «арійського» та «семітського» духу, котре намагалися виразити, зокрема, Шпенглер та Гайдеггер, не має жодного історичного значення.

“Сенс історії, – стверджує він, – полягає у протистоянні Росії з Америкою

Обидві є для нього носіями універсальних ідей, виражених в чотирьох послідовних антитезах: Праця і Капітал; Земля і Море; росіяни і англосакси; православ'я і протестантизм. Об'єднавши їх в «абсолютному ступені узагальнення» ми отримуємо дугінську парадигму кінця: дистильований, очищений сенс «історичного процесу» та, ба більше, сенс прийдешнього кінця історії.

Цікаво, що у понад п'ятдесятирічній війні на «культурному фронті» Ален де Бенуа чітко розглядає всіх супротивників, будь то ліберали чи комуністи, як представників єдиного табору: це ідеології універсалізму та рівності. Для Бенуа немає нічого більш схибленого, маніякального та шизоїдного, аніж універсалізм та тотальне бажання звести все до чогось одного. У програмній статті Засади номіналістичного ставлення до життя з 33 номера часопису Nouvelle École Бенуа говорить наступне, вбачаючи в корінні будь-якої ідеології рівності монотеїстичні доктрини та, як наслідок, тягу до спрощення ей узагальнення, що шкодить багатству життя:

Завдяки своєму тоталітарному характеру монотеїзм породжує тенденційний редукціонізм (всі знання в кінцевому підсумку зводяться до одного знаменника), егалітаризм (люди рівні перед Богом: люди користуються "розумом", звільненим від непередбачених обставин, щоб розгледіти унікальну "істину" та врятуватися) та їх наслідок, універсалізм.

Дугін, навпаки, нормально себе почуває в редукціонізмі та узагальненні:

Виникає бажання звести різні напрямки цивілізаційного аналізу до єдиної, універсальної парадигми. Звичайно, ступінь спрощення, огрубіння і редукції буде тут ще більшою, аніж в чотирьох названих редуктованих моделях, [марксизм, геополітика, «етнічний підхід», релігійний підхід — прим.] але навряд чи це можна вважати непереборною перешкодою. Будь-яке узагальнення (вдале чи ні, виправдане або не дуже) завжди наштовхується на бурхливу критику, яка може виходити як з боку "вузьких фахівців", які давно забули про первинні принципи у вирі деталей, так і з боку свідомих (чи несвідомих) прихильників іншого узагальнення, які суто прагматично використовують протиріччя в дрібницях для дискредитації цілого.

Як бачимо, «інші форми редукції» заздалегідь визнаються хибними та такими, що не мають підстав критикувати дугінську схему. На виході отримуємо наступне:

Ми з'ясували, що на всіх рівнях найбільш узагальнених редуктованих моделей історичної телеології існує конгруентність траєкторії розвитку історичного процесу. Тепер залишається лише ввести всі виділені компоненти в узагальнюючу формулу.

У цій формулі – Євразія проти Атлантики – простежується лейтмотив «другого етапу» творчості Дугіна, що зводився до тотального протиставлення Росії та Сполучених Штатів. Дугін прикладав максимум зусиль, аби зобразити РФ не регіональною силою, на яку вона логічно перетворилася після 1991 року, але світовою, глобальною державою, головним актором історичного процесу та, що важливіше, головним опонентом господарів однополярного ладу на «світовій шахівниці». Штуч-

но подовжуючи логіку холодної війни, Дугін заявляє: погляньте на нас, саме Росія є вашим головним ворогом, а не, наприклад, ісламський світ чи Китай. Активізація ісламізму, терор, війни на Близькому Сході? Економічна експансія Китаю? Ні, це все – другорядні фактори. Америка має звернути свою увагу на щойно зібрану до купи федерацію, що ледь не потонула в етнічних війнах на периферії, без змоги навіть опротестувати черговий геополітичний крок США.

Коротка ремарка: асиметрія

Наступний короткий розділ присвячено проблемі геополітичної асиметрії як риси, притаманної монополярному світопорядку. Єдина в світі гіпердержава тероризує всіх без винятку, і саме Росія має стати «ядром альтернативи» для економічної, політичної, стратегічної та ідейної інтеграції «незгодних» з диктатом США. Чому? Завдяки «парадигмі кінця», ясна річ!

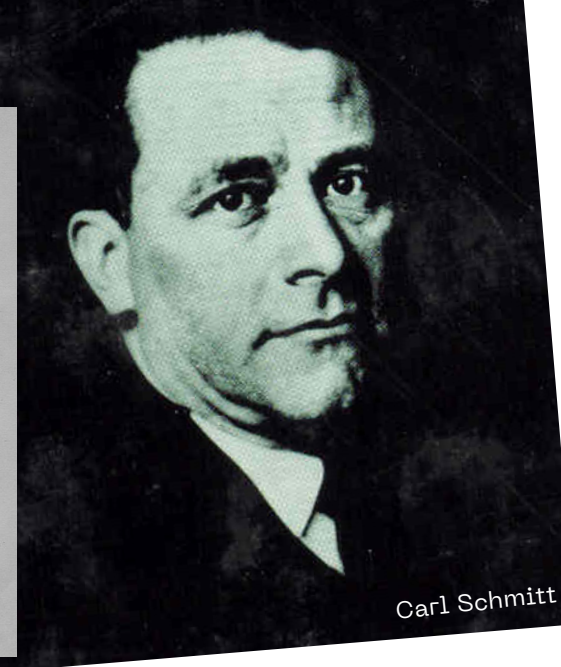
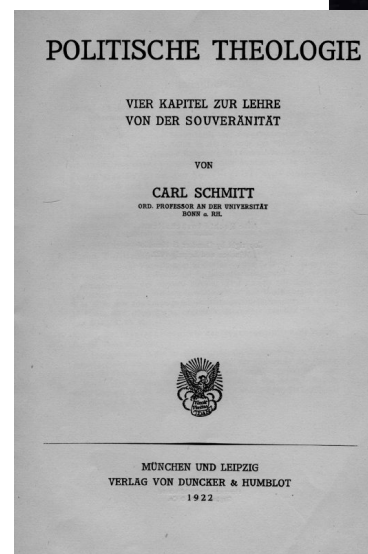
Незвичними також, з огляду на сьогоднішній стан речей, є зауваги автора щодо «інтересів США, які тримаються на армійських штиках» та «капіталістичної ідеології». Натомість, космополітична та універсалістська модель давно вийшла за рамки якоїсь геополітичної одиниці, а синтетичний кольоровий «не-осоціалізм» важко назвати капіталістичною ідеологією.

ДУГІН-ШМІТТІАНЕЦЬ

Дугін вважає себе корифеєм шміттіанства на пострадянському просторі. Дійсно, він є першим, хто спробував використати Шмітта політично, як і багатьох інших авторів з кола «консервативної революції»: в Елементах виходило кілька перекладів статей Шмітта, в «Основах геополітики» у розділі

«Додатків» подано переклад есе «Земля і море», яке Шмітт написав для своєї дочки. Така собі геополітика для дітей. Проте, рецепція Шмітта в російськомовному середовищі з'явилася паралельно цим потугам та дозріла уже на початку нульових з перекладами Ю. Корінца та передмовами О. Філіппова.

У Дугіна Шмітт дуже войовничий та жорстокий. Це дуже контрастує з відкриттям більш «реального» Шмітта, для якого сфера осмислення змін у веденні війни була лише однією в широкому науковому кругозорі. У «Філософії війни» шміттіада займає два розділи: «Карл Шмітт: 5 уроків для Росії» та «Стихії, ракети і партизани».

Carl Schmitt

«Карл Шмітт: 5 уроків для Росії» – одна з найперших статей Дугіна взагалі (опублікована у 1992 році) та одна з найбільш відомих. Цікаво, що структурно, за назвою та навіть за цитуванням вона чомусь дуже нагадує статтю Стюарта «Уроки Карла Шмітта»: у цьому тексті Дугін часто цитує відомого політичного філософа, близького до нових правих, – Жюльєна Фройнда, про якого у нас абсолютно не знають, – але потім забуває про нього і сам. Жодного

рефрену в бік Фройнда за наступні ось уже майже 30 років Дугін не робив. В одному з посилань на Фройнда подано з помилкою назви журналу Nouvelle École, 44 номер якого був повністю присвячений Карлу Шмітту. Вірогідно, що Дугін дійсно читав цей номер, оскільки він був випущений у 1987 році, незадовго до перших вояжів нашого персонажа за кордон, і спричинив своєрідний «шміттіанський переворот» в середовищі правих інтелектуалів Європи.

Наступний розділ книги – «Стихії, ракети і партизани» – також сповнено антиамериканізмом, проте будь-якої конкретики, окрім того, що Шмітт написав книгу про фігуру партизана як бойову одиницю майбутнього, з цього розділу дістати неможливо. В Дугіна ця згадка про «партизан» відразу переростає в дифірамби планетарному євразійському Сидору Ковпаку, котрий буде боротися з космічною навалю американської аерократії.

ДУГІН ГРОЗНИЙ

Повільно ми переходимо до поезії насильства. Розділ «Війна – наша мати» складається з кількох сторінок досить істеричного опису лицарських традицій в православ'ї (дивовижно!) та заклику до тотальної мобілізації в лави збройних сил РФ. Дивно, але сам Дугін в армії ніколи не служив. Але основну частину розділу складають цитати з... Ернста Юнгера! Це перший і останній раз, коли Дугін цитує Юнгера. Річ у тім, що у французькому виданні згадана вище праця «Війна як внутрішнє переживання» має назву «Війна – наша мати». Декілька уривків, перекладених із, вірогідно, французької мови, формують основу розділу.

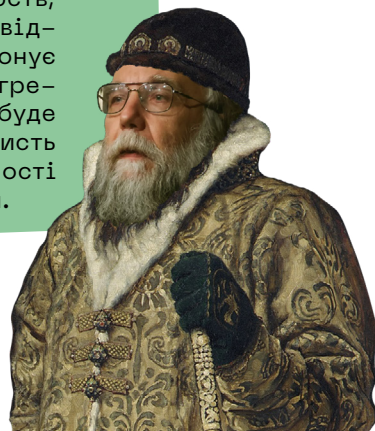
«Відродження кшатріїв» починається зі згадки про Дюмезіля та досліджувану ним трипартитність ін-

доевропейського суспільства. Потім автор невідомо навіщо пише про те, що вайнахи, тобто чеченці – головні «внутрішні» вороги Євразії на той момент, від індоєвропейської трипартитності відмовилися на користь поклоніння богові-тріктеру. Дивно, бо вайнахи ніякого відношення до індоєвропейців не мають (окрім хіба що аланських культурних впливів). Але так Дугін мабуть легітимізує переможну священну війну на периферії колишньої імперії.

Немало місця віддається опису мілітарних традицій індоєвропейців: кшатрії, Кухулін, Магабгарата. Непомітно індоєвропейські традиції перетікають у християнство, і виявляється, неочікувано для всіх, що вони там прекрасно себе почували, аж поки не прийшов Хрущов...

...ця частина розділу отримала назву «Метаморфози радянської армії». Проклятий брежневський генералітет продав батьківщину, перетворив армію на господарський орган, тобто з кшатріїв опустився до вайш'ів. Дугін кляне російську армію за те, що вона не піднялася проти розпаду СРСР; кляне генералів за те, що вони не зробили, подібно японським військовим керманічам у 1945-му, хвилі самогубств; закликає всіх взяти на себе тяжку ношу «відродження руських кшатріїв». Дугін пропонує висунути як імператив світогляду армії «агресивну експансію» та «розкуркулити, якщо буде необхідно, всі інші соціальні групи на користь армії». Все це – заради обороноздатності країни у війні зі США за світове панування.

”

У розділі «Червона мати земля» Дугін знову повертається до «парадигми кінця»: земля, соціалізм, росіяни, кшатрії... Якщо російський офіцер не соціаліст, то він або агент атлантизму, або ідіот. А ще прихильність до євразійства автоматично робить тебе кшатрієм, не потрібна ні ієрархія, ні вміння користуватися зброєю, ні відповідність соціальному статусу. Особливо цікавим є момент, що пан Дугін, закликаючи кшатріїв боротися за Континентальну Спарту, апелює до грецької міфології: за Землю, уособлену дружиною Зевса Герією! Щоб сплутати Гею з Герією майбутньому автору понад двадцяти «Номіахій» треба було добряче постаратися.

ДУГІН ВИКРИВАЄ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ФУНДАМЕНТАЛІСТІВ

Далі ми переходимо до антиамериканського корпусу текстів: «Хрестовий похід проти нас», «Дорога до Армагеддону», «Тероризм: геополітичні, політичні та психологічні аспекти», «Карфаген необхідно знищити. Антиамериканська більшість». Разом ці тексти формують близько 50 сторінок, що по об'єму майже дорівнює «парадигмі кінця» та додатку. Незважаючи на різницю у часі написання статей (а все це насправді – газета «Завтра»), різницю в пікантностях передачі аглосаксонських імен на російську (про Хала чи Хела ми писали вище) всюди йдеться про одне й те ж, тому нас особисто ця частина дуже стомила.

Америка виявляється глобальним злом не тому, що пропонує глобальну уніфікаційну ідеологію, що має на меті стерти культурні відмінності, але тому, що перед нами – новий ста-

розаповітний месіанізм. Ультраправі протестантські ВАСПи захопили владу в Штатах (цікаво, як би вони самі зараз це сприйняли), фанатики по типу уже згаданого Хала Ліндсі ходили в Білий Дім до Рейгана як до себе додому, пропонуючи сценарії ядерного голокосту «країни Гога». Саме в цій релігійній домінії протестантського фундаменталізму, що зійшовся в інтересах з релігійним сіонізмом, Дугін вбачає причину міцної геополітичної солідарності між США та Ізраїлем. В протестантському фундаменталізмі, а не в тому, що ледь не четверть Конгресу – етнічні космополіти. І не знаходиться чомусь у Дугіна як православного релігійної відповіді на ці теорії: він воліє гордо визнати, мовляв, «так, Гоги це ми! Хутчіш же зійдемося в ядерному танці, панове атлантисти!»

За кількістю гнітючих тез та поси-
лань на неперевірені джерела, які
прекрасно заходили пересічному чи-
тачеві прохановської «Завтра» на по-
чатку нульових (до появи Інтернету
в кожній оселі), Дугін наблизився до

борців з електронними паспортами.
Диспенсациалізм як домінанта світо-
гляду верхівки США, Біллі Грем та
Лінсі планують ядерну війну проти
Росії – майже вам «число антихриста
666, чіп на блу».

Зі статті про тероризм ми несподівано дізнаємося,
що Брем Стокер був членом ІРА, а активісти європей-
ських «Червоних бригад» – практикуючі окультисти.
Якщо коротко, то Штати придумали Бен Ладена, аби
відволікти увагу світової спільноти від Росії – аван-
гарду боротьби з однополярністю й надією планети на
євразійський добробут під червоними стягами.

«Карфаген необхідно знищити. Анти-
американська більшість» синтезує
(скільки ще неочікуваних редукцій
нам судилося зустріти на сторінках
цієї книги!) все вищесказане про
протестантів з базовим текстом кни-
ги – «Парадигмою кінця». Дуже йому
подобалась тоді ця стаття, хоча в 2015
році в «доповненій» мережевими

війнами версії, що отримала назву
«Русская война», «Парадигмі кінця»
місця не знайшлося... Так от. Ми очі-
кували, що «антиамериканська біль-
шість» – це Китай, Індія, ісламський
світ, Латинська Америка. Виявилось,
що це ті самі читачі газети «Завтра»,
до яких звертається Дугін:

Ніщо не є таким популярним сьогодні в Росії, як не-
любов до Америки. Антиамериканізм – це тотальне
захоплення. Це пошесть. Це символ віри. Антиамери-
канізм – це серйозно. Антиамериканізм є надійною
платформою для міцної консолідації всього росій-
ського суспільства. На ньому зійдуться і правий, і лі-
вий, і простолудин, і інтелігент, і банкір, і художник,
і кремлівський чиновник, і вуличний бомж. Тих, хто
«проти», жалюгідно мало. Тих, хто «за», – більшість;
і це антиамериканська більшість.

ЕПІЛОГ: ДУГІН НЕ ЛЮБИТЬ СПЕРЕЧАТИСЯ

А тепер – круглий стіл. Нам ця части-
на здалася найцікавішою. Мабуть,
за рахунок того, що Дугіна там було
найменше. Серед присутніх: Сергій
Марков – депутат від «ЄдРа», осо-
бистий друг Путіна, член Ради по
зовнішній та оборонній політиці
Росії, співголова Ради по національ-

ній стратегії; Гліб Павловський – ко-
лись їздив агітувати за Януковича,
тепер опозиціонер; відомий укра-
їнофоб Михайло Леонтьєв – ко-
лишній член політради дугінської
партії-одноденки «Євразія», сьогодні-
«топ-менеджер». Обговорювали вони
роль російської армії в суспільстві.

На відміну від дугінських, тези цих осіб є досить прагматичними.
Приміром, про маргіналізацію армії:

Призов сьогодні – це ловля найбільш непристосо-
ваних до ухилення елементів суспільства. Непри-
стосованих з різних причин. За принципом фізичної
нездатності швидко бігати. За принципом розумової
нездатності уникнути цього питання. За принципом:
все одно, де жити. Ми маємо не просто робітни-
чо-селянську, але маргінальну армію, куди відбір
проходить найбільш низькопробний людський ма-
теріал. За винятком частин, які вважаються елітни-
ми, армія схожа на державну психлікарню. Страшно
дивитися на цих "бійці". Таке враження, що це якісь
психи з лікарні для бідних. Тому їх б'ють, не годують.
Даний принцип відбору розкладає також і офіцер-
ство. Офіцер, керуючи командою з цих "солдатів",
не по своїй волі перетворюється в наглядча. Або в
санітара, якщо це молодші офіцери. (Теза «правого
дисидента і консерватора» Леонтьєва).

ПАРТИЯ
ЕВРАЗИЯ

Телеведучий Леонтьєв та Дугін

Не менш цікавою є позиція Маркова, набагато більш наближеної до Путіна особи, аніж Дугін. Наприклад, він виступає за однополярний світ та глобальний уряд, в якому Росія буде формувати міцну фракцію. Лібералізм? Чудово! Реакція традицій? Добіса! Все, чого хочуть мусульмани – щоб з ними «поділилися благами». І слава Богу, що радянська армія не піднялася на серйозний бунт у 1991 році, хоча мала б. За сто сторінок до того Дугін кляв брежнєвський генералітет за пасивність, зараз чомусь вирішив заявити лише про те, що молодіжній культурі за межами «світових столиць» начхати на глобальну маскультуру. За околицями Мадриду танцюють під електронне фламенко, стверджує Дугін. Що ж, думаю, що нам достатньо добре відомо про те,

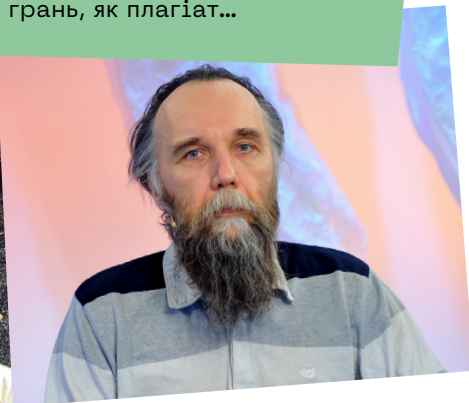
наскільки маскультура «доходить» чи «не доходить» до провінції. Якщо в 2003 році, коли проводився цей круглий стіл, був популярним Нейромонах Феофан, то чи вважав би Дугін його творчість та образ виразом євразійської традиціоналістичної реакції на клятий атлантизм?..

І остання теза, яку активно відстоював Дугін протягом всієї розмови – необхідно змінити образ Збройних Сил. Змінити його ззовні, вольовим зусиллям ідеологізованої групи, що мало б, на його думку, змінити розстановку сил та призвести до реалізації першого кроку у «відродженні кшатріїв». Проте, на противагу дугінському вектору, в тому ж 2004 році починає виходити серіал, що виконав завдання зі зміни образу армії – «Солдати»...

А як щодо практики? Чи могло це чтиво вплинути на офіційну ідеологію молодого путінського режиму? Що ж, відповідь на це питання ми побачили в диспуті між Марковим і Дугіним. Марков, на відміну від останнього, був і є реальним представником політичного істеблішменту РФ. Його ідеї не містять у

собі нічого, що нагадувало б п'яний антилібералізм та антиамериканізм Дугіна. Його «антиамериканізм» хоча й входить до категорії «тих, хто за», але є набагато більш раціональним: боротьба за свою частку в глобальних фінансових потоках, ось що є головною метою та *raison d'être* путінського «суверенізму».

Книга «Філософія війни» Олександра Дугіна лишає по собі дуже неприємний присмак дешевизни, псевдоінтелектуалізму та даремного викиду стилізованих під лозунги крикливих фраз. Складається враження, що під час написання всіх цих статей Дугін ні на мить не задумувався над тим, що саме вивергає на папір, чи має все це якесь реальне підґрунтя, чи витримає критику ідеологічних опонентів. Надзвичайно низький рівень рефлексії поєднується з непропорційно високим рівнем пафосу, абсолютно неприйнятним навіть для збірки політичних гасел, не говорячи вже про таку тонку грань, як плагіат...

Ну i last but not least: якщо ви хочете побільше дізнатися про філософські аспекти феномену війни, то книгу Дугіна можете не відкривати. Нічого корисного там, на жаль (чи на щастя?), не знайдеться.

Сергій Заїковський *Deimos*

ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ БОГИ ВІЙНИ

Індоевропейці не раз підкорювали світ. Завоювання обох континентів, чийм породженням стала глобалізована сучасність, є лише черговим етапом в історії військової звитяги народів, що сьогодні називають себе європейцями. Найбільш жорстокий, найбільш войовничий народ: кровожерливості ацтеків вистачило на імперію, що займає територію сучасної Мексики, кровожерливості тюрків та монголів – на весь простір Євразійського степу. Але індоевропейці втримували на своїх щитах набагато переконливішу територію: від Індії до полярних широт, від Арморіки до кордонів Китаю. Без ідеології, яку можна було б запропонувати підкореним народам; без егалітарної релігії, що могла б об'єднати ворогуючі сторони.

Якщо у XVI столітті символом експансії арійських племен виступала вогнепальна зброя та кораблі, то чотири з половиною тисячі років тому таку роль відігравали колісники та бронза. Як бачимо, військова першість та дуже вдале вміння практичного застосування техніки були притаманні індоевропейцям з найбільш темних та віддалених епох доісторії.

Вся світська система їх володарювання трималася на воїнській варні: священний цар був один, він містив у собі синтез функцій священного та воїнського характеру, але князі, середні та малі правителі роздроблених феодалних вотчин були саме «кшатріями»: вожді, ватажки зграй спраглих до ворожої крові юнаків, честолюбні, нестримні, нерідко – неконтрольовані. Покровителем для рядового воїна, для героя, для вождя, згідно з системою реконструкції Ж. Дюмезіля, було божество другої функції: Індра, Тор, Перконас, Тараніс.

Lord Indra sitting on Airavatha

Якщо «брахманічний» світогляд можна вивчати на основі багатого матеріалу, що лишила нам ведична Індія, якщо певні його риси проступали в основі великої релігійної реформи в Ірані, то залишки світогляду «кшатріїв» спіймати набагато важче. У міфах та епічних текстах розвинених арійських культур, які, по суті, є редукцією давніших міфологічних сюжетів, первинний воїнський етос завжди зображується у підкореному стані. Воїн – зв'язний, затиснений між священним законом брахмана та моральністю «вайш'ї». Воїн становить загрозу і для укладу священників, і для господарів, що піклуються про врожаї та матеріальне багатство. В зороастрійському Ірані воїнська функція взагалі піддавалася своєрідному остракізму. Фігура бога Індри була зведена до статусу слухи Арімана, вовчі військові союзи заборонялися та переслідувалися. Навіть в дні епохи Ахеменідів Перську імперію розривала усобиця між воїнами та магами⁴².

Якщо прийняти до уваги гіпотезу індоєвропейського вторгнення, то її головними рушіями мусили б бути саме воїнські союзи. Розширюючи простір панування, розливаючись за край знайомого світу та старого укладу вони покоряли здавна усталені суспільства, несучи на своїх плечах по-лум'я війни та зовсім іншу систему цінностей. Якою була ця система? І чи завжди покорялися вони жерцям?

Частково на ці питання відповідають результати дослідження міфології, отримані Ж. Дюмезілем в результаті багаторічних досліджень індоєвропейської цивілізації.

Грунтуючись на працях Дюмезіля, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі у другому томі «Капіталізму і шизофренії» вивели концепт машини війни⁴³. Ключова ідея полягає в наступному: апарат насильства Держави – примус – не має нічого спільного з війною. Війна – зовнішній, анархічний та нестримний феномен, що коріниться в динамізмі кочових спільнот, був підкорений та введений в сферу контролю механізмів Держави. Якщо взяти до уваги, що такими ж кочовиками, такими ж номадами, як і бедуїни, до досвіду яких далі звертаються Дельоз і Гваттарі, свого часу були й індоєвропейці, подібний аналіз відносин між жрецькою та воїнською функцією може дати чимало плідних висновків. Щонайменше, цей аналіз змальовує широку панораму вічного прихованого конфлікту між двома світоглядами.

Але повернемося до міфології. Якщо ми подивимося на твори Дюмезіля в комплексі, то зможемо чітко виділити чотири «міфологічні провінції», на матеріал яких він здебільшого орієнтується у своїх дослідженнях. Це давній Рим, ведична Індія, Скандинавія та іраномовні народи в широкому сенсі (від античних свідчень про міфологію і етнографію скіфів, епічних текстів їх далеких «нащадків» осетин, до зороастрійських священних текстів). На периферії аналізу – греки та кельти. Тим не менше, учні Дюмезіля змогли зібрати вражаючу доказову базу щодо відповідності його висновків про структуру індоєвропейського пантеону матеріалам фольклору та міфології інших народів, що належать до індоєвропейської мовної сім'ї (передовсім, хетти та балти).

Головний висновок, до якого вчений прийшов після більш ніж півстоліття досліджень, – це існування в соціальній «ідеології» індоєвропейців унікальної трьохфункціональної системи, що відображається в першу чергу в міфології. Славнозвісні три касти давньої Індії (брахмани, кшатрії, вайш'ї), три римські триби (Тації, Рамни, Луцери), кельтське, германське, скіфське та іранське станове суспільство – дублювалося в пантеоні парю богів-суверенів (цар та жрець), богом-покровителем війська та блюзнюками/жінкою, що уособлювали функцію багатства та плодючості. Вся «ідеологія» індоєвропейців знаходилася під знаком «трьохфункціональності». Вона проявляє в міфічних сюжетах про три подарунки, три сина, триголових драконів, три випробування воїна. На історичному рівні ми зустрічаємо три касти, три жрецькі колегії фламнів та три триби в Римі, три соціальні групи в Скандинавії (ярли, ерли, карли). Бачення соціальної природи міфу перевернуло всі вузькоспеціалізовані історичні науки, дотичні до тематики індоєвропейської цивілізації, від латиністики до індології, а завдяки французькій Школі Анналів дісталось і до вивчення Середніх віків.

Що ми знаємо про другу функцію («кшатріїв») на основі міфу? Спробам вивести певну реконструкцію образу арійського Бога війни Ж. Дюмезіль присвятив окрему працю, «Вдача й невдача воїна»⁴⁴. Він виділяє два головні патерни, що допомагають зобразити покровителя воїнських союзів. По-перше, Бог війни – це володар грози та Драконоборець. Убивство Змія та «звільнення вод» як ключовий космогонічний міф було присутнє і в багатьох не-індоевропейських віруваннях (чого варті хоча б аккадські Мардук та Тіамат), але в даному випадку ми маємо цілісну сюжетну схему, де індо-іранський міф перекликається з легендами про перші віки римської історії, частково доповнюється матеріалом з ірландських саг, а учнями Дюмезіля розширюється завдяки хетському та континентальному кельтському матеріалу. По-друге, Бог війни неодмінно повстає проти закону «космічного порядку» та програє. Дюмезіль називає цей сюжет «трьома гріхами воїна». Базою для ре-

конструкції послуговувало паралельне дослідження Махабхарати, Рігведи та Тіта Лівія. Дослідника здивувала кількість схожих сюжетних мотивів між життєписом Індри, третім римським царем Туллом Гостілієм та ірландським героєм Кухуліном, пізніше сюди додався аналіз епічних

героїв – Геракла, Старкада, Шішупали.

Перший гріх – повстання проти «брахманічного порядку». Воїн убиває жерця. Внаслідок цього боги відбирають його божественну природу, лишаючи фантастичну силу та неземну красу. Але воїн зраджує власній честі та гідності:

нападає на беззбройного ворога, якого не зміг перемогти у чесному двобої, або ж тікає з поля битви. Після цього він втрачає фізичну силу. Третій гріх спрямовано проти тих речей, які уособлюють «третю функцію»: здоров'я, відносин між статями, багатство. Воїн продаєть-

ся за гроші або гвалтує чужу дружину. Цей сюжет сконував, інтегрував воїнську касту в суспільство, підкорюючи її волі священнослужителів як тлумачів волі богів. Лише відмовившись від гордині, утамувавши нестримну воїнську лють (лат. furor, ірланд. ferg) та спокутавши три гріхи

воїн отримує право повернутися в суспільство.

Але саме ця гординя та нестримність, вочевидь, слугували рушієм експансії. Уже в історичну добу юнацькі воїнські союзи існували ізольовано від суспільства. Афінська молодь «чорного мисливця»⁴⁵, виховання юнаків за заповітами Лікурга відділяло їх від нормального існування, перетворювало (навіть якщо тимчасово) на аналог германських варгів – вигнанців, злочинців, убивць. Раніше, задовго до вкорінення індоевропейських народів на території Греції, такі практики були загальноприйнятими, тож юнацькі ватаги могли збиратися у величезні армії, засновуючи на попелищах грандіозних битв з невідомими народами нові поселення. І хоча це могло бути лише формою втечі від суспільства батьків, жерців та «суверенів», на нових землях вони утверджували той самий вічний порядок.

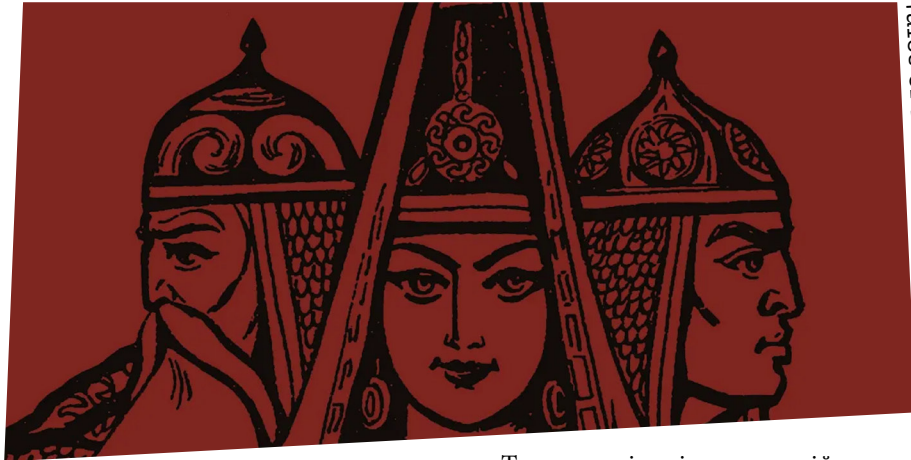
Але жрецька варна збереглася не у всіх індоевропейських спільнотах. Деякі з них, особливо – найбільш

Тіамат та Мардук

войовничі, такі як скіфи та германці, цілком переклали священницьку функцію на плечі воїнів. Малочисельні, другорядні для інших народів колегії жерців-воїнів (індійські врат'ї або римські салії⁴⁶) стали, у випадку з германцями, головними носіями першої функції, перетворюючи Божество-Царя, темного «варунічного» володаря, на покровителя битв. Міф про три гріхи серед них суспільств відіграє набагато меншу роль. Поневірянням Старкада покровительствує

Одін, а Нартський епос розглядає «гріхи» Сослана та Батраза не як злам якогось вищого закону, але як трагічний диктат долі. Осовим сюжетом Нартіади взагалі є битва між кланами другої та третьої функції, що закінчилася тотальною різнею воїнами всіх «багатіїв». Такий «неприродний» з точки зору Ж. Дюмезіля стан, коли жрецька, «брахманічна» варна повністю відсутня не лише в суспільстві як такому, але й в просторі міфу, він називає *glissement guerrier*, «воїнським зсувом».

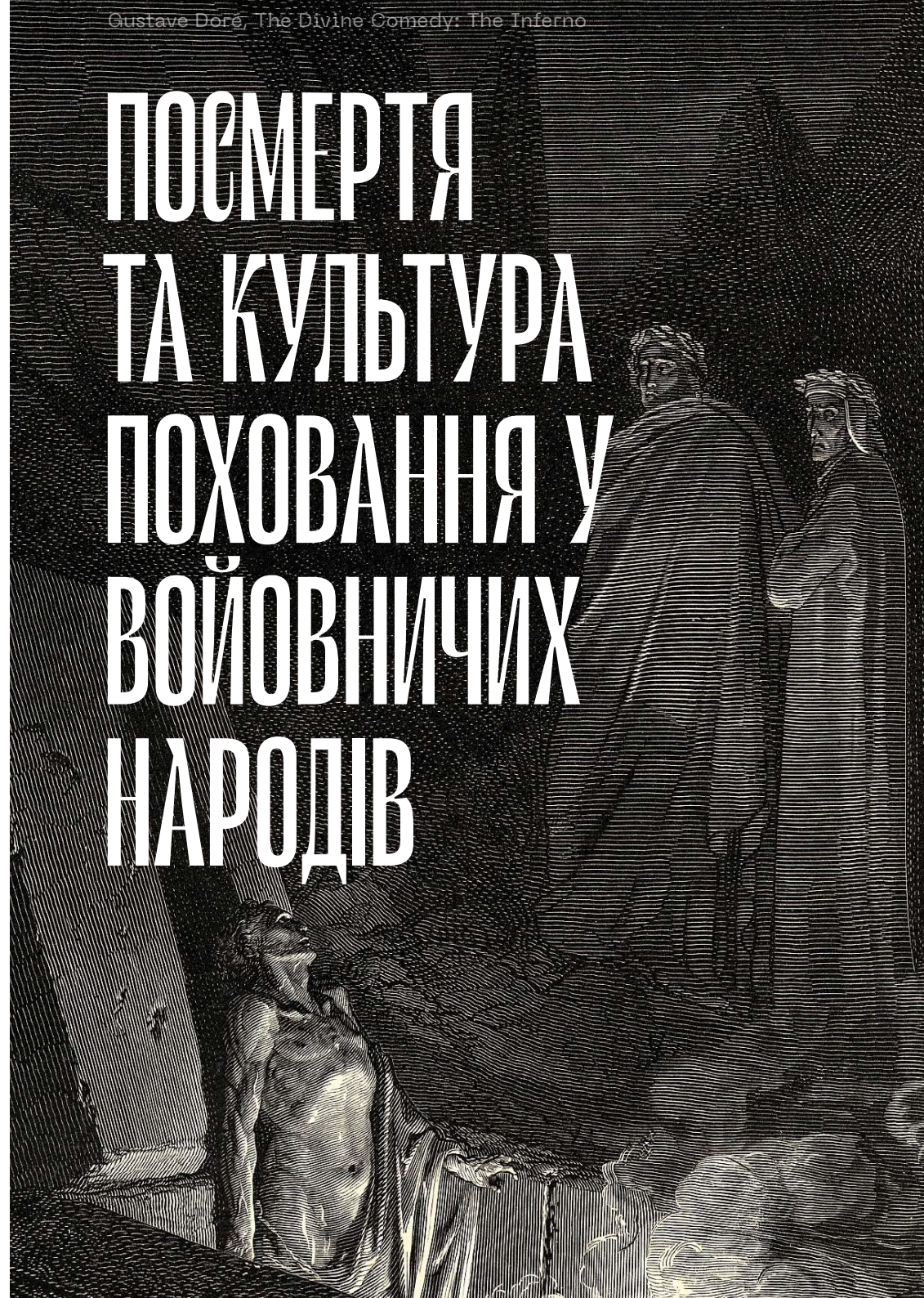
Tales of the Narts

Цікаво, що такий стан речей можна простежити серед більшості західних індоевропейців: кельти, римляни, навіть балти наділяли своїх верховних царствених божеств, паралельних Варуні, функціями воїнських ватажків. Божество другої функції при цьому не зникало, але набувало рис покровителя героїв – таким став германський Тор після того, як право панування над юнацькими військовими союзами цілком перейшло до Одіна.

Такою домінацією «кшатрійського начала» Дюмезіль пояснює кривокровність та войовничість не лише давніх германців і сарматів, але й сучасних для нього націонал-соціалістів. Подібно до «перевороту брахманів» або «зороастрійської революції», Захід свого часу накрила хвиля жрецької ідеології, що закобалила, підкорила та обмежила первинну індоевропейську «машину війни». У XX столітті ця хвиля остаточно себе вичерпала, давши можливість заново ожити древнім кривавим божествам.

Сергій Заїковський Deimos

ПОСМЕРТЯ ТА КУЛЬТУРА ПОХОВАННЯ У ВОЙОВНИЧИХ НАРОДІВ

ВСТУП

Щоб дізнатися сповна про смерть і потойбіччя, не вистарчить навіть всіх сучасних знань світу, проте, історичні відомості і археологічні дані надають інформацію щодо ставлення до життя і смерті через призми історії та побуту, яке гармонійно уживалося та мало певне пояснення. Щоб розповісти про це, вибрано декілька народів: європейські слов'яни, скіфи, кельти, греки, азійські японці і північно-американські племена сіу. Обширність теми не дозволяє сповна в такому форматі розглянути всіх обранців поокремо вдосталь: одним відведено більше місця в статті, іншим – менше⁴⁷. Мета цієї роботи не виокреслити якісь певні, властиві для всіх, правила виникнення і розвитку явища, а показати подібності (і радше особливості), що тут, там, чи деінде, виникають з архетипічних інтуїцій, які властиві як "близьким", так і не дуже близьким народам, а отже, відображають справді природне сприйняття речей людським нутром, того, що осмислюється і сприймається як належне.

СЛОВ'ЯНИ

Ібн Фадлан описав тілоспалення знатного руса-торгівця і, водночас, створив поле для дискусій сучасним дослідникам та історикам: кому приписати цей обряд? Русам чи скандинавам? Та й не цілком зрозуміло кого в ті часи іменували «русами». Існує достатня кількість версій етимології цього етноніму – від фінно-угорської і скандинавської до іранської і слов'янської. З огляду на принцип розвитку самоназв народів, які пов'язані зі словами «ті, що вміють говорити», «плем'я, клан», «люди» тощо, руси – радше ксеноетнонім, який слов'янами сприймався саме так, перейшовши з плином часу в самоназvu. Однак це не відповідає на запитання – русами могли називати бозна-кого на Русі. Ну й звісно, майже ідентичний обряд практикувався скандинавами, - про що свідчать древні германські і скандинавські саги і, через що, власне, ви-

ник спір, - та, навіть якщо описане тілоспалення і виконувалося ними (скандинавами/варягами-переселенцями на території Русі), чи слід одразу відрікатися від тотожного обряду в слов'янському суспільстві?⁴⁸ Тілоспалення з водною атрибутикою⁴⁹ не є чужинкою для слов'ян, що згадується в різних пам'ятках часів існування і розпаду Русі. Утім, для полеміки тут місця не призначено.⁵⁰

Якщо чоловік бідний, будується йому невеликий човен, у якому він спалюється. Якщо чоловік заможний, статок його ділять на 3 частини: для сім'ї, на пошив одягу, і на pavídh (алкогольний напій), який випивається рабиною перед самогубством, і котра спалюється разом зі своїм господарем на вогнищі. П'ється pavídh безконтрольно, день та вночі, - іноді хтось знаходить свою смерть з чашею питва у руці.

Поховальний човен

При похованні вельможі відбувається багато дійств, спалювання серед яких останнє. Чоловік ховається у накриту дахом могилу, на 10 днів, поки не зкроїться і не зшиється одяг. Члени родини тим часом шукають жертвенну особу, котра буде спалена разом з вельможею. Після згоди передумати вже неможливо, навіть якщо перехочеться гинути: над нею, - переважно рабині чи жони приносились у жертву, але й чоловіки теж, - влаштовується цілодобовий нагляд. Поки люди зайняті підготуванням до похорону, вона упивається алкоголем, веселиться і співає пісень досхочу. З берега підтягується човен, який затягують на каркас, опертий на чотири стовпи з khadank (береза) чи з іншого дерева. Люди приносять на човен ліжку і подушки з візантійської парчі. Стара жінка, відповідальна за процесію і вбивство рабинь - Ангел смерті - накриває ліжку покривалом. Аби витягнути вельможу, з над могили відкидають землю

та деревину, і виноситься він у тому одязі, в якому і помер. Разом з ним лежить nabidh, фрукти та музичний інструмент - все це теж виноситься. Надівають на нього штани, шкарпетки, чоботи, туніку, та парчовий каптан із золотими гудзиками і парчову шапку, обтягнуту собоєм. Мрець в такому вигляді переноситься до човна, у шатро, де він кладеться у сидячому положенні, опершись об подушки. Кладуть біля нього nabidh, фрукти, базилік і зброю, а перед ним - хліб, м'ясо та цибулю. Приводиться собака, якого розрубують надвое і кидають у човен; двоє коней, яких ганяють допоки морда не запінюється, - потому їх розрізають на шматки і кидають у човен; двоє корів, яких розрубують і кидають у човен; півень і курка, котрих теж вбивають і кидають у човен.

Тим часом рокована рабиня, входячи по черзі в кожне побудоване шатро, мала зносини з чоловіком, котрий до неї промовляв опісля:

Скажи своєму господарю, що я зробив це лише з твоєї любові до нього.

В п'ятницю, в час вечірньої молитви, рабиня відводиться до чогось похожего на одвірок і стає на руки (чи долоні) чоловікам. Дивлячись на одвірок, вона три рази промовляє слова, і після кожного разу її піднімають та опускають на руках:

Спершу: «Ось я бачу батька свого і матір свою». Вдруге: «Ось всі мої мертві родичі сидять». Втретє: «Ось, сидить мій господар у саду, а сад - зелений і прекрасний. З ним мужі та юнаки, а він - кличе мене, - тож відведіть мене до нього».

Відрізавши і відкинувши принесений курці голову до човна, рабиня закінчує цей ритуал. Потому вона знімає двоє надянутих браслетів і віддає їх Ангелу смерті. Мужі піднімають рабиню на човен, але наразі не дають увійти в шатро. Приходять й інші мужі, з щитами та палицями: вони протягують чашу з nabidh, а вона, після пісні над чашею, випиває її. Ці слова - прощання зі всіма подругами. Перед тим як увійти в шатро і приєднатися до свого господаря, їй дають ще одну чашу, над котрою рабиня ще довго співає, поки Ангел смерті під'юджує її випити напій і потому насильно входить з нею в шатро. Мужі гупають палками по щитах, заглушуючи крики, щоб інші рабині не злякалися і не намагалися уникнути смерті у свій час разом зі своїми господарями. Шестеро мужів входять у шатро і злягаються з дівчиною один за одним, після чого кладуть її біля свого господаря. Перша двійка мужів тримає її за руки, друга двійка - за ноги. Ангел смерті накидає мотузку на шию дівчині таким чином, щоб кінці йшли в протилежні сторони. Тепер вона сама підходить до дівчини, тримаючи кинджал з широким лезом і раз за разом встромляє ніж поміж ребра дівчини, поки третя двійка душить її мотузкою, - дійство триває, поки дівчина не спустить останній дух.

Найближчий родич – особина чоловічої статі від родини мерця – бере уламок палаючого дерева з вогнища, йде з ним до човна і повертає свій лик до людей, які знаходяться в тій стороні. Таким чином, після покладення рабині близ господаря, він підпалює деревину, яка була заготовлена під човном мерця. Люди сходяться до човна з полум'яніючими палицями та шматками дерева і теж кидають їх у вогонь. Полум'я обвиває деревину, човен і намет, наприкінці – чоловіка і жінку, та все, що було разом з ними і належало їм. Під кінець тілоспалення, на попелищі возводиться курган і встановлюється на ньому великий стовп⁵¹ з khadank, на якому висічено ім'я покійника та ім'я князя Русі.

Слов'яни висміювали і не розуміли тих, хто хоронив мерців у землю, бо «ви кидаєте коханих і любимих вам людей у землю, на поталу землі, черв'яків і комах, а ми – миттєво спалюємо мерців на вогнищі, щоб вони одразу, без зволікання, потрапили у рай».

Древні слов'яни практикували і тілопокладення, і тілоспалення. Якщо тілоспалення проводилося зимою, обряд міг відбуватися в одному місці, а прах навесні хоронили біля курганів чи кладовища, або в зручному місці; похоронивши прах, над ним засипали курган, або навпаки спочатку зводили курган і тоді вже прах хоро-

нили в урні. Домовина представляє собою дерев'яний стовп півтора-два метри заввишки, з маленьким дахом нагорі і невеликим віконцем. Домовина усередині порожня, без одного боку (чи частини одного боку) – для підношення після тризни. В курганах, біля залишків поховального багаття зустрічаються залісні тарілки, короби, горщики та миски з їжею, крім того, у похованнях знаходять ножі, кресала, глиняні горщики, сокири; в жіночих похованнях трапляються пряжки, залісні серпи, ножиці. Більшість речей з курганів та ґрунтових могильників VI-X ст. н. е. навмисно доведено до непридатності – посуд потрошений, а все інше або поломано, або знищено на вогні. Тілопокладення за варіативністю стосовно статусу не відрізнялося від тілоспалення, – обрядовість та ж сама, жертвоприношення приносилися теж. Кургани зводили над могилами заможних персон. Труну видовбували з цільного стовбура, проте це важко, тому у сиру землю мерця хоронили зазвичай без труни. Жона йшла на смерть цілком добровільно, вірячи в те, що в майбутньому продовжить своє існування разом з чоловіком у раю. Мабуть, обов'язкова смерть дружини з чоловіком була однією з умов старослов'янського шлюбного договору між знатним русичем, з одного боку, та його нареченою – з другого. Але цей договір був привілеєм радше соціальної верхівки старослов'янського суспільства у IX-X ст. н. е., ніж низів суспільства, жінки з якого, у випадку смерті чоловіка, мусили самотійно утримувати сім'ю.

Тамне погребіння
Володимира
Святославича

Тризна як завершальна частина поховального обряду, складалася з жертвоприношення, військових ігрищ, кінних змагань і поминальної учти на честь померлого, під час якої завжди подавали кутю. Військові ігрищі і кінні змагання, однак, радше проводилися на похоронах вельмож чи славних воїнів, котрих теж згадували і представляли під час дійств як присутніх. В окремі дні покійні отримували «можливість» вийти з домовин і прийти у гості до своїх нащадків та брати участь у колективних обрядових трапезах: опісля дев'яти, сорока днів та року мерці «відвідували» своїх живих родичів. Слов'яни побоювалися не якоїсь духовної сутності, а самого мерця (тобто окремої особистості). Ідея виникнення надчуттєвої сили виникла в незапам'ятні часи, а обряд кремації тільки посилював це уявлення, – дим і вогонь – дух покійного. У численних «Житіях святих» описуються випадки, коли ченці зустрічалися з бісами (спаленими мерцями), що з'являлися у вигляді диму чи вогню. Ховаючи прах чи тіло покійника в землю, дух відправляється в інший світ, проте, в якійсь мірі, лишається в цьому світі та захищає живих нащадків, утіда, – близ яких похований, – і створює умови для врожаю. Неправильно по-

ховані покійники перетворюються в істот, – так звані «заложені мертвеці», – чуттєвих і надчуттєвих, що тероризують родичів і околиці. Правильне поховання завжди супроводжується навалом забобонів: прикриті чи сховані дзеркала, нагляд над покійником, виніс ногами тільки вперед тощо. Наприклад, Князя Володимира Великого, загорнутого у килим, виносили з палацу через дірку у стіні (або через дірку у підлозі), яку зробили спеціально для нього після смерті, – це було пов'язано зі звичаєм, згідно якого покійного не можна виносити з будинку через двері або вікна. Не цілком відомо скільки князь Володимир перебував мертвим у палаці, мабуть, його тримали там не стільки з політичних чи релігійних причин, але й з символічних – звичай хоронити мерця під будинком (що зустрічається в багатьох народів світу), втім, такий ритуал у часи Русі давно вже зник, й існував радше як рудимент, зважаючи на який, покійного могли залишити на декілька днів в домі чи іншій будівлі, перед тим як похоронити. Всіляких самогубців, відьом і волхвів, тобто неприродньо вбитих, проклятих, «нечистих» і їм подібних, залишали за межами селища в лісах, болотах і т. ін., прикриваючи гілками дерев.

Гньоздовські кургани

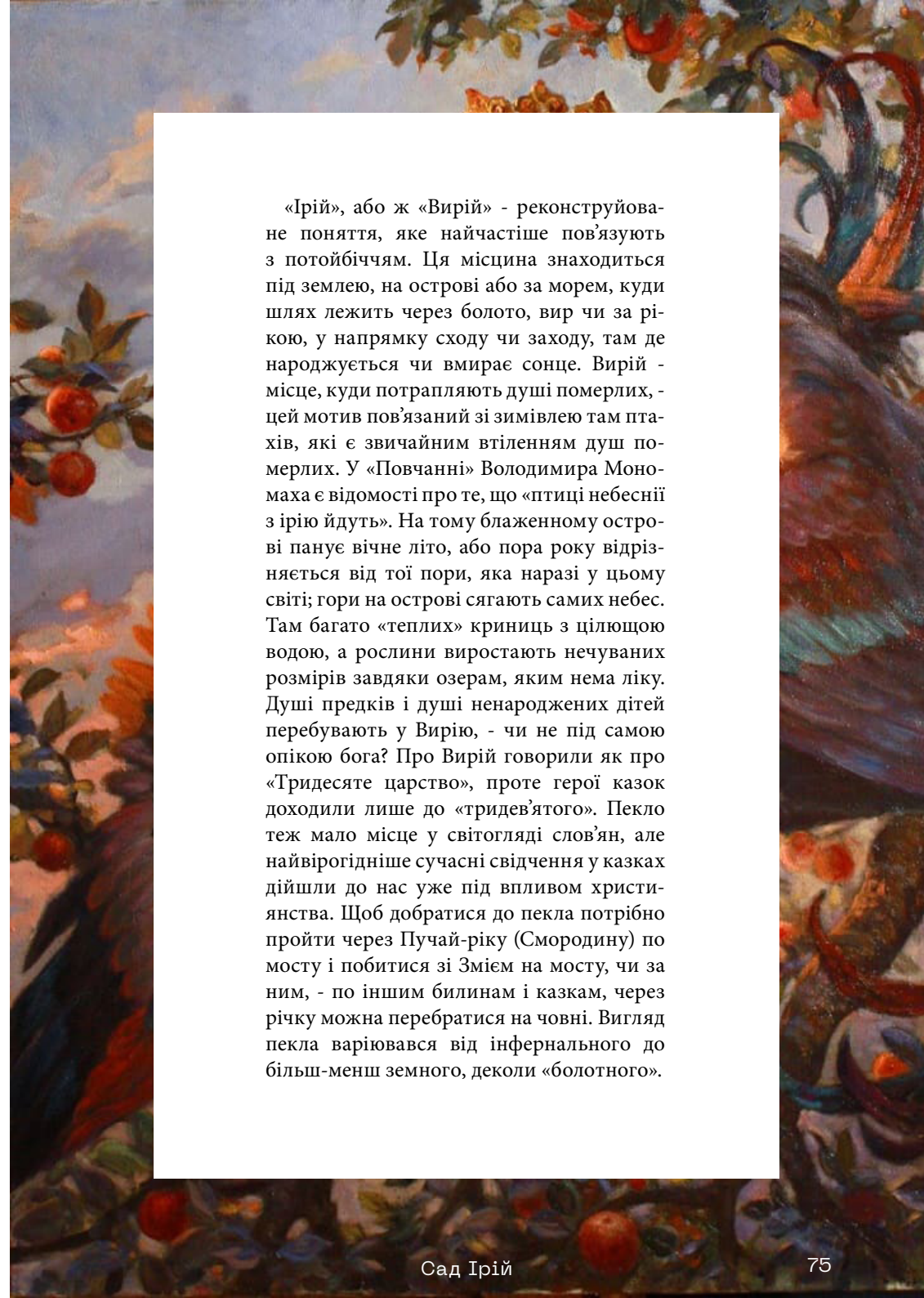

Наряду з анімістичними віруваннями збереглися й тотемістичні, пов'язані з можливістю існування в тілі людини двійників у вигляді тварин – мишей, хробаків, гадюк, жаб, птахів і т. ін. Душа варіюється не тільки двійниками-тваринами, але й місцем у тілі – від голови до п'ят. «Повість временних літ» розповідає про смерть князя Олега від укусу змії, котра виповзла з черепа улюбленого коня. У норвезькому епосі є сага про Орвара-Одда і його смерть, таку ж саму як і в Олега. Смерть від власного коня, з черепа якого виповзає гадюка, і понуре віщунство, співзвучні з мотивом відплати, з мотивом смерті від власного меча, і є нагадуванням, що статус і міць не допоможуть уникнути смерті, часто безглуздої і раптової, яка чекає всіх, навіть найславніших героїв. З ногами, - а особливо з п'ятою, як центром життєдіяльності, - пов'язане вірування у «нав'ю кісточку»⁵², яке виникло в далеку мисливську добу. Згідно з міфом, вона потрапляє у тіло, відри-

ває від нього душу, отруює його та призводить до розкладу трупа.

Уявлення про потойбічний світ доволі туманне, бо на відміну від інших індоєвропейських пантеонів, балто-слов'янам характерний стійкий повторювальний комплекс міфів і казок, у якому імена осіб і їхні функції постійно змінюються, проте суть і мораль історій залишаються незмінними. Провідниками у загробний світ слугують тварини, особливо птахи, котрі відносять тіло чи дух покійного у зазначене місце. Більш поетична форма цього вірування відображена в описах битв: круки літають навкруги тіл і поїдають їх, - хоч круки знаменують смерть, але хто окрім них «попідкується» тілами воїнів після смерті? Серед головних міфологічних сюжетів пов'язаних з птахами зустрічається така тема – чарівна птиця (або напівптах, напівкінь, напівпес) охороняє світове дерево у потойбіччі, або якусь іншу сакральну річ.

«Ірій», або ж «Вирій» - реконструйоване поняття, яке найчастіше пов'язують з потойбіччям. Ця місцина знаходиться під землею, на острові або за морем, куди шлях лежить через болото, вир чи за рікою, у напрямку сходу чи заходу, там де народжується чи вмирає сонце. Вирій - місце, куди потрапляють душі померлих, - цей мотив пов'язаний зі зимівлею там птахів, які є звичайним втіленням душ померлих. У «Повчанні» Володимира Мономаха є відомості про те, що «птиці небеснії з ірію йдуть». На тому блаженному острові панує вічне літо, або пора року відрізняється від тої пори, яка наразі у цьому світі; гори на острові сягають самих небес. Там багато «теплих» криниць з цілющою водою, а рослини виростають нечуваних розмірів завдяки озерам, яким нема ліку. Душі предків і душі ненароджених дітей перебувають у Вирію, - чи не під самою опікою бога? Про Вирій говорили як про «Тридесяте царство», проте герої казок доходили лише до «тридевятого». Пекло теж мало місце у світогляді слов'ян, але найвірогідніше сучасні свідчення у казках дійшли до нас уже під впливом християнства. Щоб добратися до пекла потрібно пройти через Пучай-ріку (Смородину) по мосту і побитися зі Змієм на мосту, чи за ним, - по інших билинам і казкам, через річку можна перебратися на човні. Вигляд пекла варіювався від інфернального до більш-менш земного, деколи «болотного».

Геродот описав обряд поховання царя в кургані, який починався наступним чином:

Могили їхніх царів розташовано в місцевості Геррів, в тому місці, до якого Борісфен судноплавний, пливучи від моря. Там, коли помирає їхній цар, вони викопують у землі велику чотирикутну яму, беруть уже підготовленого померлого, вкривають його тіло воском (перед тим очищують від нутрощів його черево), наповнюють його перетертим купрієм, кмином, насінням селери, кропом, потім зашивають черево, кладуть покійника на віз і перевозять його до іншого племені. Ті, до яких привозять померлого, роблять те саме, що й царські скіфи: відрізають кінчик вуха, стрижуть на голові волосся, дряпають в різних місцях рамено, вкривають синцями лоб і ніс і проколюють стрілою ліву руку. Звідти на возі тіло царя перевозять ще далі до підвладного їм племені, а ті, до яких його перед тим привозили, супроводжують його. І коли так вони об'їздять із покійником усі племена, вони прибувають у країну Геррів, яка є областю останнього підвладного їм племені і місцем поховання царів. Потім, помістивши покійника на підстилку в могильному склепі, встромлюють у землю з усіх боків від покійника списи, а над ними кладуть деревини і вкривають його очеретяними матами. В просторому приміщенні склепу ховають одну з його наложниць, яку перед тим задушили, його чашника і куховара, конюха, особистого слугу, вісника і його коней, а також певну частину його речей і так само золоті чаші (срібла та міді вони

зовсім не використовують). Коли вони все це зроблять, то насипають землю і споруджують великий курган, намагаючись зробити його найвищим.

Коли минає рік, вони влаштовують нове святкування (учту). Вибирають найкращих слуг із тих, що залишилися (всі вони скіфи з народження, бо ті, що служать цареві, він їх сам обирає собі, а рабів він собі не купує), отже, з цих слуг п'ятдесят вони задушують і до того ще п'ятдесят коней із найкращих. У них виймають шлунок, очищують його всередині, наповнюють соломкою і зашивають. Ставлять на дві деревини половину колеса внутрішньою стороною доверху, а іншу половину кладуть на інші дві деревини. І таких деревин вони встромлюють у землю багато. Потім пропускають крізь тіло коня товсту жердину аж до шиї і підіймають коня на колеса так, щоб передні колеса підтримували плечі коней, а задні біля стегнів підтримували черево. Обидві ноги звисають, не досягаючи землі. На коней нав'язують віжки та вуздечки, тягнуть наперед і прив'язують до колів.

Після того тих п'ятдесят задушених юнаків, про яких я казав, саджають кожного на коня в такий спосіб: кожному покійникові вздовж хребта встромлюють пряму жердину аж до шиї. Внизу частина цієї жердини стирчить і її вставляють у дірку в жердині, якою простромили коня. Цих вершників розміщують навколо кургану і йдуть геть.

Звичайні скіфи мали простіший обряд:

Так вони ховають своїх царів, а інших скіфів, коли ті помирають, найближчі родичі кладуть на вози і перевозять їх до домів приятелів. І кожен із них приймає їх і частує всіх, хто супроводжує померлого, водночас підносячи йому всі ті страви, якими частує і живих. Отак сорок днів возять незначних людей, а вже потім їх ховають. Після похорону скіфи очищуються. Спершу вони змазують голову якоюсь мастю, змивають її, а після того очищують і все тіло: ставлять три жердини, нахилиючи одну до одної і обгортають їх товстою вовняною тканиною, закривають нею все навколо, ставлять усередину такого намету з жердин і тканини посудину, а в неї кидають розпечені камені [...] Потім залізають під вовняні тканини і насипають насіння коноплі на розпечене каміння і насіння, падаючи на каміння, горить, димить, і дає пару таку густу, що подібної до неї не буває в жодній еллінській паровій лазні.⁵³

Переїнявши індоіранські традиції, скіфи уявляли коня як перевізника душ покійників в Царство Предків, а тіло лишали навки жити в підкурганній могильній камері, якій надавався вигляд кочівницького критого воза. Віра у посмертне існування мертвих частково пояснюється турботливим доглядом за тілом – бальзамування прагнуло зберегти тілесну оболонку для наступного життя. В скіфському пантеоні відсутні виокремлені божества смерті і потойбічного світу, що нічого не стверджує, хоча наводить на думку про відсутність сильного розмежування по класовому становищу в релігії і суспільстві. Зважаючи на велику кількість подібностей похоронного обряду у скіфів і осетин, можна вивести цінну інформацію про скіфів: віра про наявність трьох потойбічних світів; переплетіння і

співіснування уявлень про нижній світ мертвих і верхній світ, де перебувають боги, душі предків і героїзовані покійники, під проводом першої вмерлої людини, героя – Колакся, чи його брата, - Ліпокся, Арпокся, - або будь-кого іншого з аналогічною роллю (Таргітай тощо)⁵⁴. Нічого й не відомо про існування ідеї посмертної нагороди у потойбіччі, проте похоронний обряд передбачає відродження та воскресальну роль жертви.

Ці містерії пов'язані з культом предків і культом героїв, котрі в свою чергу пов'язані зі спілкуванням живих і мертвих та напівміфічним статусом прашурів, які в своїх глибоких катакомбах подібні хтонічним божествам. Образ шанованого предка складається в основному з трьох елементів: душі покійника, тотемічного прабатька і сімейно-родового покровителя.

Нема свідчень про анімістичне вшанування природи скіфами, втім ця практика тісно переплітається в інших індоіранських народів з вірою у переродження душі. Вшанування скіфських «отців», очевидно, можна порівняти з культом отців у

ведійському суспільстві – шанування не особистих предків, а всіх померлих мужчин племені: колишніх захисників і воїнів. Однак невідомо чи вшанування стосувалося лише родових могил, чи предків всього народу. Існувала практика плюндрування могил-курганів задля позбавлення певного плем'я опіки предків/героїв/отців. Для скіфів не характерні явища, властиві для найвищої стадії культу предків (не дивлячись на пануючу особливість цього феномену у скіфському світогляді): особливе відчуття пієтету до загиблих і велика роль сімейних уз.

Як і в будь-якому патріархальному суспільстві, у скіфів виникали чвари на ґрунті захисту власної честі і гідності. Переможці таких сутичок зберігали у себе вдома чаші, виготовлені з черепів переможених кривдників, однаково як чаші з черепів найненависніших ворогів, переможених в бою. Порівнюючи звичаї фольклорних, міфічних нартів і остейн зі звичаями скіфів стосовно ставлення до старців, скоріш за все, в скіфському суспільстві з яскраво вираженою буденною мілітарністю, не існувало інституції пошани по віковому признаку до воїнів. Як і вік, так і родові стосунки ніяким чином не визначають здатність людини воювати – все залежить лише від вміння сидіти в сідлі і тримати меч чи лук в руках. Значуща роль обряду побратимства свідчить про постійне утворення неродових «кровних» уз – братання незнайомих один одному людей, котрі в бою знаходять своїх найкращих товаришів. Близнюковий міф, побратимство і чоловічі таємні союзи дуже пов'язані між собою. Культ богів-близнюків не настільки характерний індо-іранцям як іншим індоєвропейським народам, однак він присутній теж, і окрім паралелей в інших індоіранських народах, існував у скіфів, тісно переплітаючись з ритуалом братання: зображення на предметах двох товаришів, котрі п'ють напиток з ритону, що символізує собою окрім побратимства близнюкових чи парних божеств-героїв. Таємні чоловічі союзи в бронзовому віці, – під тиском вождівства і утворення племен, – остаточно перетворилися у дружину вождя.

Чаша з черепу

Скіфський воїн

КЕЛЬТИ

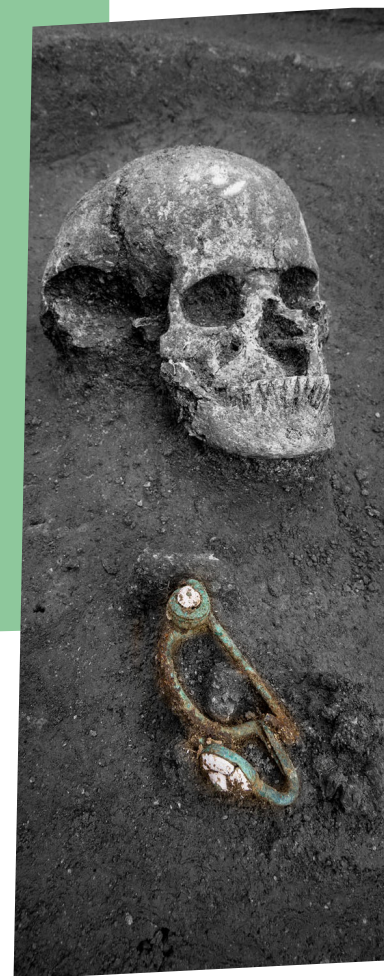
До ранньолатенського часу дожив гальштатський звичай хоронити представників знаті під курганами. У середньо- і пізньо-латенський час кургани з багатим інвентарем та колісницями зникають, втім, до I ст. н. е. в деяких регіонах кельтської ойкумени, за старим зразком, проводилися багаті інгумації з бойовими колісницями, у просторих поховальних камерах. Приклад курганної могили часів гальштату:

Князівське поховання в Хохдорфі, південний захід Німеччини, датується другою половиною VI ст. до н. е. Під курганом, сорокарічний чоловік оточений дубовими дерев'яними стінами довжиною до п'яти метрів. Його лежанка, – зроблена з листової бронзи і прикрашена сценами бою та колісницями, – має невеликі колеса під шістьма з восьми ніжок, відлитої у формі танцюючих дівчат. Покійний, лежить головою на солом'яній подушці та накритий різноманітними хутрами, борсуковими шкурами, гілками, пір'ям, квітами. В могильній камері знаходиться віз в комплекті з упряжжю, а у возі, та навкруги померлого – особисті речі: сагайдак для стріл, шапка з берести, гачки для риболовлі, вже згаданий одяг, і речі для догляду – бритва, гребінець та ножиці – у маленькій сумці на шиї. Серед різного кухонного начиння і посуду вирізняється п'ятсот літровий канзан з оздобленням у вигляді левів. Поруч знаходиться антропоморфна фігура воїна з піщанику у повний зріст. Ця фігура, з ідентичною шапкою як у покійного, – і їй подібні, – оберігає мерця, представляючи собою предкову особу, найкращого побратима чи самого покійника.

Ранньолатенський панівний різновид інгумації – тілопокладення. Багаті чоловічі могили не настільки пишні як гальштатські кургани, проте також містять хороший інвентар: мечі, списи, щити, залізні пояси, фібули, ручні браслети, посудини для учти та вже згадані ножиці, які затребуються для особистого догляду в потойбіччі. Могили зі зброєю у могильниках становлять чверть зі всіх поховань, а у меншій половині цієї чверті поховань міститься

Бронзова фібула в кельтському похованні

Захоронене подружжя

Захоронений воїн з металевим мечем

хороший комплект зброї (меч, щит, списи), що співвідноситься з тою самою кількістю багатих жіночих поховань, відображаючи заможний прошарок населення. Серед озброєння і прикрас у могили переважають ритуально зламані і зігнуті речі. Жіночі поховання бувають багатшими порівняно з чоловічими, через наявність різноманітних прикрас і торквесів, котрі, втім, при житті, могли носити як жінки, так і чоловіки. Подружні поховання попадаються дещо частіше ніж дитячі. Поховання без інвентаря чи з малою кількістю речей не настільки поширені, втім, теж характерні кельтам. Звичай ховати дітей у могилах або не склався, або редукувався. Зазвичай покійного покладали на спині у прямому положенні, але також трапляється скорчене положення. Орієнтація могил залежить від сторін світу: в деяких регіонах домінувала орієнтація на північ або захід, в інших – на схід тощо.

Тісні контакти з іберами, ретами, етрусками, іншими неіндоевропейськими та індоевропейськими племенами, підкорення їхніх земель і обопільна асиміляція спричинили не тільки строкатість культури приграничних кельтів, але й поступове упровадження чужих звичаїв та, особливо, обряду кремації, який поширився на всі кельтські терени. В епоху міграцій кельти починають переходити до тілоспалення, що зумовлює зuboжіння поховального інвентаря; процес упровадження відбувався з балканських і східноєвропейських рубежів кельтського світу. Багато де кельти практикували як і тілоспалення, так і тілопокладення, втім, вже в II ст. до н. е. кремація стає панівною у більшості кельтських племен. Кельтське тілоспалення здійснюється у різних за формою та глибиною ямах; урни для праху використовувалися нечасто.

В ті часи кремація ще не витравила кельтські похоронні звичаї: покійних - супроводжували м'ясними стравами; воїнів накривали щитами; жінок – прикрашали дорогоцінностями і т. ін.

Менш ніж за століття поховальний обряд кардинально поінакшав – тепер спалюється всі і все. Така форма тілоспалення практикувалася з дітьми, котрих, перед упровадженням тілоспалення, деколи ховали, і радше просто викидали (позбувалися) у важкодоступні місця (чи ще кудись), а з упровадженням почали спалювати на вогнищі. Мабуть, використання такого безслідного тілоспалення поширювалося поступово: спочатку з дітьми, потім - з дорослими, без різких здвигів, адже кремація, протягом двох століть,

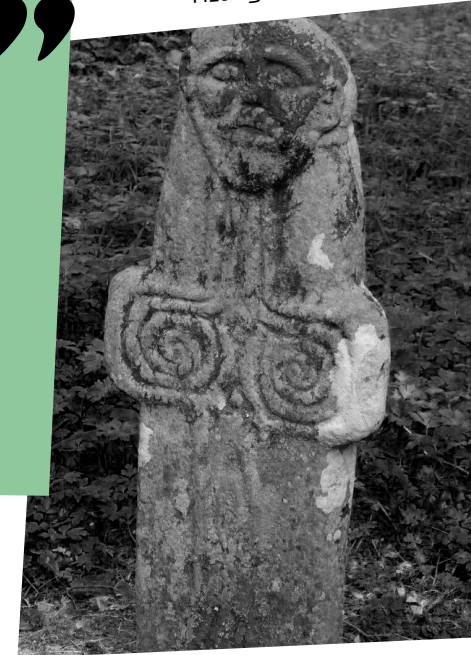
поступово змінивши кельтські загробні уявлення, змінила й спосіб «вбивства» предметів, що вплинуло на кількість поховального інвентарю і його використання. Третій рідкісний тип поховання, присутній почасти в Британії – своєрідна екскарнація (відокремлення плоти від кістяка) - під впливом стихій і тварин від тіла остається кістяк, який потому ховають чи зберігають для священнодійств.

Цезар застав кельтське тілоспалення у вищезгаданому остаточному вигляді:

Чоловік має право на життя і смерть над дружиною і дітьми. По смерті шляхетного батька родини сходяться його родичі, і якщо обставини смерті викликають підозру, вони піддають дружину катуванню, як раба. А коли підозри виявляються правдивими, її піддаються тортурам і спалюють після катувань. Похорони, за галльським звичаєм, пишні й дорогі. Проте все, що було приємне для померлого за життя, кидали у вогонь (також і тварин). А ще раніше (не за таких давніх часів) після звичної похоронної церемонії спалювали разом із померлим тих рабів і клієнтів, які, як було відомо, були справді його улюбленцями.⁵⁵

Riasg Buidhe Cross

Як і в інших народів, контакт між богами і людьми відбувається завдяки жертвоприношенням: речовим, тваринним і людським. У святилищах, окрім могил, знаходять велику кількість зброї, прикрас, символічних фігурок людей і тварин, - які кидають у священні водоймища чи закопують у спеціальні ями, - та незчислену кількість кісток диких і домашніх тварин. Античні автори перебільшують з кельтськими ритуалами людських жертвоприношень: вони проводилися не в усіх кельтських регіонах. Втім, вони все-таки мали місце в разі виникнення загрозливих обставин чи в потребі дізнатися волю божества стосовно якоїсь украй важливої справи.

У жертву приносили переважно злочинців, спеціально утримуваних для цієї нагоди, а якщо не було злочинців, то жертвоприношення проводилося за добровільним характером: жертви, при зборі всього народу, отримавши подарунки у вигляді срібла, золота чи амфор з вином і урочисто засвідчивши дар, - який розподіляли поміж рідними та друзями, - клались на щит, і особи, що стояли поруч, перерізали горло жертвам. Жертвоприношення можливе лише за наявності друїдів. Ритуальне вбивство відбувалося багатьма способами: нанесення смертельного удару в спину; розпінання у святому місці; розстріл з луків. За судомми вмираючого тіла віщують майбутнє і тлумачать теперішні події. Боги потребують не лише суто жертви, але й правильного вбивства, яке приписується окремим божествам як прийнятне: для одного божества жертв спалювали, для другого – вішали, для третього – топили тощо.

Кельти не відчували страху перед смертю – душа всього-лиш покидає тілне тіло, а точніше - олову: вони відсікали голови своїх ворогів і використовували їх в бою для залякування, а вже збальзамовані голови зберігали як трофей: розміщували в святилищах, прибивали до своїх домівок тощо. Галли, наприклад, відчували глибоке презирство до смерті, тому у шаленою відвагою

йшли у бій. Кельти направляються і оберігаються богами - покійним дають амулети для певного захисту навіть після смерті. Душа покидає тіло лише по тій причині, аби з'явитися в іншому тілі після смерті, - це не завадило існувати паралельній вірі в загробне життя, яке вважалося подібним до земного. Втім, друїдська філософія доволі різностороння і, під переселенням душ, могло йтися про нестримну фантазію і радість пізнання буття, здатні створити дивовижні перевтілення і несподівані стани. Загробний світ розміщується під землею, всередині гір і пагорбів, під водою, та найчастіше на далеких островах на півночі або північному заході. Найважливішою ознакою потойбіччя і його мешканців є червоний колір і, зокрема: скло; деякі плоди (насамперед яблука); метали і сплави. Душі в тому світі можуть переселятися і втілюватися в різних предметах та істотах. Досить цікава назва потойбіччя: Острів Яблук або Країна Радощів/Жінок/Юності/Життя. Післясмертне життя в потойбіччі не знає скорбот, хворіб і старості - воно знане у радощах, трапезах, військових та колісничих ігрищах. Деякі персоналії, чия смерть схожа зі смертю богів чи великих героїв, зберігали риси свого характеру і особистість у потойбіччі, безсумнівно, для них смерть – половина життя.

ГРЕКИ

Все те, що можна розповісти про мікенський обряд, так чи інакше, частково перегукується з описом аттичного поховального обряду. Відмінність мікенців і греків полягає лиш у вжитку першими сімейних гробниць і курганів як стандарту. Мікенські гробниці (прерогатива войовничого класу і еліти), - з колісницями і воїнами на зображеннях стел, - використовувалися багаторазово: раніше похованих людей і їхні речі перекладали у інші місця. Деякі гробниці, тим паче найвідоміші (датовані XVI ст. до н. е.), зберігали свій статус довготривало не зважаючи на час, через що, навіть після двох століть, їх обгородили стіною. Через зміну етнокультурного ландшафту у XII ст. до н. е., основною формою тілопокладальної інгумації стало поховання на кладовищі у самотній могилі (кладовище зазвичай розташовувалося на пагорбах); гробниці набули героїчного статусу. У гомерівські часи тілоспалення популярніше ніж тілопокладення - воно проводиться у спеціально відведеному місці, опісля чого прах хорониться зі всіма почестями і обрядами на кладовищі, втім, з плином часу, тілоспалення відбувалося одразу на кладовищі, а у класичну епоху набуло важливого значення для функціонування густонаселених полісів. У ранній архаїчний період, з розквітом демократії і з поширенням гоплітських фаланг, кладовища набули більших розмірів і меншої кількості інвентаря. Так тривало до V ст. до н. е., доки в IV ст. до н. е. не почалося повернення аристократичного ладу, яке знаменувалося розкішними склепінчастими гробницями з розмальованими стінами та багатим інвентарем усередині.

Інгумацію можна окреслити наступним чином: підготування тіла (prothesis) → похоронна процесія (ekphora) → похорони на кладовищі. На відміну від всіх інших грецьких традицій, аттична традиція вимагала погребіння мерця на своїй батьківщині - заборона поховання громадянина Аттики на батьківщині вважається суворим покаранням. Це покарання, - тобто спосіб поховання, - може вплинути на потойбічне життя, все ж, кожна людина повинна бути похованою. Нехтування виконанням цього обов'язку призводило до божественного покарання, втім, поступово до класичної епохи цей страх суттєво зменшився; греки бережливо ставляться до всіх покійників, навіть ворожих воїнів, котрих теж ховають по обряду.

У момент смерті душа (psuche) залишає тіло через рот або, у випадку воїнів, через бойову рану. Згідно з Гомером, такі елементи, присутні у молоді, як thumos (від серця) і життєвий дух (aion), також покидають тіло, але не відіграють жодної ролі. Умираюча людина при ясном розу-

Terracotta funerary plaque Prothesis

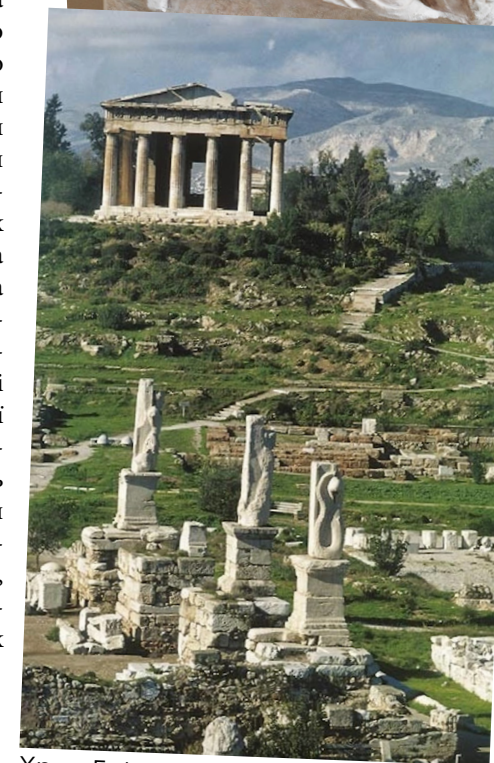
му мала час підготуватися до смерті: призначала вихователів дітям, молилась, розподіляла майно, роздавала поради, та й врешті-решт, прощалась зі всіма дорогими їй людьми. Згідно з законом Солона стосовно похоронів (і його наступними адаптаціями, котрі з VI ст. до н. е. стали імперативом) підготування тіла мало відбуватися в приміщенні (зазвичай у будинку покійного). Тіло покійника вмивали, витирали, одягали в одяг білого чи червоного кольору, прикрашали короною, стрічками та квітами (традиційно цю частину інгумації виконували жінки сім'ї та/або рідні); коштовності – рідкість. Відтак тіло клали на ліжко з дошок (klinē), покрите тканиною (stroma), головою на подушці, а ногами до дверей. На губи поклали монету – «Обол Харона»⁵⁶ - призначений для перевезення душі покійника зі світу живих у Аїд. Жінки, посвячені у релігійні містериї, могли покласти табличку з нанесеною інструкцією для навігації Аїдом і з звертаннями до правителів підземного царства.

Фрагмент (ekphora)

Аби переконатися в смерті людини, - і дати змогу віддати шану, - тіло залишали в такому положенні на один день (в окремих випадках – довше). Археологічні знахідки, - такі як вази, - зображають сцену прощання: чоловіки підходять до тіла покійного з піднятою правою рукою, а жінки в цю мить починають голосіння. Окрім ваз, стели теж містять багато інформації: колісниця, воїни, бої – звичні, але й попадаються цікавіші: прощання – рукостискання умираючого з родичом, та сином, котрий стоїть осторонь чи біля смертного ложа. Плач іноді доповнювали платні музиканти, котрі грали музику за чітко встановленими правилами афінської конституції стосовно похорон; практика найму професійних плакальниць не заохочувалась. Оскільки вода в домі, де померла людина, вважалось «оскверненою», близ вхідних дверей ставиться велика посудина з чистою водою - ця посудина слугує повідомленням для перехожих про смерть в даному домі. Тіло, відповідно до закону Солона, накривають тканиною (крім голови) і перевозять на возі конем чи мулом до могили за стіни міста - цим займається сім'я чи друзі родини/покійного, втім, згодом поширилась практика оплачуваних трупоносців. Похоронна процесія повинна уникати головних доріг і не зупинятися на своєму шляху. Чоловіки, з жінками сімейного кола, йдуть попереду, а жінки (близькі члени сім'ї та у віці поза шістьдесят років) і всі інші – позаду. Голосіння під час процесії заборонялося; музиканти могли супроводжувати її музикою. Жреці, побоюючись «скверни», уникали похоронів. Раніше, біля могил, проводили жертвоприношення людей і тварин, а поряд зі славними воїнами, іноді ховали коней чи дружин (Гомер описував жертвоприношення десяти троянських юнаків під час поховання Патрокла).⁵⁷

Могильний камінь Лісістрату

Храм Гефеста

Стародавня грецька гробниця

Загорнуте у полотно, - чи вкладе- не в труну, - тіло, ховають в могилу; у разі кремації прах в посудині теж ховається там. За традицією, над за- сипаною могилою «сіяли» зерно – частина обряду та trita, який повто- рювався через три дні після похоро- ну, супроводжуючись узливанням (spondai), клятвеном, захисним богам, узливанням (choë) на честь хтонічних богів та мертвих і умилостивленням кров'ю (haimasouria). Навпісля уз- ливання і молитви, відбувалося під- ношення мертвим (enagismata), яке складалося з: молока, меду, води, вина, селери, пеланону (суміш бо- рошна, меду, масла) та коллиби (пер- ші плоди урожаю і сухі свіжі фрук- ти). По тому, у будинок покійного поверталися гості та родина на учту (perideipnon), - присвячену на честь покійного, - під час якої вихваляли вчинки господаря, насолоджувались його гостинністю. На третій день піс- ля похорону (чи одразу після нього) дім та його мешканці очищуються від «скверни смерті»: люди миються чи- стою водою (тобто не з того джерела де завжди брали воду), а будинок ок- роплюється морською водою з гісо- пом, чи простою чистою водою, - цю

процедуру виконувала лише «вільна» людина, або жінки, найбільш близькі до покійного. На дев'ятий день відбу- вався обряд та enata (про який мало що відомо), а на тридцятий день – triakosta. В Афінах по завершенню останнього обряду, - який в деяких регіонах Греції припинили проводи- ти після V ст. до н. е., - завершував- ся траур. Щорічні обряди (важливіші ніж та trita і та enata) змінювалися з часом і часто проводилися близ мо- гили: в день народження покійника і в дні, встановлені законом - Genesia, Nemesia, Nekusia та Epitaphia.

У випадку виняткового статусу по- кійного чи з певної причини смерті, з ним вчиняють так: злочинця скида- ють в море чи в гравійні ями; самогу- бцеві відрубують праву руку (мотузка та опора, у разі повішення, знищуєть- ся), проте хоронять його як належить всім іншим; раба, прийнятого як чле- на родини, хоронять відповідно: на загальному кладовищі (однак бідно, бо вважалося, що раб не отримає по смерті загробне життя), - якщо він солдат, ховається як і його вільні то- вариші по зброї - зі всіма почеснями; невідоме тіло ховається владними особами за допомогою рабів.

Ідея скверни смерті полягає радше в «релігійній чи культурній оскверне- ності», ніж в фізичній, для причетних до інгумації. Таке ставлення склалося не з міркувань гігієни, а з міркувань про відразу акту смерті для богів, що спричинило заборону на народження і смерть у святих місцях, наприклад, храмах. Скверна, також, стосувалася періоду трауру: вона перешкоджає контакту «осквернених» людей і богів. Оскверненими були не тільки ті, хто брав участь в інгумації, але й ті, хто

просто входив у будинок мерця. Коли людина помирала на вулиці, все місто чи поселення вважалося оскверне- ним; коли помирав цар Спарти, очі- кувалося, що чоловік і жінка в кожній підвладній царю родині теж осквер- нялися. Особи нижчого класу, раби та діти своєю смертю спричиняли не- значну скверну, а герої, засновники спільнот і солдати спричиняли такий же самий рівень скверни, чи зовсім її не створювали, - як не дивно, злочин- ці не спричиняли скверну.

Харон перевозить душі через річку Стікс

З «Одісеї», ми дізнаємося, що Аїд – темне підземне місце. До нього мож- на дістатися різними шляхами: ман- друючи темними підземними пере- ходами чи пливучи ген-ген на захід за край Океану (Західне море), який оточує світ. Аїд оточений водами, але чи Океаном, чи ріками – не ціл- ком зрозуміло. Стікс – найвідоміша ріка, проте були й інші: Ахеронт, Ко-

кіт, Піріфлегетон, Лета тощо. Допоки тіло не буде поховано, душа не має права перетнути Стікс, тому повин- на очікувати на нейтральній тери- торії перед рікою чи морем. Кінець кінцем, зухвальці зі світу живих мо- жуть потрапити в Аїд через ворота, проте всім, хто зажадає пройти цим шляхом, буде протистояти багатого- ловий Цербер.

Еней і Сивіла в підземному царстві

В Аїді душа живе нейтральним, непевним тіньовим існуванням, без власної особистості, без винагороди чи покарання і без жодного контакту з живими. Однак деякі гомеровські пісні мають багато невідповідностей щодо природи підземного світу. Скоріш за все, Гомер знав оригінальні частини епосу, - чи й інших творів включених в епос, - або мав доступ до них, додавши свої поправки, втім навіть ці оригінали вже були перероблені. Отже, фінальна редакція епосу містить у собі компоненти різних епох, котрі не відображають одноставної думки щодо Аїду - деякі гомеровські пісні (особливо одинадцята пісня «Одіссеї») надають приклади подібностей світу живих зі світом мертвих і їхню взаємодію: душі в Аїді розпізна-

ють одні одного; розвиток ієрархій; покарання порушників; Одисея, котрий навідується до Аїду, щоб зустрітися з давніми друзями; виконання душами мертвих ритуалів на своїх могилах. Отже, поступово Аїд перетворюється в більш приємне місце, - дехто може потрапити в Елізіум, пройшовши «суд» в Аїді, або й без суду потрапити туди. У V ст. до н. е. у Греції почала формуватися думка, що лише жалюгідна частина людей потрапляє в Елізіум, а всі інші засуджуються до покарання в Тартарі, що перетворило Аїд в «нейтральну» зону між Тартаром і Елізіумом. Отже, загробний світ в уявленні греків класичної епохи ділиться на три частини: Тартар, Луки Асфодель та Елізіум.

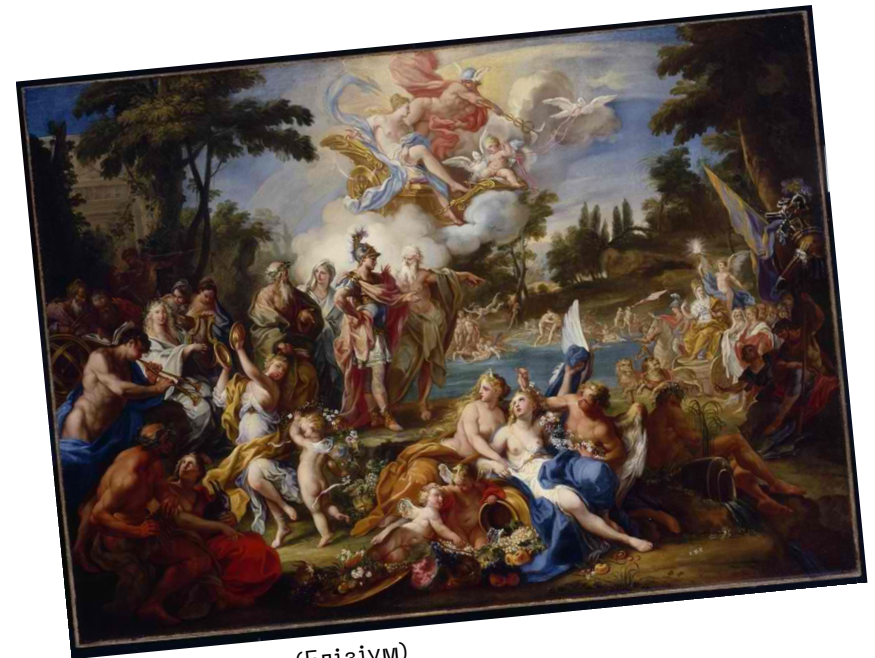
Тартар - найглибша місцина Аїду, куди би довелося падати ковадлу дев'ять днів з інших точок підземного царства, аби досягти дна. Він асоціюється з пеклом, будучи місцем, де карають нечестивих людей і утримують ув'язнених титанів.

Асфоделеві луки - пристанище для простого люду, які не мали сильного гріха за душею, але й не були благочестивими. Місцина всепоглинаючої байдужості: варто лиш напитися водиці з Лети, і ви одержате блаженство вічного забуття і сірої бездумності, забувши весь свій прекрасний і стражденний тлін: любов, ненависть, біль, насолода, життя, смерть - от що означає бути людиною.

Елізіум, або Єлисейські поля - бажане місце усіх смертних: домівка героїв і вічна насолода, облишена бід і

чвар - бенкетування, музика, ігрища. Спочатку в Елізіум могли потрапити лише герої, пізніше - всі благочестивці. За власним бажанням жителі Елізіуму можуть народитися знову у світі живих.

Очевидно, в грецькій релігії душі не можуть взяти зі собою речі земної приналежності (окрім платні Харону, інструкції по Потойбіччю тощо) і не мають можливості переродитися (що не підтримувалося орфістами, платоніками і піфагореїстами), тому роль жертвоприношення і поховального інвентарю залишається загадковою не лише нам, але й тогочасним еллінам. Чи були це інтуїції, чи традиції, чи рудименти минувшини, чи справжня віра, залежить від смертного елліна.

Елісейські поля (Елізіум)

ЯПОНЦІ

Аматерасу, богиня синтоїзму

З початку історичної доби в Японії славетних правителів ховали в гробницях - найстародавніша побудована на початку II ст. н. е., - на території сучасного міста Сакурай, - яку називають гробницею Хокенояма. Розміри монументальні (чи близькі до монументальних): довжина гробниці — 80 м. Протягом III ст. н. е. будівництво курганів стало поширеною практикою, але їхнє використання поступово припинилося або з початком проникнення буддизму в Японії в VI ст., або зі заснуванням столиці в Нарі імператрицею Геммей у 710 році.

Давні релігійні практики Японії узагальнено відносять до Синто, яке буквально означає «Шлях камі/Шлях богів» (як правило, камі – священна божественна сила, зокрема у вигляді богів чи божеств). Найстаріший тип синто – «Синто святилищ» - існує з незапам'ятних часів, і до недавнього часу включало в свою структуру наразі неіснуюче синто – «Синто державне» - засноване на близькості релігії і держави і прямого стосунку імперської родини до них. Міфологія давнього синто відображає дві протилежні судження щодо світобудови. Тривимірний погляд першої думки представляє світ вертикальним простором: Вищі Небеса (світ камі), Середня земля (цей світ) і Потойбіччя (Країна Мертвих). Двови-

мірний погляд другої думки представляє світ горизонтальним простором: цей світ і Вічна Країна (у вигляді утопії за морем). Перша думка домінує у японських міфах, друга - серед простого люду. Основою синто слугує віра в таємничо творчу, гармонізуючу силу (musubi) камі і віра в їхній праведний шлях чи волю (makoto). Природу камі неможливо повністю пояснити словами, оскільки вона виходить за межі когнітивних здібностей людини. Віддані послідовники, однак, можуть зрозуміти камі через віру, зазвичай розпізнаючи їх у певних формах. Кожен камі має божественне ество і відповідає на благочестиві молитви, слугуючи джерелом існування для віруючих у них - камі розкриває людям макото і направляє до відповідного життя. Істина проявляється через досвід та зазнає незліченних змін у часі та просторі.

Makoto - не абстрактна річ, - її можна розпізнати у всьому сущому поокрем під час зустрічі з людьми і камі. Всі камі перебувають у "співпраці" між собою, і життя, яке живе згідно з їхньою волею, створює містичну силу, гідну для одержання захисту і схвалення камі. Синто, у ставленні до життя, наголошує на makoto no kokoro (серце правди), або magokoro (справжнє серце; щирість), що втілюється у щирості і чесності. Етика синто не витає у абстрактних явищах, вона радше стосується таких речей як лояльність, синівська шанобливість, любов, вірність тощо. Втім, чесноти не виникають з пустого місця - вони виникають внаслідок пошуку magokoro, який утворює

мінливе життєствердне ставлення до буття. В японському суспільстві аж до XI ст. людина вважалася складеною з двох частин: душа/дух (reikon) і тіло (nikutai). Смерть – відокремлення душі/духу від тіла. Бездушні фізичні оболонки хоронили і залишали без подальших взаємодій. Правлячі еліти, - як вже було сказано, - споруджували кургани чи кам'яні гробниці, однак, усталена практика відвідування могили не склалася. Інтерес полягав всього-лиш в очищенні душі задля подальшої подорожі до Країни Мертвих. Цей і загробний світ нерозмежовані - духи без перешкод перетинають простори ніколи не зупиняючись довго на одному місці.

Кофун (курган)

Японський паломник прибуває до синтоїстського храму

Остаточно буддизм проникнув в Японію в XII ст., поширивши віру в «Чисту Землю» (Jōdo) – віддалений світ мертвих, в який людина може потрапити тільки після очищення. Поширення буддизму знаменувало усталення подвійної структури світу: «цей світ» (gense) – «інший світ» (takai). Цей світ вважається тимчасовим пристанищем, призначеним для очищення, в якому люди мали лиш одну найвищу мету – подорож до іншого світу. Існувало уявлення, що Будда часто з'являється в цьому світі, діючи як провідник до Чистої Землі, а місця, де мешкали давніші божества, перетворювалися у святи: охочі потрапити до Чистої Землі відвідували їх або заповідали свої останки зберігати в них. З цього моменту кладовища стали не лише місцем утилізації трупів, а й місцем, звідки починається шлях до Чистої Землі. Цей вид ранньосередньовічного світогляду почав змінюватися у XIX ст., коли люди почали бажати миру і щастя не тільки у тому світі, але й у цьому. Чиста Земля втратила свій блиск - кінцевою метою для людей стало бажання залишитися в могилі навіки-вічні після смерті, слугуючи оберегом для нащадків і місцем для поклоніння.

Уявлення стосовно системи поховання і концепції життя-смерті серед простолюдинів сформували іє - домогосподарства в часи від пізнього середньовіччя до раннього модерну. Всі верстви населення почали створювати власні домогосподарства на принципі успадкування предкової професії, що забезпечило подальші умови для роз-

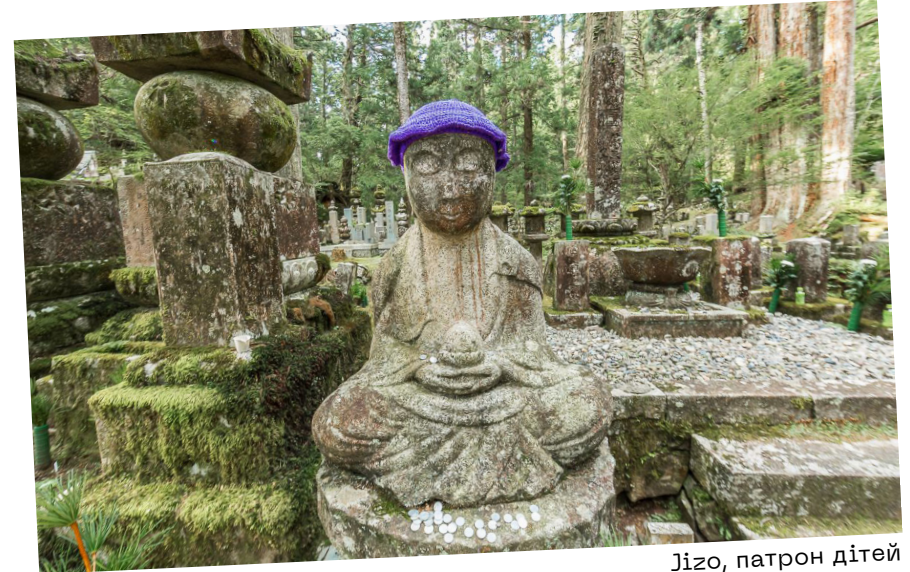
витку божественної фігури предка. Й уже наприкінці раннього модерну, - у XVII ст., - кожна родина будувала надгробок у вигляді пам'ятника, постійно виконуючи обряди біля нього. Такі сімейні храми (bodaiji) згодом переростали в общинні храми в межах поселення. «Життєві цикли» (супроводжувані обрядами ініціації) дають змогу змінювати чоловікам імена наприкінці кожного такого циклу, згідно сімейного (домогосподарського) рангу та соціального статусу (mibun). Посмертні імена надавалися у момент смерті, а у середньовіччі, храми надавали їх навіть простолюдинам, для котрих теж споруджували надгробки і викарбовували на них імена. Посмертне ім'я призначається для життя в наступному житті і для підкреслення особливих рис духа, - безіменні предки стали найменованими божествами.

Могила Токуґави Іємоті (bodaiji)

«Реєстри смерті», - таблички і книги з іменами та датою смерті покійних, - зберігалися не лише у храмі, але й всередині буддійського вівтаря у кожній домівці (kakuie), ставши об'єктом поминальних служб для вшанування предків у родинному колі. Індивідуальні духи, - яких спочатку згадували під час буддистських

богослужінь у річницю смерті, - поступово очищувалися, «стиралися», зливалися і ставали «богами» (kami) після тридцять третьої або п'ятдесятої річниці церемонії поховання (tomuraiaie). У певну пору року під час ритуалів, - Новий рік, Свято мертвих та Осіннє рівнодення, - їх вшановували і згадували.

Jizo, патрон дітей

Діти до семи років належали до Царства Богів і, окрім цього факту, багато інших обрядів і вірувань японців наводять на думку про безперервність кругової структури життєвого циклу світу живих і мертвих: люди народжуються з Царства Богів (предкові духи), дорослішають, одружуються, народжують дітей, одержують місце в домогосподарстві чи створюють його, і опісля смерті, отримують поминальний обряд, який повертає їх назад до цього Царства. Духи без приналежності до домогосподарства чи без нащадків стають muenbotoke

(мертвий без жодного зв'язку). Проте навіть з наявністю приналежності, не кожен дух може стати предком (senzo). Неодружені, і ті, хто розлучився та заново не одружився, чи ті, що не залишили після себе дітей, вважалися muenbotoke. Самотні чоловіки (hiyōtori), яких не усиновили чи які не змогли створити власне домогосподарство, після смерті хоронилися їхніми роботодавцями (hitoyado). Похоронами назвати це важко: труп покритий грудми землі, без надгробка і запису у посмертний реєстр, - звична доля muenbotoke.

Підношення одягу є способом вшанування пам'яті дітей

Все це стало підґрунтям для ідеї kodakara (дитина як скарб/дитина - скарб) – прагнення увіковічитись у дітях. Виникло уявлення про Пекло Безплідних Жінок (umazume jigoku) як місце для жінок, котрі не могли чи не хотіли народжувати дітей, - дітонародження як головний обов'язок жінки в тогочасному японському суспільстві: бездітність перетворилася на гріх. Ця ідея вплинула на шлюбні відносини: деякі чоловіки, навіть не зацікавлені в формуванні сім'ї, одружувалися у пізньому віці, залишаючи лише одного спадкоємця. Всі інші небажані діти після зрілості виганялися чи йшли добровільно, або їх позбувалися методами прямого

контролю народжуваності: дітовбивство через аборт або tabiki (позбуття новонароджених дітей). У японців теж присутні «наслідки» близнюкових міфів - тягар догляду за такими дітьми важкий. Присутність близнюків спричиняє постійне деградування домогосподарства, а жінок, котрі народили близнюків, нарікали «звірним лоном» (chikushō bara), - їм приходилося позбуватися однієї дитини. Вшанування душ дітей і немовлят, чиї життя було обірвано абортom або дітовбивством, історично не практикувалося, проте під кінець раннього модерну релігійні авторитети зазвичай вказували на гріховність таких дій.

Незалежно від способу поховання (тілопокладення чи тілоспалення), підготування тіла до похорону вважалось брудною роботою, тому її виконували нижчі прошарки суспільства (hinin). Втім, така думка з часом послабилася, що породило kō (асоціації пов'язані з похоронами) і «групу з п'яти осіб» (gonin-gumi). Етнокультурні процеси змусили японців змінити обряд поховання, тому ними надалі переважно завідували вищеперераховані асоціації і «групи з п'яти осіб». Однак в ранньому модерні, ще перед впровадженням цих інституцій, існували похоронні спеціалісти (onbō), котрі займалися кремаціями, похоронами та визначенням місця для поховання. Muenbotoke, як вже було сказано, ставали неодружені, бездітні, чи позадомогосподарські люди, проте, їх все одно ховали за всіма звичаями ті, до кого вони належали суспільно. Якщо домогосподарства не мали спадкоємців, поминки проводили люди з місцевої спільноти; будь-яка громада піклувалася про добробут своїх людей як при їхньому житті, так і при їхній смерті. Масштаб похорону варіювався від соціального статусу покійного, економічної потужності його домогосподарства, положення в сім'ї та його віку на момент смерті. Масштабні похорони проводилися для дідів, бабусь, батьків і дружин управлінців, і лише діти, чиїсь сестри та брати(зазвичай неодружені родичі голови домогосподарства) отримували менш пишні похорони.

Систематичний, національний підхід до поховання невідомих мер-

ців був сформований в середині XVIII ст.: про смерть спочатку повідомляли владу, а якщо було відоме місце проживання людина, туди надсилали повідомлення про смерть; часто мандрівники заздалегідь писали передсмертну записку на папері. Мерців, яких вдавалося впізнати, вносили в книги смерті їхніх родин і парафіяльного храму, та виготовляли посмертну табличку, відправляючи по ним панахиди. Доля невідомих мерців гірша – вхід у загробне життя без імені та предків. Траур сина за батьком тривав тринадцять місяців, а плакальник усувався від роботи на п'ятдесят днів; усиновлений син так само брав участь в траурі як і біологічний син. Жінки, котрі вийшли заміж і виїхали до іншого домогосподарства, повинні були ставити в першу чергу своїх нових батьків, а в другу – біологічних батьків. Діти віком до семи років усувалися від трауру, але у випадку їхньої смерті за ними він не проводився. Втім, вони повинні бути стриманими (enryo) протягом п'ятдесяти днів у випадку смерті одного з батьків.

Захоронення (Muenbotoke)

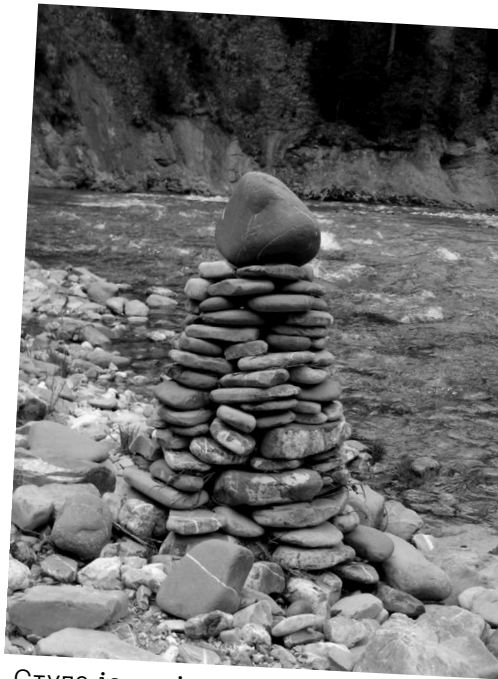
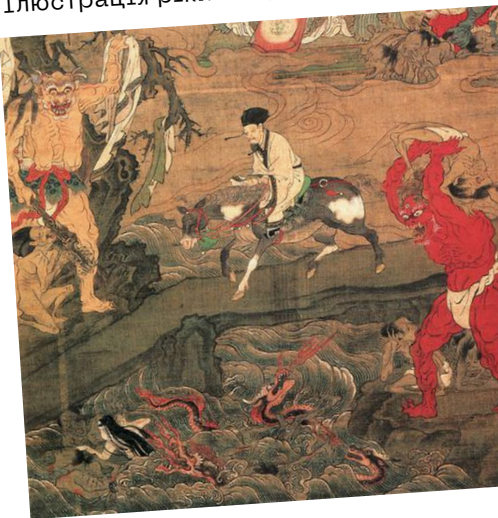
Як вже було сказано, з поширенням віри у Чисту Землю почали споруджуватися надгробки (у формі ступ) та впроваджуватися буддистські практики. Такі меморіали призначалися для полегшення перенесення душі до Чистої Землі. Однак окремі надгробки зводилися з ідеєю, що душа перебуває разом із фізичними останками у могилі. Вони служили способом поминання померлих і місцем продовження обрядового ритуалу. Якщо меморіал було встановлено в іншому місці, ніж там, де були поховані останки, то він вважався місцем (yorishiro), де душа могла жити під час обрядів. До початку раннього модерну надмогильні споруди і надгробки встановлювали лише дворянам, воїнам, священикам та вищим верствам простолюдинів. З поступом домогосподарств почали поширюватися спрощені надгробки, втім у XVIII ст. вони припали до смаку навіть сьогунам і даймьо, не тільки через особисті вподобання, а й через матеріальне становище і нові реалії; коштовні надгробні плити, споруди чи надгробки встановлювали завжди незалежно від часу і умов.

В ранньому модерні дітей у сім'ях стало менше, а виховання – ретельнішим, що спричинило зміну ставлення до них. Якщо колись було звично не оплакувати дітей і викидали їхні тіла в мішках у важкодоступні місця, то тепер смерть дитини ставала причиною скорботи і проведення звичного похорону (наявність посмертного імені, надгробка тощо).

Вважалося, що мертве юнацтво спочиває на берегах річки Сай, бавлячись галькою, намагаючись спорудити ступу задля блага своїх улюблених батьків і матерів, але біси постійно мішають їм – руйнують їхні конструкції. Крім того, існувала думка, що ці береги насправді були пеклом для дітей – таке уявлення розвинулося паралельно з kodakara.

В синто-буддистському синкретичному світогляді, існує віра в два світи – реальний і загробний. Обидва світи населені живими істотами: реальний світ людьми, а загробний – духами. Щоб потрапити у загробний світ, потрібно перетнути пустельну рівнину, гори та річку Сандзу (межа між двома світами). Зазвичай люди переходять її на сьомий день після смерті і перетинають трьома шляхами: через міст, через бід, і через води, наповнені драконами, – як людина пройде ріку, залежить від її вчинків і доброчесності за життя. Душа покійного, згідно з буддистськими віруваннями, відродившись у новому тілі, не зберігає спогадів попередніх втілень, але може проявити навички, набуті в минулому житті. Існують два місця де карають грішників: холодна і гаряча Нарака. Чим суворіше покарання, тим глибше людина мусить спустися в пеклі. Попавши туди, людина може спробувати відродитися не відбуваючи всього терміну покарання, здійснивши паломництво до 33 святинь богині милосердя Каннон. Завершивши паломництво, людині надається право знову пройти суд. Виправдали – вертають в круг Сансари, не виправдали – попадаєш назад у пекло.

Ілюстрація ріки Сандзу

Ступа із каміння на березі ріки

ІНДІАНЦІ СІУ

Шум листя, порив вітру, посвист пустелі, крок удалині, погляд сови, блиск поверхні - будь-який опис був би неповним: дух, в уявленнях сіу, сакральна частка світу і людини, наявна в усіх формах, субстанціях і сутностях. Не існує божеств, які б могли допомогти уникнути помсти духа, його гніву чи люті. Кожна зустріч із духом знаменує собою біду для очевидця і всіх його родичів. Втім, рівнинні індіанці, тим паче сіу, не вбачають в таких контактах біду - «Спілкування між духами і людьми - звичний елемент буття у цьому світі». Духи віщують невдачу й успіх у війсьній кампанії, вказують на швидку кончину і захищають родичів від біди, переманюють живих до себе та нагадують про швидкоплинність життя.⁵⁸

Елементи людини - waniya (життя, подих) і wanagi (дух) - зливаються воедино задля функціонування організму. Wanagi - це дух перебуваючий в людині, pagi - дух, поза межами людського тіла. Хоча не цілком зрозуміло як сіу уявляють духів: дух (невидимий) чи дух у вигляді при-

вида (видимий чи ледь видимий). Wakan-Tanka (Великий Дух) - універсальне джерело, від якого походять всі боги і всі аспекти світу (вже згадані pagi і niya⁵⁹ та багато інших). Поміччю йому слугують нижчі духи іменовані «wakanpi». Зрозуміти бажання духа - важке завдання, яке під силу тільки шаманам, - вони вдаються до ритуальних і езотеричних практик: транси, тлумачення снів, самотні подорожі. Waniya/Niya - нематеріальний бог, - в інших інтерпретаціях Мати-Земля, - який перебуває у людині від народження до смерті, як тінь, допоки дух, - wanagi, - не вирушить у свою останню подорож, аби предстати перед верховним богом Сканом. Niya свідчить про поведінку pagi богів, котрий виносить вирок духові-pagi, після чого той може вернутися у Країну Духів. З одного боку, niya не тільки судиться Сканом, але й отримує право на перебування в людині від нього. Інша назва Скана - Wanagi-Tanka, а Мати-Землю, - яка надає pagi, - називають також Waniya-Tanka.

Поховання на дереві

Поховальний обряд в культурі індіанців Північної Америки став дуже важливим приблизно у III тис. до н. е.: він пов'язаний з вірою у потойбічну подорож і з силою духів. Як і людина, речі мають свій дух (лук-дух, намисто-дух, кінь-дух), тому їх покладають в могилу разом з покійним. З найцікавішого у могилі: червона вохра; магичні талісмани; ритуально «вбита» зброя. Перше поховання з «вбитою» зброєю в Північній Америці датується кінцем VIII тис. до н. е. Більшість індіанців у давнину практикувала жертвоприношення. Апачі до недавнього часу перерізали горло коневі покійника, а індіанці, загалом, окрім коня, приносили в жертву і собаку: жертві відтинали голову і клали в могилу, над нею, чи підвішували вбиту тварину мотузкою до якогось об'єкта неподалік могили. Найчастіше кремацією користувалися індіанці (сіу також) у випадку неспромоги перенести тіло воїна до племені чи за звичаєм його похоронити на місці.

Сіу користуються більш специфічним способом поховання - екскарнація на повітряній платформі: тіло покійного загортається в тканину чи одягається в найкращий одяг та в труні розміщується на повітряній (надземній) платформі чи на дереві. Задля того, аби дух міг спокійно, без перешкод, здійснити останню подорож, забороняється торкатися лишній раз тіла покійника. Такі труни мають особливість: в даху вирізається діра, аби дух раптом не вирішив затриматися на землі і міг вибратися самостійно з тіла, а до голови мерця прив'язується пир'я для надання

крил птаха у польоті. Оразу ж, за власним бажанням, чи опісля обряду «утримання», дух вилітає в останню подорож. Близ платформи в мішечку на висоті 2-5,5 м кладуть найнеобхідніші речі. Ці платформи - важлива складова обряду. Внаслідок кочового і напівкочового життя сіу не засновували кладовища. Те, що лишалося після перебування тіла в повітряній платформі, по проходженні року (чи більше), закопують у специфічній могилі, повертаючи череп покійного на південь, або відправляють кістяк рікою у мініатюрному човні, обмотавши полотном в купу. Сіу давали різні пояснення таких похоронів: оберігання від земного бруду; захист від вовків; можливість спілкування з нащадками. Індіанці сіу не мають права порушувати обряди, тому вожді повинні підтримувати порядок. Сама прерогатива вождів вершити свою волю над людьми надана духами. Сумнів людей у панівному становищі духів руйнує вміння вождя управляти, - отже, він мусить добросовісно вірити у них і насаджувати цю віру людям, проводжуючи обряди і дотримуючись традицій.

Поховання на платформі

Похоронний ешафот вождя сіу

Wanagi yuhari (утримання духа) – передпохоронний обряд сіу «утримання» духа, з ціллю вдовольнити його і допомогти йому вернутися до начала, – Wakan Tanka, – не блукаючи усюди. Опісля смерті споруджується спеціальний тіпі, у якому житиме привид. Тканиною і шкірами перемотуються обрізані кучері (чи кучер) з голови мерця, який в подальшому буде зберігатися на дворі у вигляді сувою чи в скрині з обробленої, розмальованої різними орнаментами шкіри, допоки сувій не досягне 60 см завдовжки і 25 та більше см в діаметрі, чи поки не пройде визначений термін (синю, червону тканину чи ковдру замість шкіри використовують бідні люди). Щоб плем'я переконалося в утриманні духа, батько (чи інший чоловік з родини) об'їжджає село кругом на коневі, тримаючи оберемок (волосся в тканині чи в шкірі, ще не у вигляді сувою) як немовля, всередині якого кучері покійного. Перед тим як остаточно замотати цей оберемок у сувій, він ховається на чотири дні подальше від очей. Сформований сувій кладуть перед входом у тіпі, яке відведене для ритуалу, - коли буде достатньо підношень у тіпі, їх розподілять⁶⁰ поміж людьми.

Традиційні тіпі

Сім'я щодня ретельно доглядає оберемок; ніхто окрім чоловіків і юнаків не має право увійти в тіпі, хіба що жінка покійного, і то – рано-ранком. Чоловіки усередині курять, їдять, розмовляють і сидять, як їм зручно: коли вони курять, викидають попіл в центр тіпі; коли вони трапезують, частку страви кладуть духові під оберемок чи у скриню на дворі. У погану погоду оберемок переносять у тіпі, - якщо табір кочує в інше місце, оберемок зі всіма пов'язаними речами кладуть на спеціальну в'ючну тварину – «коня-привида» - і транспортують у нове місце. Нікому не дозволено брати їду, призначену для покійника, окрім випадків, коли її багато або коли подорожній голодує, - незнайомцям теж дозволено. Люди постійно навідуються до будинку духа, аби своєю присутністю і увагою допомогти у майбутній подорожі пройти Стежу Духів – Чумацький шлях. За день до звільнення утриманого духа, посвячена особа вирізає «тотем духа» - він символізує покійного, розміщуючись всередині тіпі. Коли приходить час, всі друзі покійного та ті, кому буде вручено дар, збираються до тіпі, і відповідальний за вручення дарів, вкінці звільнення, розподіляє їх поміж усіх (зазвичай цим займається найближчий родич покійного).

Проводиться ритуал «wakicagari» (вони роблять щось для нього) за участю родини, друзів та інших членів племені: на ритуальній учті в останній раз годують духа, - це звільнення дозволить духові вирушити в дорогу Стежею Духів; жінки входять у тіпі духа і по черзі обіймають тотем, горюючи теж в останнє. Під час звільнення сувій розв'язують (чи відкривають скриню), а кучер волосься ділиться між всіма і вручається разом з даром – родина роздає все: одяг, особисте майно, коней, тіпі, речі покійного та все інше начиння. Втім родина не залишається у бідності – родичі та друзі дарують новий одяг та інші необхідні речі, щоб життя почалося заново. Іноді таке «утримання духа» проводиться декілька разів, тоді воно розглядається як повторення похоронів чи як «відвертання, упокоєння» покійного. Після розподілу дарів всі речі, які брали участь в церемонії, втрачають свою сакральність і можуть використовуватися для будь-яких цілей. Провідна ідея церемонії полягає в отриманні предмету, який би нагадував своєю наявністю про покійного, тим, хто не пов'язаний з ним кров'ю.

Друга особливість сіу, пов'язана з духами – «Танець Духа», або «Танець Духів» – круговий танок, в якому бере участь майже все плем'я. Танець виглядає індіанським, але насправді він нав'язаний під впливом християнства. Він дає змогу почати діалог з мертвими друзями і предками, за умови, що у виконавця ритуалу нема тяжкого гріха за душею. Інші племена роблять наголос на есхатологічний сюжет цього Танцю, але сіу сприймають його лишень як засіб для контакту з покійними.

Для сіу, смерть – це сон, - людина продовжує жити після смерті тіла. Не існує жодної віри про майбутнє матеріальне життя, але існує віра про зустріч духів усіх покійних, - особливо друзів, - у Країні Духів. Тому сіу позбуваються усього, що може нагадувати про померлих: чому лишній раз сумувати за тими, хто всього лиш заснув, і тим, хто також засне та возз'єднається, - за словами Чорного Лося, - у «могутньому квітучому світовому дереві»? Всі праведні пройдуть у потойбіччя Чумацьким Шляхом і попадуть у Країну Духів, де не існує ні голоду, ні холоду. Світове дерево прихистить усіх дітей однієї матері і одного батька.

Піднесення їжі покійнику

ІГРОВИЙ СВІТОГЛЯД

EICHENBERG

Екстравагантність і скульптурність, Фріц Айхенберг

СІМПЛІЦІСІМУС: ЖИТТЯ ЯК КРУТІЙСЬКИЙ РОМАН

Нерідко романтичні душі з пасіонарного середовища грузнуть у пафосі ерзац-міфології минулого сторіччя, не встигнувши вивчити ази друкованого слова. Однак, якщо їхній допитливий розум і добирається до чогось вартісного, то це, найчастіше, лицарські романи або саги. Такі висновки можна зробити, якщо пробігтися бібліотеками цих молодших товаришів.

Те, що вони читають — це правильно. Неправильно, на мій погляд, що дехто через недосвідченість, або ж з огляду на тонкість душевної організації, одразу намагається асоціювати життя з пафосом лицарського роману або героїчної саги. Це призводить не тільки до розчарування протягом дозрівання власної натури, а іноді й до фатального самообману.

Що стає ясно з часом: наше життя в поточну епоху — це, літературно, крутійський роман. Те, що відбувається, стає цілком не стражденим у плані його переживання, якщо ставитися до нього так, як Ренар із середньовічного «Роману про Лиса».

Ілюмінації з рукопису Романа де Ренара

Це міркування про проблему тотальної війни на знищення я почну з того, що запропоную вашій увазі чудовий зразок крутіського роману, найбільш знаменитий у цьому жанрі – «Сімпліцісмумс». У літературознавстві вважають, що «Сімпліцісмумс» – це художня автобіографія Ганса Якоба Гріммельсгаузена, німецького авантюриста 17-го сторіччя. За походженням Ганс був людиною з зубожілої аристократії. За часів Тридцятирічної війни, письменник був викрадений солдатами й ступив на життєвий шлях згідно зі своїми коренями – став бідним лицарем, розпочавши службу зброєносцем в імператорській кавалерії. Зараз би сказали, що життя його знатно пометало, але ж це і робить його цікавою людиною; як довіритися автору, який не проживав саме життя? Чому вірші розбійника і ватажка паризького Двору Чудес – Франсуа Війона – є поезією, тому й роман Гріммельсгаузена – літературне мистецтво шляхетного походження; тут слово *arte* органічно перетікає в *arête*, згідно з правилами Веселої Науки – фонетичної *cabale*, – котра панувала над світом за часів життя письменника.

Фронтиспіс книги
«Сімпліцій Сімпліцисмумс», 1669

У романі, як і в будь-якому житті-пригоді, події плавно врастають одна в одну, створюючи величезну кількість взаємозалежних зв'язків. Герої твору зустрічаються неспроста, монах у лісі — це не випадкова зустріч на шляху, а цеглинка в цілісній історії, що вчить нас органічного сприйняття світу. Смішне змінюється сумним і навпаки: тут усе єдине, переплетене, немає поганого й хорошого. Моралізаторства також не варто шукати, просто одні події впливають на головного героя сприятливим чином, а інші приносять йому шкоду та біди. Проте, і біди можуть досить часто обернутися щастям. Хтозна, наскільки скупим та пустим було б життя юнака, котрий лишився б спокійно жити в селянському отчому домі, якби рейтарі його не розграбували?

Життя Сімпліція — низка злетів і падінь: вони відбуваються настільки часто, що герою уже не бачить у них проблеми – «сталося так сталося, подивимося, що буде далі». Таке сприйняття світу протилежне прогресистським ідеям еволюції та розвитку людського суспільства; одним із дрібних нещасть Сімпліцісмумса була віспа, а сучасна людина живе в постійному страху світової кліматичної катастрофи та ядерної війни, що непорівнянно з подібними за масштабами релігійними очікуваннями кінця світу. Есхатологічні сподівання мали глибоке трактування, котре дає змогу людині відчувати причетність до життя всесвіту. А який сенс техногенних тривог? Технологічні катастрофи просто нищівні, не більше. Людина минулого менше переживала від набігів ландскнехтів на середньовічні міста і села.

У бойових діях і солдатському житті, описаних у «Сімпліцісмумсі», відсутній пафос боротьби за високі ідеали. Солдати грабують та вбивають, неробсько вештаються Німеччиною, палять поселення і готові найнятися до будь-кого, хто заплатить за їхні послуги. Події в романі описано від імені учасника, а отже — без зайвої словесної еквілібристики, яку використовують міфомани та пропагандисти. Такий опис показує різноманіття життя, інваріантність долі: у тексті не трапляються згадки про фінальну битву світла проти темряви — хіба що на небі, але й тут, попи до того мерзенні, що зрозуміло – брешуть і вони... Головний герой місцями немов спускається до пекла й спостерігає щонайстрашніші з мук та гріхів. Під час оповіді перед героєм постають як приємні й хороші події й люди, так і жахливі, що у зв'язці являє нам світову єдність протилежностей і зв'язок «поверхів» реальності. Усе в усьому. Те, що внизу, аналогічно тому, що зверху. У всьому цьому бурхливому потоці Сімпліцій зберігає свою добру вдачу й принципи, хоч і втягнутий у типово ландскнехтські справи — з грабежами й хтивістю.

Дерево земних бід

Подорож до центру Землі, або Відвідини глибин

Звернемо увагу на його ім'я: воно означає «Простий-Найпростіший». Це і про збереження допитливості в усіх пригодах, і відсилання до казок про гравця-трикстера, котрий, не втрачаючи веселого настрою, справляється з будь-якими негараздами. «Важка», «складна» людина такої життєвої подорожі не витримає: потрібен духовний «простак», який виявляється найбільш «непростим» персонажем твору.

«Простак» знає структуру світу, явлену йому ще в юності, у вигляді дерева: кровопивці зверху, тупі страждальці внизу, — уся система помазана й скріплена несправдливостю та підлістю. Така правда влади, суть держави та суспільних відносин. І все ж, суверенній людині належить бути гордим капітаном корабля своєї долі, вести його крізь шторми, навіть якщо врешті йому судилося

розбитися об скелі. Так і відбувається з головним героєм: під кінець оповіді, його власне дерев'яне судно, яке він використовує під час чергової авантюри, так само налітає на скелі й розбивається, і він переходить до спокійного життя пустельника, випробуваного ним іще у німецькому лісі, в дитинстві — але тепер на безлюдному острові. Подібно до цього, французький лицар легендарної хоробрості, Бертран де Борн, закінчив своє життя в монастирі, й так само вчиняли багато інших лицарів. Крім того, так було заведено чинити й на сході: багато самураїв ставали бродячими аскетами, або йшли в дзенські монастирі. Сімплісісимус почав свій життєвий шлях зі знайомства з відлюдником; людиною, яка в минулому була лицарем, й скінчила його у відлюдництві — багатою на долю та спогади.

Текст рясніє цитатами античних авторів, і працює ризоматично: дає змогу читачеві зануритися у світ античної культури, що розширює сприйняття читача. Так тренуються «ментальні м'язи»: сила уяви, пам'ять, інтуїція. Також, роман багатий на життєву мудрість, що приносить користь і в повсякденному житті.

ІНША ЛІТЕРАТУРА Й КІНО

Корені крутіського роману варто шукати у двох античних романах — «Сатириконі» Петронія, котрий дійшов до нас, на жаль, фрагментами, і в «Метаморфозах» Апулея. З роману в роман кочує не стиль викладу, а ігровий, по-справжньому язичницький погляд на життя.

Згідно з цим поглядом, життя — це дар. Виходячи з уявлень про метемпсихоз, переродження душі, в усій індоєвропейській ойкумені, народитися в людській долі — це рідкісне щастя. Людина здатна на багато чого, на що не здатні жителі «світів» поверхом вище і нижче людського: усвідомити свою долю, кинути виклик смерті, подолати пута прив'яза-

ностей. Навіть не знаючи своєї долі, шукати щастя — це становище краще, ніж в інших істот; а якщо й знати про фатальний результат — все одно поводитися як азартний гравець.

Якщо життя — це дар, то його треба було б гідно прийняти й зазнати, повноцінно ним розпорядитися. Говорячи про «життя-як-гру», не можна не торкнутися тут постаті тієї людини, яка у своїх текстах і житті втілювала «ігровий» принцип. Ідеться, звісно ж, про Євгенія Всеволодовича Головіна — постать настільки загадкову й водночас чудову тільки тому, що дикий і палахкий цвіт його даймона зумів пророкти крізь іржаву залізну завісу радянської дійсності.

Із обкладинки "Сатирикон"

Залишивши кімнатним традиціоналістам привілей величання Адмірала («останнього Діоніса»), звернімося до його письмової спадщини. Відомий щонайперше як неординарний дослідник герметизму та алхімії, Головін саме через призму «веселої науки» показує сутнісну відмінність «ігрового» та «механічного» сприйняття життя. Тут не буде зайвим навести цитату метра:

”
Як ви пам'ятаєте, король дипсодів (п'яниць) Пан-тагрюель подарував братові Жану Телемську оселю, на якій був напис: "Роби що хочеш". Цей напис — одна з провідних максим в алхімії. Як її зрозуміти? Усі ми живемо в просторі між "роби що хочеш" і "роби те, що від тебе хочуть". Усе інше є безумовним компромісом, й у цьому компромісі проходить усе наше життя. Ми не можемо оголосити девізом нашого життя "роби що хочеш" — аби вижити, треба робити те, що хочуть інші, але чого ми не хочемо. У нас немає сміливості робити те, чого хочемо ми...

...Для того, аби пояснити на прикладі, що значить "роби що хочеш", згадаймо фільм "Фанфан-Тюльпан". Там є кумедний момент: новобранець Фанфан разом з іншими солдатами займається стройовою підготовкою. Вахмістр, дуже задоволений своєю посадою, у захваті кричить: "Лягти, встати! Лягти, встати!". І ось Фанфан спокійно встає, знімає форму, каже, що йому набридли ці безглузді вправи та йде. Це ідеальна модель реалізації девізу "роби що хочеш". Можна собі уявити, який жах у соціумі може викликати така життєва позиція.

Є. Головін

Сучасна цивілізація, вибудована на юдео-християнському шануванні праці як чесноти, геть розучилася, згідно з Головіним, максимами «роби, що хочеш», але саме слідування своєму бажанню є ключовим для початку гри в принципі. Набагато простіше, безумовно, загнати себе в чіткі рамки «монотонної праці». Варто зауважити, передрікаючи деякі заперечення, що сучасний світ,

який увійшов у небачений досі інфантильний стан, також формально бореться з «монотонною працею», за допомогою заміни її не менш монотонним дозвіллям і культивуванням наслідування нижчим потребам та поверхневим емоціям. «Життя-як-гра» і бажання, котре є однією з основ цієї пригоди, є повною протилежністю інфантильному потурчання своїм негайним хотілкам.

«Життя-гра» – це експансія особистої могутності, виявлена в бажанні дослідити світ до його меж (за явного визнання його безмежності й нескінченності).

Головін як апологет «веселої науки» повертається до принципу «грайливості» в есе «Великий Бог Пан», з опису якого воно починається:

”
Жорстокість або милосердя однаково чужі йому, хоча він цілком здатний до цих пристрастей. Він любить пустощі, дикі нетрі, покинуті річкові або морські береги, може днями й ночами блукати такими місцями, ненавидить міста, оброблені поля, словом, сліди людської діяльності. "Панічний страх" збуджується незалежно від нього — просто він не любить, коли турбують його післяпудневий сон або полювання. Пан знаменитий сексуальною пристрастю до німф, хоча успіх або невдача не порушують його божественного спокою.

Великий бог Пан

Останній рядок, що характеризує дикого бога, надзвичайно важливий, і пов'язаний з уже позначеними раніше атрибутами ігрового ставлення до життя. Саме байдужість Пана до наявності чи відсутності результату, до своїх удач чи провалів, роблять його одним з архетипів гравця. Пан розважається як може, загальом усе його життя — грайливе полювання за німфами, і головне — безтурботність. Християни вигнали веселого сатира й принесли із собою одні тільки важкі турботи про спасіння душі та рефлексії про кінець світу. Лінійна інтерпретація християнством як історії людства, так і життєвого шляху окремої особистості, його догматизоване ставлення до смерті та єдиного вірного шляху здобуття «вічного життя» суперечить язичницькому погляду на феномен життя, який чудово висловлює Головін:

”
Язичництво не знає смерті як порожнечі й повного знищення. На початку цього тексту говорилося, що ми народжуємося язичниками. У певному розумінні ми залишаємося такими. Інакше любов, релігія, мистецтво, моральність не мали б ані найменшого резону, позаяк добродійний труп розпадається на атоми й розсіюється в нескінченному всесвіті анітрохи не краще за аморальний.

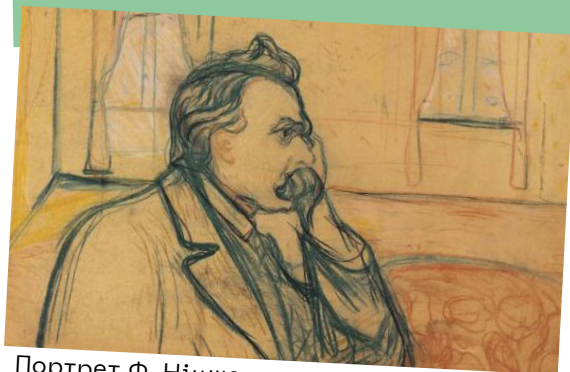
Християни проводять одну єдину лінію, проголошуючи її єдино правильною дорогою, у той самий час велике блаженство життя-гри — у пошуку власних стежок і можливості обирати свою Дороговказну зірку, не заперечуючи водночас можливість правильності підходу інших гравців.

Сприйняття життя як гри фактично відкриває перед людиною все різноманіття доступного їй досвіду.

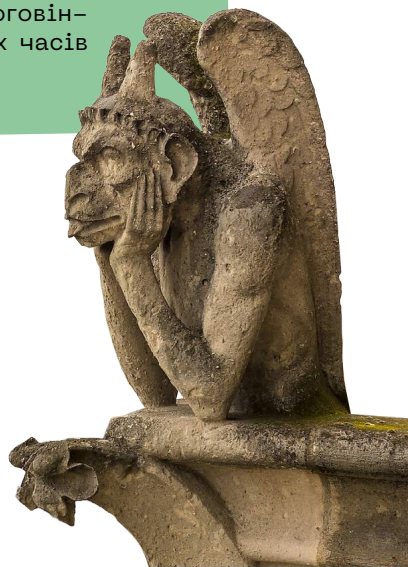
Інша осяяна Діонісом людина — Фрідріх Ніцше — у «Генеалогії моралі» виводить формулу ігрового сприйняття життя:

...мораль рабів завжди потребує для свого виникнення насамперед супротивного їй зовнішнього світу, потребує, кажучи фізіологічною мовою, зовнішніх подразнень, аби взагалі діяти, — її акція докорінно є реакцією. Зворотне явище відбувається за аристократичного способу оцінювання: останній діє й виростає спонтанно, він шукає своєї протилежності лише для того, аби з більшою вдячністю, з більшим тріумфом стверджувати саме себе, — його негативне поняття «низький», «вульгарний», «поганий» є лише послідовний збляклий контрастний образ щодо його позитивного, наскрізь просякненого життям і пристрастю основного поняття: "ми переважні, ми добрі, ми прекрасні, ми щасливі!".

...розум у шляхетних людей злегка віддає тонким присмаком розкоші й рафінованості — якраз тут він і відступає на задній план, звільняючи місце для цілковитої впевненості у функціонуванні несвідомо провідних інстинктів, або навіть для певної нерозсудливості, котра хоробро пропускається вусенелегке — чи то на небезпеку, чи то на ворога; або для тієї мрійливої раптовості гніву, кохання, благоговіння, благодарності й помсти, за якою за всіх часів впізнавали шляхетні душі.

Портрет Ф. Ніцше

В оптиці «старого запальника» Ніцше, людина-гравець стає — білявою бестією. Це один із варіантів сприйняття, спроба розглянути — хто ж може бути повноцінним трагічним героєм, актором театральної сцени життя: що ж, кожна білява бестія, в рамках встановлених правил вселенської гри — по-своєму крутий.

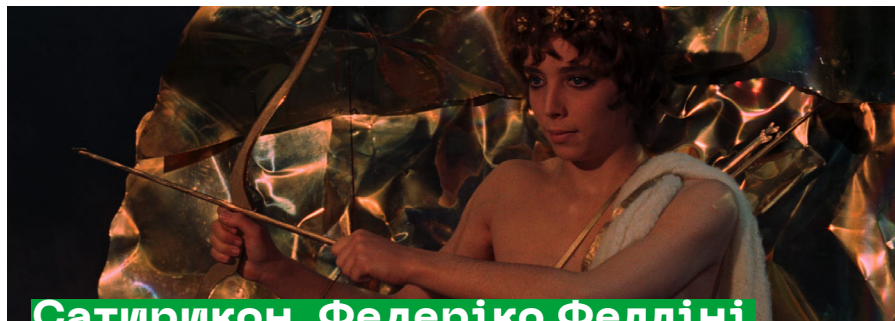
Саме плутувати — це грати з найбільшим азартом і задоволенням, зривати найкращі плоди життя, адже гра та її правила в один і той самий момент сприймаються як щось серйозне, із зануренням у них, так і як щось регульоване й обтічне. У найвищій точці життя результат безтурботного шахрування сходиться з добротною грою: гарний гравець завжди відчувається одночасно і в грі, й над грою.

Гедонізм не має стосунку до життя-дару. Язичницька людина не ховається від страждань і тягот. Суть у відсутності чорно-білого поділу світу, адже світ сприймається крізь багату на фарби призму. Так, добро й зло — це не полярні категорії моральності, а відносні величини. У світі з безліччю різних рівноцінно дійсних форм життя і взаємин, між ними не може бути чорно-білої моралі. Дійсно важливими, а не притягнутими за вуха до дуалістичної моралі, стають такі життєві орієнтири, які дають змогу людині добре грати свою роль у театрі життя. Наприклад, у воїнів — це arete. Куди воїну без доблесті, а поетові без смаку?

Green Hunter

Aesthetic pleasure time: на додачу до літератури, рекомендується кіно

Сатирикон, Федеріко Фелліні

Ярмарку похабства чудовим чином переніс на екран Фелліні. У тому ж дусі, у П'єра-Паоло Пазоліні є «Трилогія Життя», з неї я раджу до перегляду два фільми – екранізації творів відповідно до назв: «Декамерон»

і «Кентерберійські оповіді». Про радість життя та гру, такий собі «Сад земних насолод» – чисте фанетичне (Φάνης – Фанес-Пан) світосприйняття. Деякі фрагменти-новели – з «Метаморфоз» Апулея.

Кобра Верде, Вернер Герцог

Оповіді про бандита, який затягнув у ліжко дочку бразильського латифундиста і якого заслали за це в Африку улагоджувати справи з работоргівлею. Головний герой – авантюрист, що володіє всіма потрібними

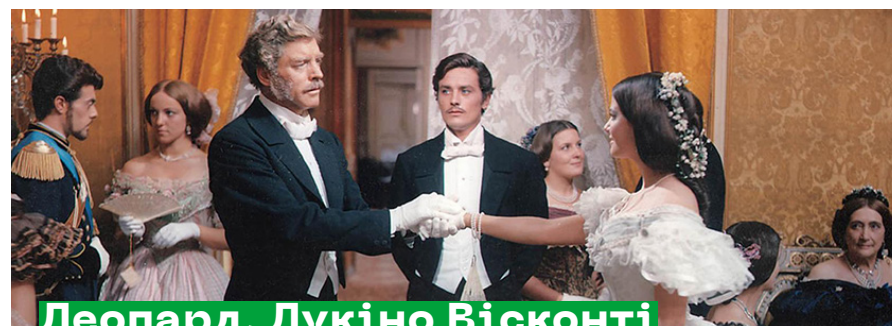
для свого типуажу якостями за межею добра й зла. «Зелена Кобра» хоча й бандит, але єдина порядна людина у творі. А все тому, що розумна, емпатична і чарівна на тлі покидьків, що оточують її, – тим вона і приємна.

Сага про Гіслі, Аугуст Гудмундсон

Рекомендується як до прочитання, так і до перегляду: «Útlaginn», реж. Аугуст Гудмундсон. Як відомо, справжні друзі не кидають у скрутну хвилину. Гіслі потрапив у неприємне становище: ті, хто був із ним у радості – кинули його в гору. Мало хто з його друзів був готовий йому допомогти. Стародавня мудрість говорить: «Роби що мусиш і що буде

те й буде». Гіслі якраз і зробив те, що мав зробити, загинувши в нерівному бою, без жалю – «що буде те й буде», без пафосу романтичної героїки. Не менш цікаві: невдалий ритуал клятви про дружбу, убивство відьми, інтимні стосунки та роль жінок в індоєвропейському язичницькому суспільстві, мотив помсти як обов'язку.

Леопард, Лукіно Вісконті

Про зміну епох та аристократичне благородство. Історичне тло – Рісорджименто. Ален Делон у головній ролі. Сьогодні майже неможливо знайти аристократію, яка б нехтувала небезпеками й не уникала насолод. «Леопард» – спроба побачити ніцшеанську «біляву бестію», її

грайливо витончені хижі звички у виконанні італійського аристократа. На заході Старого Порядку, під час масонсько-республіканської революції Гарібальді відбувається крах давно вже не-священних і вже не-імперських залишків середньовічного Римського світу.

ІГРОВА ПРИРОДА ВІЙНИ

Сприйняття війни в апокаліптичних кольорах, як останнього бою добра і зла, або в тотальних масштабах, як у рамках різних націоналізмів 19 сторіччя, котрі зіштовхнулися в Першій Світовій – огидне.

Війна – це гра. Тільки-но про це починають забувати, з'являється Клаузевіц, а за ним і решта теоретиків, які опрацьовують максимально жорстокі й антигуманні, «м'ясні» способи ведення воєн.

Так, на сторінках згаданого роману «Сімпліціс-мус» можна натрапити на жакливі картини: рейтари розграбовують селян, селяни катують полонених рейтарів, карусель насильства. Але то була Тридцятирічна війна, подія екстраординарна для середньовічної Європи. До неї призвела Реформація, одна зі сходинок до епохи Модерну. А відтак, події описуються переломні.

У чомусь становище схоже з нинішнім. Попереду хаос, аналог Тридцятирічної війни, болісний вихід та новий світовий баланс – як тоді, після Вестфальського миру. Але тепер – це сходинка від Модерну, знову в бік «архаїзації». Як висловився один італійський учень Еволи, «наше далеке майбутнє – це наше далеке минуле». Формула працює також і в ближчій часовій перспективі.

Велика частина архаїчних суспільств, у яких був присутній культ героїв, сприймала війну як ігрову подію. Що значить із себе «гра»?

Звернемося до визначень класика культурології, Йогана Гейзінга, який займався теорією гри:

1
2
3
4
5
6
7

Гра – це вільне заняття;

Гра розігрується як вистава, й окремо від «повсякденного життя», але сприймається обома сторонами серйозно;

Гра визначена місцем і часом її проведення;

У грі присутній азарт – почуття зосередженості, захопленості та напруги;

У грі присутні правила;

Наявність правил допускає порушника, шахрая, але він – фігура, котра стоїть на відшибі: кожен у грі шахраєм не може бути, і його поведінку можна пробачити, однак fair play – чесна гра, і чесний виграш у ній – переважні;

Порушник гри, який не рахується ані з її правилами, ані з нею самою, виключається з гри й не сприймається рівноцінним гравцем.

Гейзінга детально дослідив прояви ігрового ставлення до життя в минулі епохи, коли панування холодного ratio не було догмою. Розквітом «ігрової» культури голландський вчений бачить європейські Середні віки, де головним її виразником був лицарський стан. Усе життя лицарства являло собою форму «піднесеної гри честі й доблесті» за відсутності суворого «цілепокладання».

Елементом ігрового мислення лицарів слугували численні прийняті ними обітниця, які сьогодні можуть бути сприйняті обивателем лише як «неадекватна поведінка». Так, великий сицилійський правитель і завойовник, Роберт Отвіль на прізвисько «Гвіскар» (Хитромудрий), одного разу запрягся не митися й не голитися доти, доки не завдасть поразки візантійському імператору. Подібного роду обітниця давали й хрестоносці — тим самим вони не стільки давали зрозуміти «серйозність намірів», скільки додавали до своєї особистої гри складності.

Тут же слід згадати лицарський культ Грааля, який докладно був розібраний Юліусом Еволю в книзі *Mistero del Graal*. Не торкаючись тут усіх тонкощів цієї енігматичної містерії, слід згадати лише те, що лицарі, вирушаючи на пошук Чаші, не були одержимі кінцевим результатом. Для них правдивою ставала езотерична максима, відома в містичній традиції Заходу та Сходу: «Шлях є Ціль», — яка може бути покладена в основу ігрового сприйняття життя та присікти безглузді спроби дізнатися «сенси існування».

Варто ще раз повернутися до праці Гейзінга, аби докладніше розглянути, наскільки різняться світогляд воєнного стану «темних віків» від сьогоднішніх поглядів на життя в цілому та війну зокрема.

Нідерландський культуролог звертає увагу на поширену серед лицарів практику арістії, відому ще за часів античної Греції, — поєдинок, що слугував лицарям випробуванням особистої доблесті та божественного благовоління. Багато в чому цей звичай схожий на практику ордалії — середньовічного суду поєдинком. У ньому проявляється характерна функція справді ігрового ставлення воєнного стану до життя — лицар визнає незалежний від нього фактор прихильності до нього Фортуни, і йде на чесне, але водночас нерозважливе й криваве змагання. Згадані вище «Метаморфози» Апулея розповідають про це докладніше: мінливий Фортуні необхідно віддати перевагу перед самостійно обраною Дороговказною Зіркою. Навіть якщо вона виявляється людиною всередині самої себе.

У середні віки особисте єдиноборство багатьма сприймалося як оракул, здатний вирішити результат битви.

Битва служить для того, аби випробувати долю. Перші ж поєдинки суть найвірніші передвістя.

Слід зауважити, що такий звичай був на порядок людянішим за сучасні традиції «тотальної м'ясорубки», й нерідко перемога в «попередньому поєдинку» могла вирішити результат усієї битви, тим самим давши змогу сотням і тисячам людей залишитися в живих. Воїни меровінгського короля Теодоріха в битві при К'ерзі-на-Уазі самі сказали своєму ватажкові: «краще полягти одному, ніж губити ціле військо».

Випробування боєм

Зображення судового бою, що ілюструє положення про те, що двоє учасників бойових дій повинні «розділяти сонце», тобто стояти перпендикулярно Сонцю, щоб жоден не мав переваги

Такий спосіб розв'язання чвар між шляхетними вінценосцями був надзвичайно поширений у Середні віки. Сам Гейзінга в одній зі своїх робіт наводить такі факти: «Річард II Англійський припускає разом зі своїми дядьками, герцогами Ланкастером, Йорком і Глостером, з одного боку, поборотися з королем Франції Карлом VI та його дядьками, герцогами Анжуйським, Бургундським і Беррійським, з іншого. Людовик

Орлеанський викликав на поєдинок Генріха IV Англійського. Генріх V Англійський послав виклик дофіну перед початком битви при Азенкурі. А герцог Бургундський Філіп Добрий виявив майже несамовиту пристрасть до подібного способу вирішення суперечок. У 1425 році він викликав герцога Гамфрі Глостерського у зв'язку з питанням про Голландію. Мотив, як завжди, був виразно сформульований у таких виразах:

Задля уникнення пролиття християнської крові та загибелі народу, якому я співчуваю у своєму серці, [я хочу], щоб плоттю моєю, розбрату негайно був покладений кінець, і нехай не ступить ніхто на стежину війни, де безліч людей шляхетного звання та інші з вашого війська, як і з мого, скінчать жалісно свої дні.»

Наведені тут слова правителя Бургундії прекрасно демонструють різницю між «нелюдськими» Середніми Віками та сьогодишньою епохою конвенцій, «права на життя» та інших «гуманізмів».

Битва як одна з функцій культури завжди передбачає наявність обмежувальних правил, вимагає, до певної міри, визнання за собою деяких якостей гри.

Не дивно, що більшість лицарських дуелей, турнірів та навіть битв того часу розігрувалися за правилами. На кін ставилася згнаньблена честь і необхідність помститися кривдникові. Сюди ж включалося поняття певної репутації, престижу, а організація будь-якої ігрової події означала б включення не тільки Діке, ледь помітної з Тіхе, а й уже самої Немезіди. Усі ці іконографічні образи дають ясно зрозуміти про зміст дуелі як гри й дуелі як сутички. Багато битв давнини тут варто сприймати як дуель полководців, а не просто баталії за певними правилами. І мотив таких сутичок – сакральний. За багатьма сутичками полководців минулого згадується завдана один одному шкода, через що «престиж» воєначальника,

який програв, повільно розсіюється. Піднесення честі полководця – мотив перемоги. Дуель – чесне зіткнення, в якому вирішується сама доля, між ким би воно не відбувалося. Люди залучаються до гри, аби кинути жереб.ф

Домовленість про місце й час проведення великої битви між арміями або про місце проведення дуелі — важлива частина ігрового елемента зіткнень минувшини. Це ставлення до війни як до чесного змагання, до дуелі — як до правового вирішення спорів. Подібно до цього, у битві при Нахері, в Іспанії, Генріх II був розгромлений Педро I, просто відмовившись від переваги над останнім. Честь має пересилювати пристрасть до розгрому ворога, бо безчесна перемога подібна до виходу за рамки правил.

Франція: випробування боем

Це найважливіше, що було втрачено в методах ведення сучасної війни майже повністю, позаяк тотальну анігіляцію насилу вдається назвати поєдинком на честь. Швидше, все переросло в дурне й безглузде місиво, що має кінцеву точку; щось, що відсилає нас до християнської есхатології, що навіть у промисловості: наймонструозніші екземпляри зброї й техніки називаються на честь «Судного дня» або кінця світу, роблячи доречним порівняння ядерної війни й апокаліпсису. Сьогодні насамперед з війною заведено асоціювати далеко не честь і доблесть, а найстрашніші речі, породжені титанами в образі технічного прогресу.

Гра ж — не в змозі закінчитися. Адже гра — це не вчення або абстракція, а процес, який вимагає долучення. Гра хоча й доленосна, але все ж таки циклічна, а тому правила так само непорушні. Єдиний спосіб припинити гру — вийти з неї, але ніяк не знищити її або скасувати самі правила. Однак, без підтримання ігрової поведінки — пропадає культура в будь-яких аспектах людського життя. Так само відбувається і з війною. Елемент гри, що формує культуру в поєдинках, був відкинутий, що призвело людину поточної епохи до варварських настроїв і мотивів, до насильства, підлості та до «перемоги за всяку ціну», навіть якщо такою ціною буде населення всієї планети, втоплене в радіоактивних залишках цивілізації. Війна в розумінні Клаузевіца породила всі ті антилюдські жахи, змальовані істориками як «Перша світова війна».

ПРОТИ ІСТОРИЦИЗМУ

Язичницьке сприйняття тим і відрізняється від нової, християнської хронології, що в ньому події усвідомлюються циклами. Сезони змінюють один одного, обернувши колообіг того, що відбувається, до зводу незримих правил. Язичництво не скоює саму течію часу, подібно до того, як це робить християнство. Суть християнства — укласти час в доступну для огляду лінійну протяжність, що погано в'яжеться із суттю природи як такої. Навіть язичницька есхатологія має на увазі цикл водночас як християнська — має на увазі кінець. Де язичництво стверджує переродження як принцип світобудови, тим самим утворюючи цикли, християнство бачить лишень поетапну смерть.

А чим відрізняється ігрове ставлення до життя від істерично-історичного? Необхідно уявити собі якусь подію як дві точки: А й Б, з'єднані шляхом протяжного процесу її реалізації. Ігрове сприйняття передбачає, що точки сходяться в коло: війна, приміром, починається і закінчується, аби знову колись розпочатися — такий хід речей. Історицизм же малює між цими точками лінію, запозичуючи цілком схоластичний підхід до трактування часу і подій.

Лінійне сприйняття часу призводить до очікування, що війна ведеться заради чогось справді суттєвого, а не просто заради грабунку чи з помсти. Вона має завершитись або остаточним розв'язанням якогось питання, або великим миром, реалізацією настільки ж великих ідей і тому подібне. Однак якраз нездатність забувати й жити зараз —

по-язичницьки, одномоментно; тобто власне обтяженість історією — призводить до найбільшої ненависті, холодної помсти, що розтягується на століття; до статистик убивств та побудови машин для знищення рухомого м'яса. Історицизм породжує ресентимент — злопам'ятність. Знову звернемося до Ніцше:

Невміння тривалий час серйозно ставитися до своїх ворогів, до своїх лихих пригод, навіть до своїх злочинів — такою є ознака міцних та цільних натур, у яких надлишково є пластична, відтворювальна, зцілювальна та стимулювальна забудькуватість сила (гарним прикладом цьому в сучасному світі є Мірабо, котрий був геть позбавлений пам'яті на образи й підлість на свою адресу і котрий лише через те не міг прощати, що — забував). Така людина одним ривком струшує з себе безліч гадів, які окопуються в інших; тільки тут і можлива, припустивши, що це взагалі можливо на землі, — справжня "любов до ворогів своїх". Як багато поваги до своїх ворогів несе в собі благородна людина! — а така повага й виявляється вже мостом до любові... Вона навіть вимагає собі свого ворога, як власну відзнаку; вона й не терпить іншого ворога, окрім такого, у якому нема чого зневажати і є багато що поважати! Уявіть же тепер собі "ворога", яким вигадує його людина ressentiment, — і саме до цього зведеться її діяння, її творчість: вона вигадує "злого ворога", "злого" якраз як основне поняття, зважаючи на яке, як на післяобраз та антипод якого, вона вигадує й "доброго" — саму себе!...

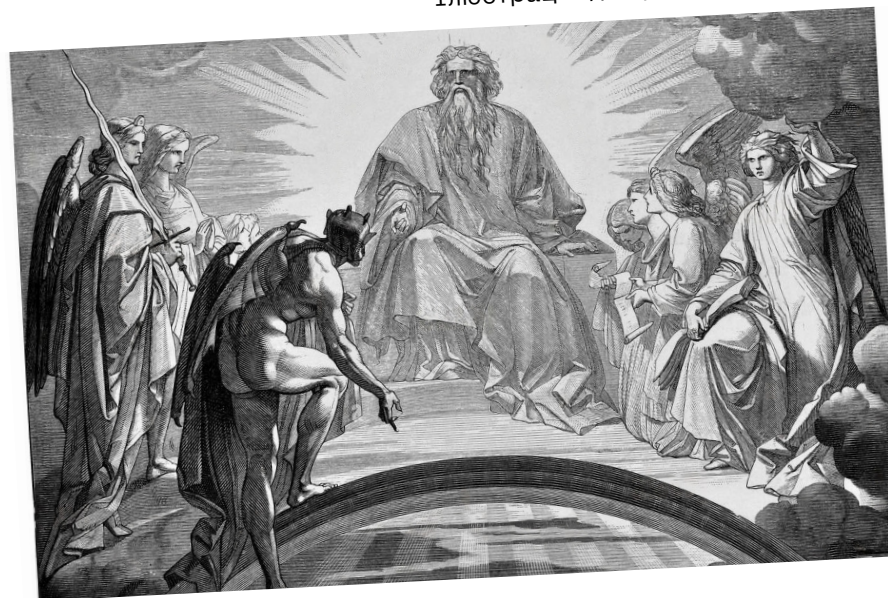
Замасковані есхатологічні настрої, світська-атеїстична форма релігійного аврамівського ставлення до устрою світу й людського життя, призводять до жорстоких перегонів озброєнь і спроби поставити крапку в історії. Це хвороба Заходу, а її корені — у дуалізмі, у вихолощеній прогресом формі християнства без Бога,

Христа, раю і пекла. Залишається лінійна історія, непереборна двоїстість духу й матерії, кінець світу. Ключ до розуміння сучасної техніки — тут же. У світі, де час ніколи не закінчиться, а все живе існує в потоці нескінченних перероджень і перетворень, військового ремесла не вимагає винаходу ядерної бомби або тотальної мобілізації.

Життя, в язичницькому уявленні — це послідовний процес визрівання й перетворень. Смерть — це не кінець, не фінал, а перетворення, метаморфоза. Людина по-справжньому перетворюється й переступає на нові етапи існування, тільки проходячи вогонь, воду та мідні труби. Природна життєва боротьба за утвердження, реалізація вітальної Wille zur Macht, повністю позбавлена пафосу будь-якого дуалізму. Мислення гравця позаісторичне. Проблема історії — якоюсь мірою проблема добра і зла: коли ці поняття відсутні як полярності, життя не уявляється лінією.

У «Фаусті» Гьоте, Мефістофель і Бог по-дружньому відгукуються один про одного. Тому, що дух так званого зла, дух заперечення — це дух перетворювання. «Якщо ти не зробиш помилки, ти не досягнеш розуміння» каже Мефістофель. Вищі сили радіють спостереженням за життєвими пригодами людей. І нічого, мабуть, цікавішого немає, ніж спостерігати театр життя згори. Для того людину втягують у павутиння суперечностей і помилок — подивитися, як вона з нього виплутається.

Ілюстрація до прологу «Фауста»

На початку часів Єдине ділиться на два не через трагічну помилку — індоевропейська релігійність позбавлена пафосу гностичних придворних переворотів та істерик. Єдине грає (Геракліт його порівнює з маленькою дитиною), і коли два розпадається на три, а три — на множину, і маски богів змінюють одна одну епоха за епохою, це все — гра, собі на втіху. Як і хаос зла та життєвих суперечностей, котрий впливає з множинності.

Людина, напевно, здатна вийти до спокійного погляду на життя, як на безперервну гру, лише через перший — вкрай болісний — етап розуміння його як постійного страждання й нестачі, дукхі. Діставшись етапу спокою (через згадані вогонь, воду та мідні труби), можна нарешті прийняти суперечність як належне, як те, що сприяє подальшому шляху, метаморфозам.

Шлях Луція, з «Метаморфоз» Апулея — стандартна історія героя європейських міфів, оснащена коментарями, розважальною частиною та неоплатонічними містеріальними лаштунками. Протагоніст перебуває на цілком приємних і зручних життєвих позиціях, з цікавості та надій на мінливу удачу, спокушається ду-

хом суперечності — в «Метаморфозах» теж фігурує певне зло — робить помилку й перетворюється для спуску в життєве пекло, на саме дно.

Задля того, щоби завдяки Дороговказній Зірці, вибратися звідти зовсім іншим, оновленим, на новий щабель життя.

Гра не має сенсу, немає такого ключа, який відкрив би останні двері лабіринту таємниць життя. Гра не передбачає радикального й остаточного розв'язання будь-яких питань. Її головна природа — імітація більш глобального рівня гри, як форми існування світу. У такій картині світу не може виникнути питань щодо кінцевої мети. Її немає. Є лише шлях, і у випадку людини — відігравання своєї ролі.

Апулей, перетворений на віслика, підслуховує прялю

За цією війною буде наступна. Війни повторюватимуться знову й знову. Якщо світ радикально не перезавантажиться ядерними боєголовками, то він все одно поступово стабілізується: повернеться сакроцентризм та ігрове сприйняття життя. Людству вже просто несила жити лінійно.

Тому що лінійність — це ядерна зима і фраза: «Ми, як мученики, потрапимо до раю, а вони просто здохнуть».

Покажи дворянину, учаснику «витончених війн» 17-18 сторіч, з їхніми продуманими взяттями міст, полоненням й викупам, ракетний обстріл Вінниці 14 липня 2022 року, бомбардування Хіросіми 6 серпня 1945 року, або бомбардування Мосула — він би зжахнувся. Після Клаузевіца війни дедалі більше запеклішими, і в Першу Світову взаємний терор між окупантами та окупованими був нормою: австрійці випалювали цілі села, намагаючись помститися сербським комітаджі; німці поводитися по-звірячому після кожної хвили газетної істерії з приводу французьких франтієрів. Про сумні випадки терору проти цивільних у Другу Світову говорити й зовсім не доводиться.

Напалмові пожежі у В'єтнамі, різанина в Сабрі й Шатилі, ядерні удари

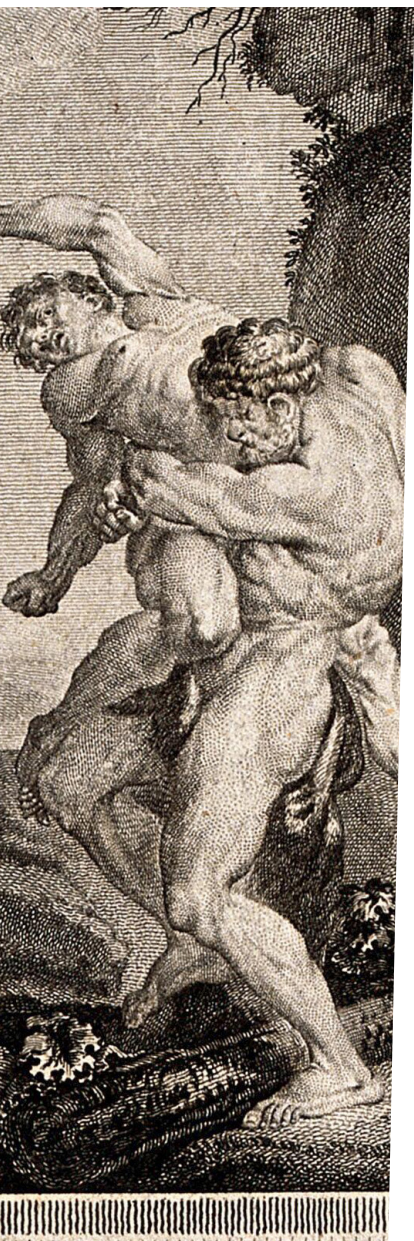
по Хіросімі й Нагасакі, бомбардування Дрездена, бомбардування Софії, - все як яскрава ілюстрація ожорсточення. Правила війни дають змогу дотримуватися хоч якихось умов щодо утримання в полоні та обміну, евакуації цивільних, але тотальний характер ненависті однаково призводить до масштабного перемелювання людського ресурсу, оскільки це неминучість сучасної війни.

Аби зрозуміти природу того, що відбувається, найкраще скористатися мовою міфу: пробуджене титанічне начало дзеркально повторює заходи зі спалення людей у мідних биках тиранами давнини. Також, повторює й масові вбивства немовлят, продаж учасників дитячого Хрестового Походу в рабство. Однак, тоді це вважалося зворотним боком божественного, тобто впливом духів руйнування на людську природу, а тепер те, що відбувається, — пожирання людини титанами, втіленими в техніці.

Титаномехія закінчилася воцарінням олімпійських богів. Вони теж люблять кров і не особливо розбірливі, тому після нової титаномехії на нас чекають часи жорстокості, подібної за силою до самовладдя стародавніх правителів, усе в атмосфері казкової старовини Геродота.

І якщо зараз над світом панує гора Отріс, то лише герой в змозі не присягати їй мешканцям на вірність. Рівною мірою, він і не скутий присягою олімпійцям, котрі рано чи пізно прийдуть на зміну.

СВОБОДА ГЕРОЯ

Геракл та Антей

Герой відважний, здатний обирати, і не примушений до соціального порядку, завдяки своїй свободі.

Тут треба прояснити, що означає «герой» і «героїчне». Ці поняття настільки затаскані політиками, журналістами, істориками, що, по суті, втратили взагалі будь-який сенс у дискурсі. Напевно, набагато конкретніше навіть слово «людина». Міста-герої, герої соціалістичної праці, матері-героїні, герої-військові. Усе заради актуальної вигоди правителів, з метою заохочення солдатів і підвищення їхнього бойового духу. І що ж у цього всього може бути спільного з Гераклом?

Орієнтуючись на стародавні тексти, героя ми визначаємо за двома ознаками: хоробрість і свобода.

Якби не було в героя свободи, й від того — вічної двоїстості його становища, то він би не зміг пускатися в авантюри, брати участь у пригодах і долати перешкоди на своєму шляху. Не можна назвати первинним імпульсом і виконання громадянського обов'язку, службу або користь будь-кому, хоча все це може бути супутніми факторами його життєвої ролі.

Хоробрість йому потрібна, аби утверджувати власну свободу. Слабка й боягузлива людина буде змушена сприймати світ як зібрання приписів і законів, а героїчна — як простір гри. Тому вона так легко приймає правила різноманітних випробувань, наважується на подолання перешкод і змінює тимчасові соціальні ролі. Усе це лише гра. Серединне положення людини якраз сприяє свободі її дій, порівняно з іншими «поверхами» реальності.

Така легкість сприйняття життя, яку демонструють стародавні герої своєю поведінкою, пов'язана з їхнім знеособленням. Знеособлення дарує чоловікові воєнного стану всіх часів формулу життєвої поведінки: наслідуй, повторюй, бери приклад із героїв колишніх часів, — для того нам і передано поетами перекази про їхні пригоди.

Сенс знеособлення, безособовості не в безликісті та масовості, а в усвідомленні того, що вище за соціальне є дух — «пуруша» санскриту, який у стародавніх текстах також іменується «спостерігачем». Крішна нагадує Арджуні перед битвою на Курукшетрі: все матеріальне — скороминуще, але є щось, що залишиться після смерті. Це те, що дивиться твоїми очима, але не відчуває, не мислить і не змінюється. Саме з позиції «спостерігача» Сімпліцію найлегше виносити тяготи його пригодницького життя. Саме відстороненість дає змогу герою дія-

ти — у цьому і є сама свобода. Прояв «спостерігача» в герої й робить його відмінним від інших людей, речей та явищ — істинна свобода й повнота дії можлива тільки таким чином, це найкраща ігрова позиція.

Божественне часто не розуміється людьми, тому й жорстоко з ними чинить: Едіп гарний тому приклад. Гостре око Ніцше вловило цю любов богів до харчування людською кров'ю — війни для них лише спосіб розважитися. Що вже сказати про жажливий біблійний гнів Єгови: може, він карав людину із задоволенням?

Правдиво в усякому разі те, що ще греки не знали ніжнішої приправи до щастя своїх богів, ніж втіхи жорстокості. Якими ж, думаєте ви, очима дивилися у Гомера боги на долі людей? Який був останній, по суті, сенс троянських воєн і схожих трагічних жажів? Немає сумніву: вони були задумані як свого роду фестивалі для богів; і — оскільки поет більше за інших людей уродився "в богів" — також для поетів...

Правдиво в усякому разі те, що ще греки не знали ніжнішої приправи до щастя своїх богів, ніж втіхи жорстокості. Якими ж, думаєте ви, очима дивилися у Гомера боги на долі людей? Який був останній, по суті, сенс троянських воєн і схожих трагічних жажів? Немає сумніву: вони були задумані як свого роду фестивалі для богів; і — оскільки поет більше за інших людей уродився "в богів" — також для поетів...».

Над людиною тяжіють кармічні закони, також закони природи й соціальні умовності, — вона стягнута путами по руках і ногах. Хто наважиться розрубати ці кайдани?

Лише у постаті героя укладена надія на чудесний порятунок від неминучості, і це стосується будь-якої сфери життя. Героїчне несе із собою правила гри, що роблять людину вільнішою.

Правила війни — одні з таких. Тільки героїчне начало здатне породити виразні правила війни, що походять із чистої гри та взаємоповаги її учасників. Навіть з оглядкою на жорстокість, розправи та хитрощі: тільки завдяки цьому началу в історії були шляхетні, «почесні» взяття в полон, зневага до окремих видів озброєнь і можливість вирішити битву поєдинком малих рівних сил.

ТИПИ НАСИЛЬСТВА

Життя сповнене казусів, тому звести його до рівнянь, простих схем і квадратно-гніздового методу розв'язання проблем не є можливим. Ідеал — недосяжний. Весь сенс дотримання якихось правил, орієнтація на якийсь спосіб життя полягає в прагненні наблизитися до цього ідеалу, а не втілити його.

Нескінченне наближення до чогось — це доля матеріального світу: він постійно змінюється, а час стирає й підкорює все. Тільки моноідеїсти — одержимі теоріями люди, котрі маніакально намагаються закріпити органічне життя залізними рамками концепцій суспільного розвитку.

Індра, атакований Джамбасурою

Такі люди й вигадали суспільство загального добробуту, ядерну бомбу й ГУЛАГ.

Можливі прояви жорстокості вільного воїна — анархічні й несистемні. Вони легко приборкуються належною увагою і зусиллям бойового командира або іншої людини, котра має авторитет і благу вдачу, гидує бридкими вчинками та віддає перевагу благородній, ігровій поведінці. Інакше кажучи, на сучасній війні мародерство, грабування мирних жителів і катування полонених здійснює або, за своєю ініціативою, розумово відстала неприкаяна солдатня, або — за намовлянням недолугих командирів, а іноді й усе разом. Такі випадки неминучі, але з цим можливо боротися. Звичай, традиція — це те, що сильніше за закон. Військові європейські звичаї приписують лицарське ставлення до таких речей і регламентоване насильство (втім, реквізиція трофеїв, наприклад, цілком по-лицарськи). Зазначимо головне: дикості, найчастіше, відбуваються лише спалахами, а методи боротьби з ними лежать у площині моралі, у поняттях честі. Знову ж таки, ми не просто так уточнили: йдеться про масову війну, поява якої належать Модерну. Якщо поміняти історичне тло, то рамки "дозволеного" розширюються: можна регламентувати й грабіж, і те, що називається мародерством; багато «війн» давнини — це просто набіги з метою наживи. У такому разі, які ж межі «ігрового», військового насильства?

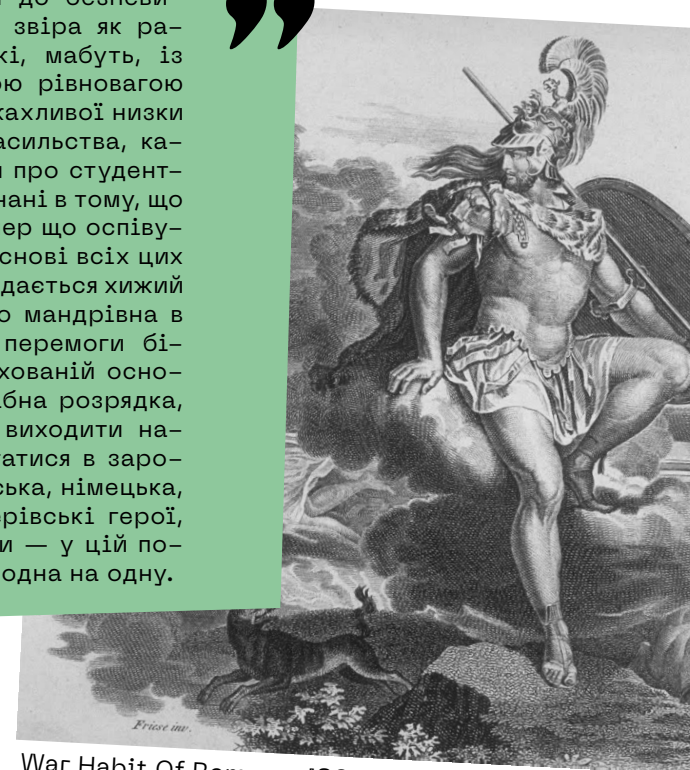
Індоевропейські боги війни — Індра й Арес, були відомі через свій запальний характер. Але їхня агресія не була холодно-системною, і часто їхні дії були спрямовані на ігрове протиборство з соціальним порядком й змагання заради слави. Індра-громовержець взагалі ще той задирака, порушник спокою богів та учасник безлічі авантур; він дає приклад поведінки багатьом героям, які вирушали в пригоди. Історії про героїв оповідають нам про вільних воїнів, які випробовують долю в битвах і здобувають таким чином собі славу.

Випробування долі тут — це не просто метафора. Це можливість дізнати-

ся волю богів, перевірити їхню прихильність та спосіб гадання. Людина минулого ставилася до війни саме таким чином. Противника здебільшого розцінювали як рівного і як того, хто здатен грати за заданими правилами. Якщо ж ні, то його просто грабували й убивали: це хиже, звірине, почерпнуте з природного дикого життя — з лісів, степів та гір — насильство. Воно ніколи раніше не загрожувало самим основам існування людського світу, ніколи не виходило за рамки, аби спалити планету вщент і тим паче до перегонів у статистиці вбивств — адже це насильство не злопам'ятне.

Й знову Ніцше:

...вони повертаються до безневинної совісті хижого звіра як радісні чудовиська, які, мабуть, із завзяттям і душевною рівновагою йдуть додому після жажливої низки вбивств, підпалів, насильства, катувань, немов ішлося про студентську каверзу, переконані в тому, що поетам надовго є тепер що оспівувати й вихвалити. В основі всіх цих шляхетних рас проглядається хижий звір, розкішна, хтиво мандрівна в пошуках здобичі й перемоги білява бестія; цій прихованій основі час од часу потрібна розрядка, звір мусить заново виходити назовні, заново повертатися в зарості — римська, арабська, німецька, японська знать, гомерівські герої, скандинавські вікінги — у цій потребі всі вони схожі одна на одну.

War Habit Of Romans, 1824

Ідеальна форма існування вільних воїнів — ватага. Будь-яка армія давнини, чи то воїни Риму епохи царів, чи то середньовічне лицарство, в основі своїй — ватага з рубакою-командиром на чолі. Проблеми масовізації та виникнення *soldado* — військового «робітника», «співробітника армії», починаються з відчуження полководців від бойових дій і скорочення кількості вільних воїнів, зникнення ватаги. Є один дуже цікавий епізод, що завершує європейське Середньовіччя, — Лицарське Повстання, прелюдія тієї самої Селянської Війни в Німеччині, учасником якої був якраз вищезгаданий Грімельсгаузен-Сімплісимумс. Повстання німецьких лицарів під проводом Франца фон Зіккінгена, Ульріха фон Гуттена й Геца фон Берліхінгена було вирішальною битвою ватаги проти регулярної армії відчужених робітників військового виробництва. Перемогли солдати герцогів і єпископів, а лицарі зазнали поразки й пішли в партизани, аби потім очолити загони бунтівних селян. На мить навіть з'явилася надія на реванш: селяни, яких колись легко розганяли рейтарі, після приєднання лицарів до їхніх загонів, стійко витримували натиск герцогської кінноти та контратакували; в їхніх лавах заблищали обладунки, а над шеренгами армії бідноти майорили чорні прапори Флоріана Гайера... Історично ватага програла, перемогла машина смерті — масова армія.

Ульріх фон Гуттен та Франц фон Зіккінген

Незмінно жажливіше за шалене, але все ж ігрове насильство вільного воїна — насильство, яке можна назвати «сатурнічним», або «варунічним». Сатурн — бог, що уособлює верховну державну владу у римлян; надалі, з металів, у європейському традиційному символізмі, з ним зіставлявся свинець. Феодальних королів же, своєю чергою, супроводжував золотий колір, а лицарство — срібний... Варуну, індоарійського бога, Жорж Дюмезіль поміщає в царину «державного насильства», обплутування людини законами й обов'язками, невідворотністю покарання, перетворенням воєнків на міліцію — охоронців порядку в місті. Покровитель вільних воїнів — Індра — своєю чергою був славний розрубанням таких пут, звільненням людей від нагледу Варуни. Сатурнічне, або ж варунічне — системне насильство, здійснюване «легітимною» владою: підрахунки вбивств, м'ясні лобові атаки мільйонних армій світових воєн, концентраційні табори, ядерні бомбардування. У всьому цьому є щось набагато зловісніше, ніж пограбування монастирів вікінгами або спалення древлян живцем у дерев'яному сараї на помсту за підло вбитого князя.

Вільні воїни сприймають і використовують війну як змагання. Така війна зміцнює здоров'я народу, освіжає кров, впорскує в жили рідкий вогонь — вітальну енергію, джерело сили «білявих bestій». Війна «сатурнічна» ж — хоронить найкращих, знесилює, знекровлює і стрясє світ. Лише деякі здатні усвідомлено сприйняти її так, як війну-змагання — горнило для загартування кращої людини. Ці види воєн відрізняє ставлення до дегуманізації противника: воно або системне, або — відбувається чуттєвими спалахами, або від гострої потреби в боротьбі за виживання.

Бог Сатурн

Відтак, з точки зору ігрового, язичницького, лицарського ставлення до життя, неприпустимими явищами на війні вважаються:

Садистські тортури полонених;

Масові вбивства непричетного до війни мирного населення;

Недотримання домовленостей між учасниками бою: наприклад, страта або тортури тих, кому був обіцяний благородний полон, напад на гуманітарну місію;

Ігнорування необхідності надати пораненому полоненому медичну допомогу;

Використання зброї масового ураження: ядерної бомби, отруйних газів, засипання ворога великокаліберною артилерією без прямих стрілецьких зіткнень.

Все інше — відносне «зло». Цілом легітимні грабіж, помста, вимога викупів, взяття трофеїв. На жаль, в доступному для огляду майбутньому нам не повернутися до широкого використання холодної зброї на полі бою, тому неактуально писати про зневагу до далекобійної зброї — з давніх-давен лук, праща і, згодом, перші види вогнепальної зброї вважалися негідними знаряддями бою. Ці види зброї призначалися мобілізованим у військо простолюдям, а не вільним воїнам. На жаль, у наші дні холодна зброя здала всі позиції. Сьогодні на великій, «гарячій» війні її можна застосовувати хіба що для добивання супротивника або під час диверсійних вилазок, наприклад, для «зняття» вартових й т.д.

У наші часи складно уявити собі онтологію вільної ватаги — номадичного існування. Зникнення кочових військових товариств — важливий симптом занепадницької епохи. У світі більше немає місця маневру: все розвідано, розставлено по місцях, розкладено по полицях, пронумерно-

вано. Усіх козаків загнали в реєстр. І лише в сірій зоні суспільних відносин є можливість вдихнути вільно, і діяти, як душа забажає, — але, на жаль, завжди під загрозою виявлення репресивною поліційною машиною світового Сатурна — «планетарної держави», павутини контролю, статистики та страху, зітканої з мрій глобалістів і очікувань «маленької людини». Свинцево-важкі сатурнічні хмари затягли синє небо скіфо-сарматської свободи та в Україні, й тільки завдяки війні пробудився архетип вільного воїна. Дуже важливий момент: навіть російські пропагандисти визнають, що для українських військ характерний «мережецентричний» спосіб ведення війни, використання тактики «малих груп» та отаманський принцип вибору командирів. Для Росії, яка втілює якраз «сатурнічну», «варунічну» й поліційну, бюрократичну державу, характерні залишені їй від Радянського Союзу спадкоємні риси: прагнення до масово-централістських способів управління та «м'ясний» підхід до своїх солдатів.

ПРИКЛАДИ ШЛЯХЕТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Зустріч Гуннлаугура та Хельги Красуні

Як приклад шляхетної поведінки в особистій чварі, а такі конфлікти ставали причиною великої кількості воєн Середньовіччя, добре годиться «Сага про Гуннлауга Зміїного Языка», ісландського скальда XI сторіччя. Він посварився з іншим скальдом, Храфном, сином Енунда, через жінку, Хельгу Красуню, і викликав Храфна на двобій, що мав відбутися на тінгу, при глядачах. Під час поєдинку меч Храфна зламався, бій зупинили, а сторони залишилися при своєму. Через деякий час, Гуннлауг зі свитою з дванадцяти воїнів заявився в будинок Храфна. Сказавши, що його супротивнику нічого не загрожує — викликав його на новий поєдинок, який вони могли завершити повноцінно, без втручання інших людей. Вони досить довго чекали на цю зустріч через обставини та різноманітні перепони, на кшталт заборони ярла Норвегії битися на

його землі, але потім усе ж таки спокійно зустрілися в Лівангрі. Бій відбувався між зведеними загонами з їхніх родичів, які вони очолили; з обох боків усі загинули, крім них двох. Храфн був сильно поранений у ногу, і Гуннлауг відмовився продовжувати бій, бо той уже був калікою, а не рівним йому. Храфн цим скористався, схитрував і смертельно поранив Гуннлауга; той його добив, але потім все одно прожив три дні й помер. У цій усій історії показово, що Гуннлауг хотів не вбити свого ворога, а перемогти його — тобто, як і у всякій грі, необхідно було виграти за правилами бою. Адже він міг позбутися Храфна ще коли зайшов до нього в оселю зі свитою. Міг отруїти, вистрілити з лука, підпалити його дім, але все ж принципово домагався рівноцінного бою, а коли супротивник не міг битися — не побажав продовжувати поєдинок.

Хорошим прикладом як низької, так і шляхетної поведінки можуть послужити різні історичні події з конфліктів між Англією і Францією за часів Столітньої війни. У той час поєдинок малих загонів вирішував результат битви тисячних армій. Бій Тридцяти — поєдинок англійських та французьких лицарів, що відбувся 1351 року, під час "війни за бретонську спадщину". Формальним приводом було порушення Робертом Бембро, англійським комендантом замку Плоермель, умов перемир'я в окрузі

під володінням Жана де Бомануара, коннетабля Бретані. Останній зажадав у англійців сатисфакції, й ті прийняли її. Тридцять лицарів зійшлися в пішому бою біля дуба Мі-Буа, між замками Жослен й Плоермель. За багатогодинним побоїщем з цікавістю дивилися навколишні селяни, а спеціальні спостерігачі подавали умовні сигнали до початку і кінця боїв, а також надавали медичну допомогу пораненим. Французький хроніст XIV століття Жан Фруассар писав:

Воїни з обох боків трималися настільки відважно, немовби всі вони були Роландами та Олів'є.

Попри те, що на результат битви вплинув нешляхетний вчинок французького зброєносця, який у критичний момент вдарив у тил англійцям, у пам'яті обох сторін Бій Тридцяти залишився прикладом традицій лицарського благородства, котрі вже відходять у минуле. Водночас використання далекобійної зброї, тобто вогнепалів (на кшталт аркебуз, мушкетів та фузій) і луків — низько. Це отримання «швидкої переваги» над супротивником, котрий від початку через відсутність просунутих машин для вбивства перебуває у становищі слабкого. Однак, суть лицарського поединку — це зіткнення духу, а не техніки. Лицар — піднесений, йому властиво бути аристократом духу: людиною високих вдач, маючи при цьому високе становище в суспільстві.

«Збірника хронік та історій бретонців», Бій тридцяти

Презирливе ставлення до «нечесних» видів зброї — елемент лицарського благородства. Таким, наприклад, середньовічні воїни вважали лук. Дивне упередження, на перший погляд, з огляду на те, що лук можна назвати однією з найдавніших форм зброї, однак, згідно з лицарським світоглядом, лише вбивство людини в смертельній сутичці з використанням меча, булави або бойового молота могло дати їй право називатися переможцем та здобути ратну славу, в той час, як знищення супротивника на відстані за допомогою лука вважалося підлим та боягузливим способом убивства. Саме тому в загоны лучників набирали селян, не здатних купити собі коня. Навіть після зустрічі з арабами й монголами, чиї воїни активно використовували лук та стріли, лицарі продовжували зневажати їх, вважаючи, що доблесна смерть вартісніша за перемогу, здобуту підлим способом. Варто зазначити, що такий погляд був характер-

ний передусім для німецьких племен, тоді як для римлян (та їхніх спадкоємців, ромеїв-візантійців) і народів Сходу майстерне володіння луком вважалося атрибутом воїнської доблесті. Так, візантійський історик Прокопій повідомляє, що візантійці використовували кілька сотень кінних лучників для прориву облоги. Лучники обсіпали готів градом стріл, не вступаючи з ними в бій, після чого спішно ховалися, переслідовані кавалерією готів, у якої не було луків. Ситуація повторилася й під час оточення готів в апеннінському селі Тагінай 552 року, де вождь готів наказав своїм воїнам використовувати тільки списи, і цьому рішення історик Прокопій не знаходить жодного раціонального пояснення.

Відгомони презирливого ставлення до далекобійної зброї можна знайти і в уже пізніші часи. Так, у книзі «Німецький офіцерський корпус», у розділі про Першу Світову війну, йдеться про таке:

Через вибудовану систему сегрегації, артилеристи й сапери перетворилися на нижчу касту. Справа зайшла настільки далеко, що в момент, коли принца Карла призначили фельдмаршалом артилерії, королева й принцеси сміялися над ним, кажучи, як низько він занепав — став артилеристом.

Мініатюра з «Хроніки» Ангеррана де Монстреле

Битва при Азенкурі, «Хроніки Сент-Олбанса»

Битва при Азенкурі, що відбулася в період Столітньої війни, — яскравий приклад підлої пастки, яку можна організувати за умов уразливого становища перед військом противника. Місце вибрано було самими французами й ті очікували легкої перемоги над виснаженою голодом армією Генріха V. Однак, над полем битви кілька днів йшов проливний дощ, що, по суті, ускладнювало пересування французької кінноти, але не заважало підібратися англійським лучникам на відстань прицільної стрільби, де, до того ж вони на ходу споруджували захист від кавалерії, зроблений із кілків. Після того, як позиції були зайняті всім військом, лучники почали накривати градом стріл французьку кінноту; поранені коні скидали кавалерис-

тів у мокрий бруд, де ті були легкою мішенню для англійських лучників. Хоча лук і не завжди міг пробити латний обладунок французького лицаря, але підступно підійшовши до скинутого в багнюку лицаря піхотинець із кілком у руках — цілком. Результат битви — розгром французького війська, що складалося наполовину з дворянства. Й іронія цього історичного епізоду в тому, що французи переглянули своє ставлення до лицарства: лицар виявився повалений у багнюку луком. Перемога англійців — це не перемога в грі, а підла витівка, що призвела до розгрому противника й до поступового відходу фігури лицаря з регулярного війська. Англійці діяли не за правилами, діяли проти понять честі й доблесті.

Характерним прикладом шляхетності та «ігрового ставлення» до життя можна вважати випадок, що стався з королем Вільгельмом Рудим (сином Вільгельма Завойовника) 1090 року. Під час облоги замку свого брата Генріха, король вплутався в сутичку біля воріт фортеці й був вибитий із сідла. Під час бою хтось із лицарів супротивника вибив монарха з сідла, і коли той встав і назвав себе, бій зупинився. Королю привели свіжого коня, після чого той звернувся до воїнів брата: «Хто спішив мене?». Коли один із лицарів відповів йому, що прийняв його за простого лицаря, Вільгельм Рудий сказав:

Клянуся Лукою, — вигукнув король, — це був хороший удар! Ви станете моїм васалом, і я винагороджу вас за хорошу службу.

Слід також сказати про відмінність у ставленні до полонених і до людей загалом. Тут можна згадати примітну історію: під час облоги Кале в 1346-1347 роках, англійський король Едуард III та його син, відомий як Едуард Чорний Принц, влаштували засідку для французьких лицарів. Коли ті потрапили в полон, король і його син особисто прислужували їм за бенкетом, французького прапороносця Юстаса де Рібемона за його хоробрість вони відпустили без купу, а іншого доблесного лицаря, де Шарні, відправили в Англію, де він тривалий час перебував при королівському дворі та був учасником лицарських турнірів.

Приклади такого благородства можна знайти й за часів Першої Світової. Один із найвидатніших воїнів-підводників, німецький офіцер Лотар фон Арно де ла Пер'єр, нащадок стародавнього французького роду, чий предок був вимушений тікати в Пруссію через дуель із принцом де Бурбоном, на чиему рахунок було понад 400 тисяч тонн потопленого тоннажу, проявляв справжню лицарську шляхетність до супро-

тивника. Так, якщо судно не мало на собі артилерійського озброєння, Лотар виходив у надводне положення, зупиняв корабель та проводив огляд. У разі виявлення заборонених за законами війни вантажів, офіцер давав команду покинути корабель, після чого затоплював його, а в інших випадках він просто відпускав судно. Він робив це, наперекір ризику смерті, засідки або атаки на його підводний човен, — адже в ньому зберігалися стародавні аристократичні уявлення про честь.

Мініатюра з хроніки Жана Фруассара

В Першу Світову також зберігалися традиції аристеї, детально розібрані вище. Як пише Гейзінга:

У світовій війні 1914 року аристея ожила у вигляді виклику на поєдинок, котрий уславлені авіатори надсилали один одному в листах, які скидали з аеропланів.

«No, sir» - ввічливо відповідає англійським солдатам, на їх пропозицію здатися в полон, загнаний в глухий кут під час стрілецького траншейного бою головний герой повісті Ернста Юнгера «Лейтенант Штурм». Сам автор цього твору, як відомо, також пройшов всю Першу Світову війну в штурмовому піхотному підрозділі, і не раз бився у ближніх боях, брав ворожі траншеї, оборонявся від лобових атак французів та англійців. В траншейних боях він розстрілював ворожих солдат з близької відстані, зненацька нападав на них під час розвідувальних вилазок, та колов їх штик-ножем. Ховався зі своїми підлеглими від артилерії у окопах, ямах та ярах, споглядаючи розшматування своїх побратимів сталлю та вогнем, й іноді отримуючи шматки цієї сталі в різні частини тіла - і намагався пережити все це з авантюризмом та відносно спокійним настроєм. Він брав полонених - та виключно ввічливо з ними обходився, ніби учасник війн куртуазної епохи, а не машинної м'ясорубки.

У російсько-українській війні також є безліч прикладів прояву благородної ігрової поведінки. Насамперед, це стосується дій розвідувальних підрозділів: самі по собі заїдки, напади зненацька, диверсійні

дії в тилу мають ігрову, азартну природу. Неможливо, керуючись лише ненавистю, а не ігровим азартом, особисто бажати залізити кудись за лінію фронту для мінування якоїсь дороги, або ж для ліквідації ворожого секрету. Відомо декілька прикладів, як підрозділи на деяких частинах фронту викликали ворогів по радії, закликаючи вступити у стрілковий бій. Це стосується обох сторін: одного разу на командно-спостережний пункт українського піхотного штурмового підрозділу якимось чином по радіозв'язку вийшов солдат зі скандально відомого російського підрозділу, і, напівматом, напівблатною мовою почав вмовляти, щоб із ним вийшли на ножах, або ж на стрілецькій зброї. Розмова закінчилась нічим, оскільки її ініціатор був очевидно п'яним, але у ті гарячі дні було багато ближніх зіткнень із супротивником, де люди стріляли, дивлячись одне на одного у приціл з невеликої відстані.

Таким чином, можна зробити висновки, що всупереч якісній зміні воєнних дій, навіть в епоху війни технологій традиції шляхетності та лицарськості й надалі тією чи іншою мірою існують на фронтах, і війна може слугувати суттєвим каталізатором для їхнього відродження.

ДЕЯКІ ВИСНОВКИ

Під час дослідження й порівняння прикладів шляхетної та низької поведінки на війні, як ніколи стає ясно: ми маємо справу з різними типами людини. Вони настільки далекі один для одного, що часом здається, ніби це різні види в біоморфологічному сенсі. Низькі люди просто не здатні навіть мислити; їм невідомі ані краса жесту, ані азарт справжньої гри-змагання — тільки тупа й сліпа ненависть, екстатичний регіт від злиття в однорідну масу з такими самими одновимірними людьми, безпричинне насильство й розв'язаність рук, «коли начальство не бачить». На противагу цьому, є тип піднесеної людини, котра прагне благородних вчинків та вибудовує лінію своєї поведінки в системі координат честі.

Під лежачий камінь вода не тече, тому тут йдеться не про генетичну спадкову систему: вона дає лише задатки та здібності, але всі вони потребують активного розвитку, тобто — виховання, або, за аналогією з садівничою термінологією, краще сказати — вирощування, культивування людини. Греки називали це «paideia»; найкращі уми Європи в різні епохи будували системи, що мали виробляти на світ вищі типи людини. Лише починаючи з появи масовізації, виховання слугує обмеженням людини в конвенціональних формах громадянства, народного слуги, істоти, створеної за лекалами суспільства. Однак, навіть таке виховання носить зачатки благородного, усупереч утилітарним потребам. Ми ще побачимо попереду суспільний занепад такого рівня, коли національно-республіканське суспільство поголовної грамотності та державної ідеології здасться нам громадою високорозвинених істот: приклади розбещеної, слабкої та тупоумної масової людини вже оточують нас, куди не плюнь.

Сім смертних гріхів

Шляхетна людина може народитися в ході застосування до її виховання цілої системи фізичних, інтелектуальних, і, головне, моральних практик. Фізичні практики розвинути у ній необхідну для життєвих звершень силу, здатність виносити тяготи й просте почуття переваги — відчуття повноцінності життя. Для цього найкраще підходять єдиноборства — боротьба й бокс, загальнофізична підготовка, а також гірські походи та альпінізм. Інтелектуальні — здатність мислити, відчувати, робити висновки, оцінювати обставини: звісно ж, треба читати книжки, складати список, а до того варто додати вивчення іноземних мов, розв'язання нетривіальних логічних задач, розвиток пам'яті та здатності зупинитися й розмірковувати в тиші. «Моральність» же має будуватися не навколо ефемерних буржуазних уявлень про добро і зло, а навколо поняття «честі» — мірою життя має бути хоробрість, вірність та гордість.

Чи здатна наша втомлена, спорохніла старенька бабуся-Європа до нового ривка? До народження на світ свіжого покоління бойової аристократії, вільних воїнів та людей честі? Відповісти можемо лише тільки ми — нація у стані війни. У нас усі карти на руках, варто лишень докласти належних зусиль. Цю війну необхідно прийняти як випробування, змагання та спосіб огранки людини; переродження останнього покоління згасаючого народу в новому, могутньому й життєствердному образі: лицаря, гравця та авантюриста.

Євген Врядник [Lanzelet](#)

Автор цього вірша – український доброволець російського походження, поет, відомий як Solar Cross. Воює у лавах українського війська з початку повномасштабного вторгнення 24.02.2022. Є автором поетичної збірки “Тьмяні промені”, проявляє активний інтерес до дхармічних релігій та досліджує деякі їх аспекти. Вірш присвячено нашому побратиму Сергію Заїковському (Деймосу), котрий загинув 24 березня 2022 року під час штурму с. Лук'янівка Київської обл..

ДЕЙМОСУ

Наливается кровью Марс,
Только кшатре доступен Логос
Они смотрят сейчас на нас,
Очи-спутники, Деймос-Фобос

Это Дхарма - врага убить,
Теперь каждый из нас Арджуна.
Да не будет утеряна нить,
Проявившая Митру-Варуну.

Курукшетра казачих степей,
Мертвецы, присягнувшие Мраку,
Борисфеном гуляет Борей,
Одиссей не вернулся в Итаку.

В этой битве последних времён,
Злые рыла оскалили танки...
Ты с Богиней Весны обручён,
Да придёт А-мог в вашем замке.

Solar Cross
26.03.2022

Kjarval, чиї вірші ми публікували у минулому номері – поет, котрий суттєво визначив поетичну стилістику Авангарду. На початку війни він потрапив під окупацію, і долучився до партизанського руху Херсонщини, потім вийшов з оточення та вивіз сім'ю і на початку літа долучився до лав українського війська. Брав участь у боях на Запорізькому напрямку та під Бахмутом на посаді командира взводу.

НА ПРОЩАННІ

На прощанні твій лик, мов попіл,
Мов попіл Берліну руїн.
Останній погляд, мов розстріл.
Ти взяв небеса на приціл.

Цей дивний кромлех ти вже бачив,
Ти бачиш його у снах.
Цей частокіл ми поставим.
І на кожнім зі списів - стяг.

Три кольори фарбували твій шлях:
Тож смерть твоя - чорний дим;
Білий розквіт чеснот в очах
На смарагдовім сяє тлі.

Kjarval

Цей вірш написав німецький поет Геріберт Менцель. Він загинув в рядах фольксштурму у лютому 1945 року, відбиваючи наступ червоної

армії. В повоєнні часи його доробок навмисно замовчувався на заході, а на сході твори було внесено до списків забороненої літератури.

KAMERAD

Wenn einer von uns müde wird,
der andere für ihn wacht.
Wenn einer von uns zweifeln will,
der andere plötzlich [gläubig] lacht.
Wenn einer von uns fallen sollt',
der andere steht für Zwei;
denn jedem Kämpfer gibt ein Gott
den Kameraden bei.

Herybert Menzel
1944

ТОВАРИШ

Якщо один із нас втомиться,
другий змінить його на посту.
Якщо один із нас засумнівається,
інший розсміється, сповнений вірою.
Якщо один із нас впаде,
другий стоятиме за двох.
Тому що кожному бійцю
Бог дає побратима.

Геріберт Менцель
1944

пер. Євгена Врядника

Угорський поет, революціонер та воїн Шандор Петефі напередодні "європейської весни" – серії європейських націоналістичних революцій, написав оду мужності. Ці строки

повністю засновані на його твердо-му характері, бурхливій та сміливій життєвій діяльності, і на романтичній долі хороброго борця за національне звільнення, яким він був.

HA FÉRFI VAGY, LÉGY FÉRFI...

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne hitvány gyöngé báb,
Mit kény és kedv szerint lök
A sors idébb-odább.
Félénk eb a sors, csak csahol;
A bátraktól szalad,
Kik szembeszállanak vele...
Azért ne hagyd magad!

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne szád hirdesse ezt,
Minden Demosthenesnél
Szebben beszél a tett.
Építs vagy ronts, mint a vihar,
S hallgass, ha műved kész,
Mint a vihar, ha megtevé
Munkáját, elenyész.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondod, ha mindjárt
Véreddel fizeted.

Százszorta inkább élted
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Függetlenségedet
A nagyvilág kincséért
Árúba ne ereszd.
Vesd meg, kik egy jobb falatért
Eladják magokat.
"Koldusbot és függetlenség!"
Ez légyen jelszavad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Erős, bátor, szilárd.
Akkor, hidd, hogy sem ember
Sem sors könnyen nem árt.
Légy tölgyfa, mit a fergeteg
Ki képes dönteni,
De méltóságos derekát
Meg nem görbítheti.

Petőfi Sándor
Pest, 1847. Január

КОЛИ ТИ МУЖ — БУДЬ МУЖНІМ

Коли ти муж, — будь мужнім,
Знайди життєву путь,
А лялькою на шворках
В руках судьби не будь.
Пес недолугий — доля.
Лякає навісна
Лиш кволих — і тікає
Від сміливих вона.

Коли ти муж, — будь мужнім
Не тільки на словах.
Найкращий з Демосфенів
— Меч у твоїх руках.
Твори у вирі битви,
А довершивши твір,
Замовкни, як змовкає
Гроза за краєм гір.

Коли ти муж, — будь мужнім,
Вмій правду боронить,
Хоча б і довелося
За неї кров пролити.

Зумій заради правди
Зламать життя своє.
Честь в боротьбі — найвище,
Що в тебе в світі є.

Коли ти муж, — будь мужнім,
Борися і страждай,
Але своєї волі
Нікому не віддай!
Хто продається, — гине
В зневазі і ганьбі.
"Голодний, але вільний!" —
Впиши в девіз собі.

Коли ти муж, — будь мужнім.
І в водоверті літ
Тебе не подолають
Ні люди, ані світ.
Будь дубом, котрий буря
З корінням вирина,
Але який не гнеться
Під вітром, як трава!

Шандор Петєфі,
січень 1847, Пешт

пер. Л. Первомайського

Автор цього вірша – Андреас Грі-
фіус, яскравий поет епохи німецько-
го бароко. Вірш присвячено подіям
Тридцятирічної Війни, що спусто-
шила Германію та зруйнувала вщент
міста, села, багато замків, винищила

велику кількість населення. Після цієї
війни, Германія як країна перебувала
в занепаді до початку свого націо-
нального відродження та об'єднання
під егідою Пруссії у 19 сторіччі.

THRANEN DES VATERLANDES, ANNO 1636

Wir sind doch nunmehr gantz, ja mehr denn gantz verheeret!
Der frechen Völcker Schar, die rasende Posaun
Das vom Blut fette Schwerdt, die donnernde Carthaun
Hat aller Schweiß und Fleiß und Vorrath aufgezehret.

Die Türme stehn in Glutt, die Kirch ist umgekehret.
Das Rathhauß ligt im Grauß, die Starcken sind zerhaun,
Die Jungfern sind geschänd't, und wo wir hin nur schaun,
Ist Feuer, Pest, und Tod, der Hertz und Geist durchfähret.

Hir durch die Schantz und Stadt rinnt allzeit frisches Blut.
Dreymal sind schon sechs Jahr, als unser Ströme Flutt,
Von Leichen fast verstopfft, sich langsam fort gedrungen,

Doch schweig ich noch von dem, was ärger als der Tod,
Was grimmer denn die Pest und Glutt und Hungersnoth,
Dass auch der Seelen Schatz so vielen abgezwungen.

Andreas Gryphius
1637

Артюр Рембо – один із “проклятих поетів”, втік з буржуазного життя до пригодницько-мандрівного ще за юності. Брав участь у боях на баррикадах Паризької Коммуни, жив на вістрі бідності та авантюризму, поїхав на благословений континент смерті – Африку, щоб займатись торгівлею зброєю та коштовностями. Справжній поет у суто Війонівському сенсі: тож до відчуття війни та смерті він мав пряме відношення.

СЛЬОЗИ ВІТЧИЗНИ РОКУ 1636

Спустошені ми вкрай, кругом росте зневіра.
Насильство диких орд, стрясає світ картеч
І навісна сурма, і кров'ю ситий меч –
Пожерли праці плід – пощо така офіра?

Горять міста довкруз, наругу терпить віра,
Згвалтовані жінки, знущань пекельний смерч,
Повсюди жах, ганьба, ти – раб і не переч,
Чума, руїни, смерть. Чи є стражданням міра?!

Через міські вали невпинно знову й знов
Три шестиліття вже потоком рине кров
І гори мертвяків спинили наші ріки.

Та що там жах, вогонь, голодна смерть, війна,
Що – біль, чума, ганьба, наруга ця страшна,
Коли скарби душі з нас вирвано навіки!

Андреас Гріфіус
1637

пер. Олег Жупанський

LE DORMEUR DU VAL

C'est un trou de verdure où chante une rivière
Accrochant follement aux herbes des haillons
D'argent ; où le soleil, de la montagne fière,
Luit : c'est un petit val qui mousse de rayons.

Un soldat jeune, bouche ouverte, tête nue,
Et la nuque baignant dans le frais cresson bleu,
Dort ; il est étendu dans l'herbe sous la nue,
Pâle dans son lit vert où la lumière pleut.

Les pieds dans les glaïeuls, il dort. Souriant comme
Sourirait un enfant malade, il fait un somme.
Nature, berce-le chaudement : il a froid.

Les parfums ne font pas frissonner sa narine ;
Il dort dans le soleil, la main sur sa poitrine
Tranquille. Il a deux trous rouges au côté droit.

Arthur Rimbaud
1870

СПЛЯЧИЙ В УЛОГОВИНІ

Цей отвір зелені, де джерело співає,
Черкаючи траву окриллями срібла,
Де сонце блискотить яскраве і безкрає —
Це уловина, просяяна дотла.

Спить молодий солдат — потилиця в катрані
Купається, уста відкриті; він приліг
Під хмаркою, в траві, де світять роси ранні,
І в зливі променів лежить блідий, мов сніг.

В ногах — ромашки. Він, як та дитина хвора,
Всміхається у сні до нездійснених мрій;
Заснув і прохолов — здолала стужа й змора

Природо, ти його заколиши й зігрій!
Він спить між квітами на луговім осонні,
І в грудях має він дві дірочки червоні.

Артур Рембо
1870

пер. Д. Павличка

Наступний вірш Езри Паунда, поета-нонконформіста, котрого ліберальні демократії намагалися згноїти у психлікарні за підтримку націоналістичних урядів під час Другої Світової війни, присвячено Бертрану де Борну. Легендарному французькому лицарю епохи Високого Середньовіччя, відомому своїм буремним норовом та мужністю. Він

усе життя перебував у стані війни з іншими лицарями та феодалами, аж поки на старості літ не пішов у монастир, щоб там, у медитаціях та молитвах, завершити свій життєвий шлях. За розбрат, свари та кровожерливість, Данте Аліг'єрі у "Божественній Комедії" помістив Бертрана де Борна на 8 коло пекла.

SESTINA: ALTAFORTE

I

Loquitur: En Betrains de Born.
Dante Alighieri put this man
in hell for that he was
a stirrer-up of strife.
Eccovi!
Judge ye!
Have I dug him up again?

The scene is his castle, Altaforte.
"Papiols" is his jongleur. "The
Leopard," the device of Richard
(Cœur de Lion).

II

Damn it all! all this our South stinks peace.
You whoreson dog, Papiols, come! Let's to music!
I have no life save when the swords clash.
But ah! when I see the standards gold, vair, purple, opposing
And the broad fields beneath them turn crimson,
Then howl I my heart nigh mad with rejoicing.

In hot summer have I great rejoicing
When the tempests kill the earth's foul peace,
And the light'nings from black heav'n flash crimson,
And the fierce thunders roar me their music
And the winds shriek through the clouds mad, opposing,
And through all the riven skies God's swords clash.

III

Hell grant soon we hear again the swords clash!
And the shrill neighs of destriers in battle rejoicing,
Spiked breast to spiked breast opposing!
Better one hour's stour than a year's peace
With fat boards, bawds, wine and frail music!
Bah! there's no wine like the blood's crimson!

IV

And I love to see the sun rise blood-crimson.
And I watch his spears through the dark clash
And it fills all my heart with rejoicing
And prys wide my mouth with fast music
When I see him so scorn and defy peace,
His lone might 'gainst all darkness opposing.

V

The man who fears war and squats opposing
My words for stour, hath no blood of crimson
But is fit only to rot in womanish peace
Far from where worth's won and the swords clash
For the death of such sluts I go rejoicing;
Yea, I fill all the air with my music.

VI

Papiols, Papiols, to the music!
There's no sound like to swords swords opposing,
No cry like the battle's rejoicing
When our elbows and swords drip the crimson
And our charges 'gainst "The Leopard's" rush clash.
May God damn for ever all who cry "Peace!"

VII

And let the music of the swords make them crimson
Hell grant soon we hear again the swords clash!
Hell blot black for always the thought "Peace!"

Ezra Pound
1909

СЕСТИНА: АЛЬТАФОРТЕ

Loquitur: En Бертран де Борн.
Данте Аліґ'єрі посадив цього
чоловіка в пекло, понеже він
був підбехтувач до чвари.
Ессоуї!
Судіть самі!
Чи я його вигребав знову?

Дія відбувається на його замку
Альтафорте. «Папйоль»
це його гудець. «Леопард» —
девіз Річарда Левине Серце.

Езра Паунд
1909

пер. Ігор Костецький

I

Чорт забирай! Тхне на нашім Півдні мир.
Папйоллю, сучий сину! Грай гудьбу!
Я не живу, не чувши мечів брязк.
Та гей! Коли зрю стяги, злот-багряні, в спорі
І поле широке між ними, змінене в кармазин,
Реву я серцем, сливе повний шалених радощів.

II

Гарячим літом зазнаю я радощів,
Як бурі вбивають землі гнилий мир,
І неба чорноту рве блиску кармазин,
І грізні громи ревуть мені гудьбу
І виють вітри в божевільні хмар, у спорі,
І в розскепі небес Божих мечів брязк.

III

Пекло, дай, щоб вчули ми мечів брязк!
І іржали б комоні з бойових радощів,
Гострі груди — гострим грудям у спорі!
Лучче раті мить, ніж річний мир,
Де жеруть, бабіють, бренькають гудьбу!
Тьху! Нема вина над крові кармазин!

IV

І я люблю сходу кривавий кармазин.
І я стежу соняшного списа в темряві брязк
І лле воно в моє серце повно радощів
І глибоко я ковтаю як сильну гудьбу,
Коли сонце зневажає і висміює мир,
Міццю власною з темнотою в спорі

V

Той, хто боебоюн і зо мною в спорі
Замість битись, не має крові, як кармазин,
Лиш здатний на ледачий жіноцький мир
Здаля відтіть, де чести вигра й мечів брязк,
Цих ланців смерть завдає мені радощів;
О Так, шлю в повітря я мою гудьбу.

VI

Папйоллю, Папйоллю, гудьбу!
Немає звуку, ніж мечі з мечами в спорі,
Немає крику, ніж від бойових радощів,
Коли мечі і лікті бризкають кармазин
І напад наш на «Леопарда» будить брязк.
Боже, навік тих проклени, хто кричать «Мир!»

VII

І пошли гудьбу мечів на них як кармазин!
Пекло, дай, щоб вчули ми мечів брязк!
Пекло, затавруй настало думку «Мир»!

Вірш Еріха Мюзама сповнений іронічної скорботи по загиблим в м'ясних
лобових атаках Першої Механістичної Війни – траншейної м'ясорубки, в ко-
трій за клаптик землі гинули тисячі солдат.

KRIEGSLIED

Sengen, brennen, schießen, stechen,
Schädel spalten, Rippen brechen,
spionieren, requirieren,
patrouillieren, exerzieren,
fluchen, bluten, hungern, frieren ...
So lebt der edle Kriegerstand,
die Flinte in der linken Hand,
das Messer in der rechten Hand –
mit Gott, mit Gott, mit Gott,
mit Gott für König und Vaterland.

Aus dem Bett von Lehm und Jauche
zur Attacke auf dem Bauche!
Trommelfeuer – Handgranaten –
Wunden – Leichen – Heldentaten –
bravo, tapfere Soldaten!
So lebt der edle Kriegerstand,
das Eisenkreuz am Preußenband,
die Tapferkeit am Bayernband,
mit Gott, mit Gott, mit Gott,
mit Gott für König und Vaterland.

Stillgestanden! Hoch die Beine!
Augen gradeaus, ihr Schweine!
Visitiert und schlecht befunden.
Keinen Urlaub. Angebunden.
Strafdienst extra sieben Stunden.

So lebt der edle Kriegerstand.
Jawohl, Herr Oberleutenant!
Und zu Befehl, Herr Leutenant!
Mit Gott, mit Gott, mit Gott,
mit Gott für König und Vaterland.

Vorwärts mit Tabak und Kümmel!
Bajonette. Schlachtgetümmel.
Vorwärts! Sterben oder Siegen!
Deutscher kennt kein Unterliegen.
Knochen splintern, Fetzen fliegen.
So lebt der edle Kriegerstand.
Der Schweiß tropft in den Grabenrand,
das Blut tropft in den Straßenrand,
mit Gott, mit Gott, mit Gott,
mit Gott für König und Vaterland.

Angeschossen – hochgeschmissen –
Bauch und Därme aufgerissen.
Rote Häuser – blauer Äther –
Teufel! Alle heiligen Väter! ...
Mutter! Mutter!! Sanitäter!!!
So stirbt der edle Kriegerstand,
in Stiefel, Maul und Ohren Sand
und auf das Grab drei Schippen Sand –
mit Gott, mit Gott, mit Gott,
mit Gott für König und Vaterland.

Erich Mühsam
Marz 1917

ПЕСНЬ ВОЙНЫ

Колют, жгут, палят, стреляют,
рёбра, черепа ломают.
Шпионаж, грабёж, поборы,
шествия, патруль, дозоры,
кровь и брань; голодны, хворы...
Таков солдат, таков канон,
ружье в руке, вооружен,
ножом в другой вооружен –
и с Богом, с нами Бог,
так с Богом за страну и трон.

Из дерьма и сквозь клоаку,
всем вперед ползком в атаку!
Шквал огня – рывок – гранаты –
раны – трупы – в землю вмяты –
браво, смелые солдаты!
Таков солдат, таков канон,
крестом прусачим награжден,
баварский наградной жетон,
и с Богом, с нами Бог,
так с Богом за страну и трон.

Смирно! Мы не в карантине,
подравняются, эй вы, свиньи!
Тест врача – ослаблен, болен,
отпуск, отдых недозволен,
в караулке подконтролен.

Таков солдат, таков канон.
Так точно! Господин барон,
готов к атаке эскадрон!
И с Богом, с нами Бог,
так с Богом, за страну и трон.

Брань. Вперед! Табак в кисете,
штык да нож, да тмин в пакете.
Смерть иль выиграть сраженье!
Нам признать ли поражение!
Ключья тел, уничтоженье.
Таков солдат, таков канон –
промок от пота балахон,
хлобыщет кровь со всех сторон,
и с Богом, с нами Бог,
так с Богом за страну и трон.

Бомба, грохот, вверх подброшен –
чрево вскрыто, крик истошен.
Небо красное, кошмары –
чёрт возьми! Носилки, нары...
Мама! Мама!! Санитары!!!
Таков солдат, таков канон,
песок во рту, последний стон,
земля на память с похорон –
и с Богом, с нами Бог,
так с Богом за страну и трон.

Ерѣх Мюзам
Березень 1917 р.

пер. Ф. Фельдмана

Мілітарна поезія наших попередників – покоління націоналістів 1930-х років, сповнена тією вітальною силою, що досі живить зв'язок поколінь українських воїнів.

РОЗРИВ

Як усі: дотепер не було —
То нічого й не буде.
...Загуло, заревло, обдало
І — ударило в груди.
Це ж весь світ за хвилину впаде,
Все у безвісті кане.
Що ж, не билось серце тверде
Перед тим, що не стане!
Тільки от, як гора, голова...
Кров... у роті... у носі...
Доки сила зібрати слова —
Хлопці! Смійтесь, як досі!

Олег Ольжич
1930

ПІХОТИНЕЦЬ

Душа відділилась від тіла
Ще там, на майдані міським.
Врочиста така, білокрила,
Літає і в'ється над ним.

А тіло, струнке і спокійне,
Ступає в холодних рядах.
Довіку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.

І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулемет,
Стискає гарячу рушницю
І вперто повзе наперед.

Олег Ольжич

А гострозоре, мужне покоління
Уже росте на молодій землі.
П. Филипович

Воно зросло з шукання і розпуки,
Безжурно-мужнє, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.

Так солодко в передчуванні бою,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногою
І пити зором синю далечінь.

Олег Ольжич

ДОБА

І пустиня прийшла. І шукає брат брата,
І гукає з нас кожен в туман, в самоту,
А епоха дзичить, як бризантна граната,
І прострелює млу, і влучає в мету.

Бомбоносних ескадр впокоряючий клекіт,
Невмолима жага пожадливих ескадр.
І ревуть з-поза гір батареї далекі,
І рокованим дійством бушує Театр.

Наша юність — палка, наша юність — грозова,
Ураганна, гарматна, шрапнельна весна,—
Задудни нам походом і вибухни знову,
Динамітом нещадним пекучо-ясна!

Щоб крізь дим і вогонь, мимо скреготу смерті,
Мов по трупах років, перекрочить добу,
Щоб не зрадило серце, щоб віддих упертий
Ще останнім зусиллям вдихнув боротьбу

І прийняв її жар, як належну заплату,
Як заслужений дар від воскреслих століть:
Нашу юність палку, нашу юність крилату
Нам ще раз пережити, обернену в мить.

Євген Маланюк
10.03.1940

Ми за життя горіли в пеклі -
О, незнищенна міць огнива!
І лиш на серці цим запеклім
Кров запеклася чорним гнівом.
Ми переходили всі кола -
О, жоден Дант того не бачив!
І лиш стискали видноколо
Густі пожежі гайдамачі,
І лиш кружляли чорні круки,
Щоб видзьобать незрячі очі...
Ми перейшли всі кола муки -
І ось прозріли. В пітьмі ночі.

Євген Маланюк

ВОЯКИ

Хай нерухомо ми стоїм.
Чекаючи страшного знаку.
Так сотня крізь гарматний дим,
Готується зустріть атаку,
Просвердлюючи зором даль
І нашорошуючи ухо,
Аж заговорить люта сталь
І завирує завірюха.

Уста затиснуті – горять,
Заціплені – скрегочуть зуби,
Та в пурпуровім часі згуби
Рука не змучиться карать!
Набряклий м'язень не тремтить:
Так в кулеметі, пружно-звинна,
Чекає на останню мить
Замком затиснена пружина.

Євген Маланюк
08.01.1931

DENNOCH DIE SCHWERTER HALTEN

Der soziologische Nenner,
der hinter Jahrtausenden schlief,
heißt: ein paar große Männer
und die litten tief.

Heißt: ein paar schweigende Stunden
in Sils-Maria-Wind,
Erfüllung ist schwer von Wunden,
wenn es Erfüllungen sind.

Heißt: ein paar sterbende Krieger
gequält und schattenblaß,
sie heute und morgen der Sieger -:
warum erschufst du das?

Heißt: Schlangen schlagen die Hauer
das Gift, den Biß, den Zahn,
die Ecce-homo-Schauer
dem Mann in Blut und Bahn –

heißt: so viel Trümmer winken:
die Rassen wollen Ruh,
lasse dich doch versinken
dem nie Endenden zu –

und heißt dann: schweigen und walten,
wissend, daß sie zerfällt,
dennoch die Schwerter halten
vor die Stunde der Welt.

Gottfried Benn

КРЕПЧЕ ДЕРЖАТЬ МЕЧИ

Формула бурь социальных
значит: из века в век;
один из многострадальных –
великий человек.

Значит: лишь Силс-Мария,
молчанье за ветром вслед,
полная ран стихия
невозможных побед.

Значит: всё это схоже.
Мертвец побеждённый тих,
мёртв победитель тоже.
Зачем Ты создал их?

Значит: страшной перелома
для бивней змеиный яд;
ужас Ессе-хомо
людские жилы таят.

Значит: хотят покоя
расы среди руин,
подвиг – и после боя
не бояться глубин –

и значит, когда примета
распада видней в ночи, -
перед концом света
крепче держать мечи.

Готфрид Бенн

пер. В. Микушевича

ЮЛІУС ЕВОЛА: ЗВІЛЬНЕННЯ

Одним з головних принципів мудрості древніх є те положення, що важливі не самі ситуації, а ставлення до них, і, отже, значення, яке їм надається. Християнство, яке пропонує схожу точку зору, говорить про життя як про "випробування" і перейняло максимуму *vita est militia super terram*. У спокійні і впорядковані періоди історії ця мудрість досяжна тільки для небагатих обраних, тому що є занадто багато випадків, в яких можна здатися і впасти, сприйняти ефемерне за важливе, забути про нестабільність і випадковість того, що неминуче володіє такими якостями за своєю природою. Саме на цих засадах організовано і тримається те, що може бути назване в широкому сенсі буржуазним життям: це життя, яке не знає ні підйомів, ні глибин, і розвиває інтереси, прихильності, бажання і пристрасті, котрі, якими б важливими вони не були з чисто земної точки зору, стають дрібними і відносними з над-індивідуальної та духовної точки зору, яку завжди потрібно вважати властивою тим, хто є достойним називатися людиною. Трагічні і руйнівні періоди історії забезпечують силою обставин те, що велика кількість людей йде до пробудження, до звільнення. І, власне, саме цим може бути виміряна глибинна життєва сила людини, її мужність та її стійкість у вищому сенсі. І сьогодні в Італії, на фронті боротьби, який більш не знає поділу на солдатів і мирне населення, і котрий сповнений великою кількістю трагічних подій, потрібно звикнути дивитися на речі з цієї вищої перспективи в наба-

гато більшому ступені, ніж це зазвичай можливо або необхідно.

На наступний день або навіть в наступну годину в результаті бомбардування можна втратити будинок або все найулюбленіше – все, до чого найбільше прив'язався. Людське існування стає відносним – і це трагічне і жорстоке почуття, але воно також може бути причиною катарсису і засобом вивести на світло єдину річ, яку ніколи не можна підірвати і яка ніколи не може бути знищена. Нам потрібно пам'ятати, що забобон, що приписує всю цінність чисто індивідуальному і земному людському життю, сильно розповсюдився і укорінився через складний комплекс причин – пересуд, який в інших цивілізаціях був і залишається майже невідомим. Той факт, що номінально Захід сповідував християнство, мав тільки мінімальний вплив на це: вся доктрина надприродного, існування духу і його порятунку за межами цього світу не підірвала цей забобон в значному ступені; вона не зробила знання про те, що життя не починається з народження і не може закінчитися зі смертю, здатним діяти на практиці в повсякденному, чуттєвому і біологічному житті більшості частини людей. Швидше люди прив'язалися до тієї невеликої частини цілого, яка є коротким етапом існування індивіда, і доклали всіх зусиль для ігнорування того факту, що реальність, визначена індивідуальним життям, за яке вони тримаються, не твердіша, ніж пучок трави, за який хапаються, щоб не бути віднесеним дикою течією.

Саме творча цінність цього явища і дає усвідомити це не як щось інтелектуальне або "релігійне", але скоріше як живий факт і глибоке почуття звільнення, в яке сьогодні (принаймні, для кращих із нас) забарвлюється усе трагічне і руйнівне. Ми не схвалюємо відсутність чутливості або який-небудь неправильно зрозумілий стоїцизм. Зовсім ні: це питання здобуття та розвитку почуття незалежності від свого еґо, від людей і речей. Почуття, яке має вселити спокійну, незрівняну впевненість і навіть, як ми сказали раніше, непокірність. Це схоже на спрощення себе, приведення себе в стан очікування, з твердим, повним усвідомленням – із впевненістю у присутності чогось такого, що існує за межами будь-якого звичайного життя. В цьому стану буде також віднайдена здатність повстати заново, ніби ex nihilo, з новим і свіжим розумом, забути про те що було втрачено, зосередитись на тому, що може бути позитивно і творчо здійсненим.

Радикальне знищення "буржуа" (міщанина) всередині кожного з нас, можливе в ці руйнівні часи більше, ніж в будь-які інші. У ці часи людина може знову набути своєї істинної природи, може поглянути на свою справжню сутність і звикнути дивитися на все поглядом "з іншого берега", щоб повернутися до важливості, до сутнісної значущості того, що повинно бути таким в будь-якому нормальному житті: вибір між життям і "більше-ніж-життям", між людським і вічним, між короткостроковим і незнищеним. І знайти шляхи вище простого ствердження цих цінностей, щоб позитивно, насправді жити ними, знайти повне сили вираження серед найбільшої можливої кількості людей в ці години випробувань. Це, без сумніву, одне з головних завдань, з якими стикається політична та духовна еліта нашої нації.

Ми прочитали всі коментарі — як за, так і проти — щодо каральних ударів по режиму Асада в Сирії. (На момент написання статті, ще нічого не сталося.) Пацифісти, що стали розпалювачами війни (французькі Зелені), антиатлантисти, що об'єдналися з Вашингтоном (Французька соціалістична партія), атлантисти, які ухиляються від ярлика (британський парламент), та інші дивні перехресні позиції дають нам можливість задуматися: що таке війна?

ГІЙОМ ФАЙ: ПРО СУТНІСТЬ ВІЙНИ

Війна, тобто застосування збройної сили між суверенними політичними одиницями — на відміну від приватного насильства — завжди погано розумілася, навіть у свідомості її поборників. Наприклад, недавня книга про раптовий початок Першої світової війни (1914-1918), абсолютну катастрофу для Європи («Останнє літо Європи: що спричинило Першу світову війну?» історик Девід Фромкін, професор Бостонського університету) показує, що ця гонитва в прірву була проведена не якимось раціональним політичним розрахунком, а всупереч інтересам супротивних сторін, за допомогою своєрідного збудженого автономного механізму, який ми можемо назвати «розпалювачем війни». Механізм, котрий деякі називатимуть тавтологічним, ірраціональним, «божевільним». Жоден учасник насправді не хотів «атакувати іншого», але більш-менш всі хотіли битися тою чи іншою мірою, без будь-яких чітких загальних цілей протистояння. Фромкін показує, що задовго до трагічної послідовності подій останнього щасливого літа Європи розрізнені сили хотіли війни з різних причин. І це справедливо для всіх майбутніх держав у стані війни.

Занурмося в історію. Найкращі історики Римської імперії зазначають, що її завойовницькі війни в доімперський період не підкорялися ні прагненню до економічної гегемонії (яка вже існувала), ані оборонним діям проти приборканих варварів, ані політико-культурному римському імперіалізму (який теж був нав'язаний м'якою силою, без легіонів). Історик Галлії Жан-Луї Бруно зазначає, що сам Цезар у своїх знаменитих «Записках про Галльську війну» ніколи логічно не пояснював причини своєї участі, особливо проти бельгійців, північних галлів (кельто-германців), котрі жодним чином не загрожували Риму, що вимагало смертоносних операцій, засуджених Сенатом за їх стратегічну марність. Не міг і Август трьома поколіннями пізніше виправдати втрату трьох легіонів Вара, нерозважливо посланих до Германії проти «зрадника» Германа (Армінія). Історія пропонує безліч подібних прикладів: війни чи військові операції, які не слідують раціональній логіці, та цілі яких можна було досягти принципово легшими засобами.

Фландрські солдати

Бій за Шевардінський редут

Марксистська школа (війна = економічний імперіалізм) або геополітична школа (війна = забезпечення контролю над простором) чи націоналістична школа (війна = захист національного капіталу) не помиляються, але не відповідають на питання: навіщо війна? Через те, що, згідно з аристотелівськими міркуваннями «навіщо прагнути до мети важким шляхом, коли ми могли б вибрати легший шлях?» У зв'язку з цим Талейран подумав, що Франція могла легко панувати в Європі за допомогою дипломатії, економічного й культурного впливу та демографії — й набагато безпечніше, ніж через криваві Наполеонівські війни, які привели Англію та Німеччину до вершини влади. Як правило, внутрішньоєвропейські війни не приносять ніякої користі жодній з діяльних сторін, але послаблюють весь континент.

Що ж тоді таке війна? Відповідь на це питання можна знайти не в політології, а в людській етології. Роберт Ардрі, Конрад Лоренц та багато інших бачили, що гілка приматів під назвою *Homo sapiens* була найагресивнішим видом, в тому числі у внутрішньовидових питаннях. Насильство у всіх його формах знаходиться в центрі генетичних імпульсів людського роду. Від нього неможливо втекти. «Антинасильницькі» релігії та мораль лише підтверджують цю схильність опозицією. Війна була б, кажучи словами Мартіна Гайдеггера про техніку, «процесом без предмета». Тобто поведінка, яка:

а) уникає раціональної та вольової причинності в сенсі Арістотеля й Декарта; б) ігнорує фактичні наслідки. Таким чином, сутність війни не знаходиться на рівні логічного мислення (наприклад, чи варто вкладати або не вкладати гроші в те чи інше джерело енергії?), а на рівні нелогічного, на межі палеокортексу та неокортексу.

Сутність війни ендогенна; вона містить у собі своє власне виправдання. Я воюю, бо це війна, а воювати треба. Ми повинні показати свою силу. Коли американці — і, на нижчому рівні, французи — беруть участь у військових вилазках, це не стільки питання розрахунку (те ж саме було б досягнуто при менших витратах і, що ще гірше, результат суперечить цілі), скільки прагнення. Потреба — не тваринна, а дуже людська! — застосувати силу, довести самому собі, що ти існуєш. Вільфредо Парето абсолютно вірно бачив в людській поведінці два рівні: дії та їх обґрунтування, причому між ними існує розрив.

Таким чином, сутність війни полягає в ній самій. Це не стосується інших видів людської діяльності, таких як сільське господарство, промисловість, тваринництво, ботаніка, комп'ютерні науки, технологічні до-

слідження, архітектура, мистецтво, медицина та хірургія, астрономія й т.д., які, користуючись аристотелівськими категоріями «мають свої причини й цілі поза своєю власною сутністю». І що найбільше нагадує війну як самодостатню людську діяльність? Це, звичайно, релігія. Війна, як і релігія, з якою вона часто асоціюється (в тому, що релігія є теологічною або ідеологічною), самодостатньо створює власну атмосферу. Вона виходить з винагород. Війна підсилює та стимулює в міру того, як вона руйнує. Це спільний фактор творення й спустошення. Вона виникла з людської потреби мати ворогів за всяку ціну, навіть без об'єктивної причини. Ось чому релігії й ідеології миру та гармонії ніколи не могли нав'язати свої погляди й самі були джерелом воєн. Річ у тім, що ідеї, що виражаються людиною, не обов'язково відповідають її природі, і саме остання, зрештою є суттєвою. Людська природа не співвідноситься з людською культурою та ідеями: це панівна основа.

Штурмовий загін «Artidi»

Італійські чорносорочники з кортиками

Чи повинні ми всі прийняти пацифізм? Історія, звичайно, це не просто війна, але війна — це паливо історії. Війна надихає художників, кінематографістів і романістів. А без неї про що б говорили історики? Навіть прихильники «кінця історії» проявляють себе як розпалювачі війни. Ми шкодуємо про неї, але обожаємо. Вчені-феміністки писали, що якби суспільство не було шовіністичним і в ньому не домінували войовничі самці, то не було б ніякої війни, а тільки переговори. Генетична помилка: у вищих хребетних самки настільки ж войовничі, як і самці, й навіть більшою мірою.

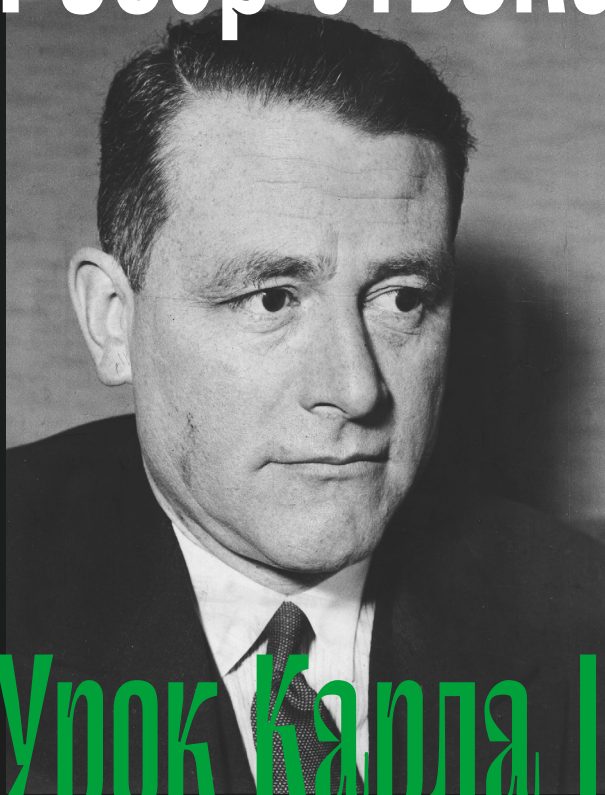
Парадокс війни полягає у тому, що вона може мати аспект «творчого руйнування» (користуючись відомою категорією Шумпетера), особливо в економічних питаннях. Крім того, в техніко-економічній історії з найдавніших часів та до наших днів військової технології завжди були головною причиною цивільних інновацій. Насправді конфлікт та присутність ворога створюють стан щастя і прагнення у приватній сфері (тому він надає сенс життю), так само як і в громадській сфері, війна ініціює колективне щастя, мобілізацію, розрив з повсякденною рутиною, чарівну подію. На краще чи на гірше. Так що ж робити? Ми не можемо скасувати акт війни. Він закладений в нашому геномі як лібідозне прагнення. Війна — частина принципу задоволення. Вона смачна, приваблива, жорстока, небезпечна і творча. Ми повинні просто намагатися регулювати, направляти, якимось чином домінувати над нею, а не відмовлятися від неї.

Найгірше — це або відмовитися, або шукати війни за всяку ціну. Ті, хто зіткнеться з ісламським джихадом і відмовиться дати відсіч, будуть знищені. Як і ті, хто обманює себе щодо ворога — наприклад, прихильники ударів проти сирійського режиму. Все вписується в аристотелівські *mesotes*, «середину»: мужність лежить між боягузством та необачністю, між страхом та безглуздям. Ось чому будь-яка нація, яка роззброюється та відмовляється від військової сили, так же дурна, як і ті, хто нею зловживає. Війна, як і всі задоволення, повинна бути впорядкованою.

Переклад з французької:
Олександр Античний

Гійом Фай & Робер Етьокере:

Урок Карла Шмітта

Ми познайомилися з Карлом Шміттом у Вестфальському селі Плеттенберг, де він народився й вийшов на пенсію. Протягом чотирьох чудових годин ми розмовляли з людиною, котра, безсумнівно, залишається найбільшим політичним і правознавчим мислителем нашого часу. «Нас вигнали на пасовище», — сказав Шмітт. «Ми подібні домашнім тваринам, що насолоджуються перевагами закритого поля, яке нам відведено. Космос завойований. Межі встановлено. Тут більше нічого відкривати. Це царювання статус-кво...»

Шмітт завжди застерігав проти цього застиглого порядку, котрий поширюється по всій Землі й руйнує політичні суверенітети. Вже в 1928 році в «Понятті політичного» він виявляє в універсалістських ідеологіях, «прав, чи людяності, чи порядку, чи миру», проект перетворення планети у свого роду деполітизований економічний агрегат, який він порівнює з «автобусом з його пасажирами» або ж «будівлею з її квартирнаймачами». І в цьому передчутті світу загибелі народів і культур винен не марксизм, а ліберальна й торгашеська демократія. Таким чином, Шмітт пропонує одну з найгостріших та проникливих критик лібералізму, набагато глибшу й оригінальну, аніж «антидемократи» старої реакційної правиці.

Він також продовжує «реалістичну» манеру аналізу політики й держави, в традиціях Бодена, Гоббса та Мак'явеллі. Настільки ж далекий від лібералізму й сучасних тоталітарних теорій (більшовизму та фашизму), глибина й сучасність його поглядів роблять його найважливішим сучасним політичним і конституційно-правовим теоретиком. Ось чому ми можемо слідувати за ним, намагаючись, звичайно, вийти за рамки деяких його аналізів, як це вже робив його французький учень Жюльєн Фройнд, котрий перебував на піку своїх сил.

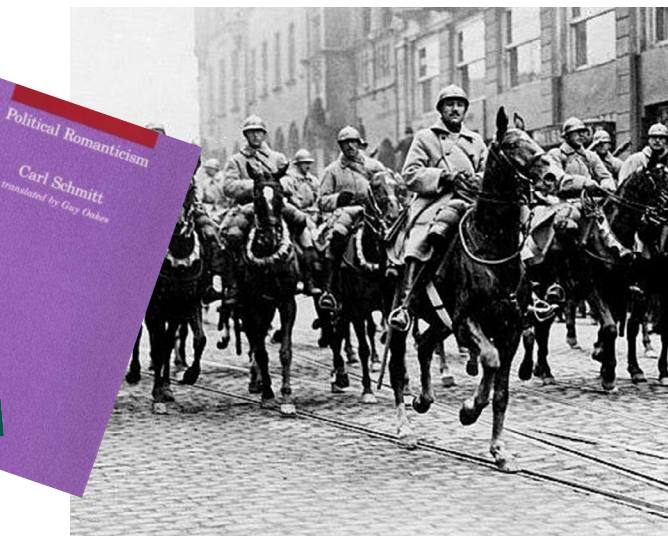
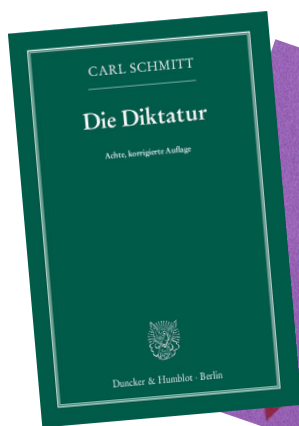
Інтелектуальний шлях рейнського політичного теоретика почався з роздумів про право й практичну політику, яким він присвятив дві роботи, в 1912 та 1914 роках, в кінці свого академічного навчання в Страсбурзі. Після війни, ставши професором права в університетах Берліна й Бонна, його розмисли були зосереджені на політичній науці. Шмітт, всупереч ліберальній філософії права, відмовився відокремити її від політики.

Його перша праця по політичній теорії, «Політичний романтизм» (1919 р.), присвячена критиці політичного романтизму, який він протиставляє реалізму. Для Шмітта тисячорічні ідеали революційних комуністів та *völkisch* мрії реакціонерів здавалися однаково непридатними для управління народом. Його другий великий теоретичний витвір «Die Diktatur» [диктатура] (1921 р.), як пише Жюльєн Фройнд, являє собою «одне з найповніших та актуальних досліджень цього поняття, історія якого аналізується від римської епохи до Мак'явеллі й Маркса».

Шмітт відрізняє «диктатуру» від деспотичної «тиранії». Диктатура постає як метод управління, призначений для протистояння надзвичайним ситуаціям. У римській традиції функція диктатора полягала в тому, щоб протистояти виключно надзвичайним ситуаціям. Але Мак'явеллі вводить іншу практику; він допомагає уявити собі «сучасну державу», засновану на раціоналізмі, технологіях та потужній ролі складної виконавчої влади: ця виконавча влада більше не покладається на єдиного суверена.

Шмітт показує, що з французьким юристом Жаном Боденом диктатура приймає форму «практики комісарів», виниклу у XVI-XVII сторіччях. «Комісари» — є всесильними делегатами центральної влади. Королівський абсолютизм, встановлений на підлеглих, подібно моделі суспільного договору Руссо, делегує абсолютну владу носіям «загальної волі» встановленої Французькою революцією, становить основу сучасних форм диктатури.

Французькі війська в Німеччині

З цієї точки зору сучасна диктатура не пов'язана ні з якою конкретною політичною ідеологією. Усупереч аналізу сучасних конституціоналістів, особливо Моріса Дюверже, «демократія» не більше вільна від диктатури, аніж будь-яка інша форма державної влади. Демократи просто обманюють самих себе, думаючи, що у них імунітет до диктатури та що вони примиряють реальну виконавчу владу з прагматизмом і транзакціями парламентських систем.

У фундаментальному дослідженні про парламентаризм «Криза парламентської демократії» (1923 р.) Шмітт розмірковує про ототожнення демократії й парламентаризму. Йому здається, що демократія — це ідеологічний та абстрактний принцип, за яким ховаються конкретні форми правління, позиція, близька до позиції Вільфредо Парето й Гаєтано Москі. Здійснення влади в «демократії» підпорядковується раціоналістичній концепції держави, котра виправдовує, наприклад, ідею поділу влади, буцімто гармонійного діалогу між партіями та ідеологічно-го плюралізму. Також саме ця раціо-

нальність історії засновує диктатуру пролетаріату. Шмітт протиставляє цим демократичним і парламентським течіям — «ірраціоналістичні», зокрема, Жоржа Сореля та його теорію насильства, а також всю немарксистську критику буржуазного суспільства, наприклад, Макса Вебера.

Ця ліберально-буржуазна ідеологія обманює всіх, розглядаючи всю політичну діяльність в категоріях етики та економіки. Більш того, цю ілюзію поділяють ліберальні або марксистсько-соціалістичні ідеології: функція державної влади вже не є чимось іншим, крім економічної й соціальної. Духовні, історичні та військові цінності більше не є легітимними. Тільки економіка є моральною, що дозволяє стверджувати торгашеський індивідуалізм і в той самий час посилається на гуманітарні ідеали: Біблію й бізнес. Така моралізація політики не лише руйнує усі справжні добрі звичаї, а й перетворює політичну єдність в знешкоджене «суспільство», де суверенна функція більше не в змозі захищати людей, за яких вона несе відповідальність.

Німеччина, демонстрації протесту

Підхід Шмітта, навпаки, полягає в аналізі політичного феномену незалежно від усіх моральних передумов. Подібно Мак'явеллі й Гоббсу, з якими його часто порівнюють, Шмітт відмовляється від закликів до тонших почуттів і сотеріології кінцевих цілей. Його філософія протиставляється ідеології Просвітництва (Лок, Г'юм, Монтеск'є, Руссо та ін.) та різним марксистським соціалізмам, як і християнському політичному гуманізму. Для нього ці ідеології утопічні у своїй настороженості до влади та схильністю спустошувати політичне, ототожнюючи його зі злом, навіть якщо це тимчасово дозволено — як у випадку з марксизмом.

Але суть критики Шмітта стосується лібералізму й гуманізму, які він звинувачує в обмані та лицемірстві. У цих теоріях діяльність державної влади розглядається як суто рутинне управління, присвячене реалізації індивідуального щастя і соціальної

гармонії. Вони виходять з остаточного зникнення політики як такої та кінця історії. Вони хочуть зробити колективне життя чисто прозаїчним, але примудряються лише створювати соціальні джунглі, в яких панує економічна експлуатація і які не в змозі впоратися з непередбаченими обставинами. Уряди, схильні до такого типу лібералізму, завжди розчаровуються у своїх мріях про перетворення політики в мирне управління: інші держави, мотивовані ворожими намірами або внутрішніми джерелами політичної підривної діяльності, завжди з'являються в непередбачені моменти. Коли держава через ідеалізм або неправильно зрозумілий моралізм перестає ставити суверенну політичну волю понад усе, воліючи замість цього економічну раціональність або захист абстрактних ідеалів, вона також відмовляється від своєї незалежності й виживання.

Шмітт не вірить у зникнення політичної категорії. Її можна вкласти в будь-який вид діяльності. Це поняття належить до колективної антропології. З цієї причини політична діяльність може бути описана як субстанціональна, істотна, що витримується в часі. З іншого боку, держава має лише умовну владу, тобто умовну форму суверенітету. Таким чином, держава може зникнути або деполітизуватися без політичного, але політичне — як субстанціональне — не зникає. Держава не може вижити, якщо воно не збереже політичну монополію, тобто єдину владу визначати цінності та ідеали, заради яких громадяни погодяться віддати своє життя або законно вбити своїх сусідів, — владу оголошувати війну. В іншому випадку партизани візьмуть на себе політичну діяльність і спробують створити нову легітимність. Цей ризик особливо загрожує бюрократичним державам сучасних ліберальних соціал-демократій, в яких громадянську війну запобігає тільки шалений вплив суспільства споживача.

Ці ідеї знайшли своє вираження в «Понятті політичного», найбільш фундаментальній праці Шмітта, вперше опублікованій в 1928 р., переглянутої в 1932 р. й уточненої в 1963 р., та її наслідком — «Теорією партизан». Політична діяльність визначається там як продукт поляризації навколо відносин ворожості. Одним з основних критеріїв політичного акту є його здатність мобілізувати населення, визначивши свого ворога, що може відноситися як до партії, так і до держави. Опустити таке визначення, зокрема через ідеалізм, — означає зректися політичного. Таким чином, завдання серйозної держави — не допустити захоплення партизанами влади для визначення ворогів всередині суспільства й навіть самої держави. За жодних обставин політика не може ґрунтуватися на адмініструванні речей або відмовлятися від свого полемічного виміру. Будь-який суверенітет, як і будь-яка влада, змушена визначати ворога, щоб домогтися успіху у своїх проєктах; тут ідеї Шмітта зустрічаються з дослідженнями етологів про вроджену людську поведінку, зокрема, Конрада Лоренца.

Volksgenosse!

Через своє «класичне» і макіавелівське поняття політичного, Шмітт піддавався переслідуванням і загрозам з боку нацистів, для яких політичне було, навпаки, визначенням «друга» (Volksgenosse).

Шміттівське визначення політичного дозволяє зрозуміти, що сучасна політична дискусія деполітизована й пов'язана з передвиборчими шоу. Що дійсно є політичним, так це цінність, заради якої людина готова пожертвувати своїм життям; це цілком може

бути її мова або культура. Шмітт пише у зв'язку з цим, що «система соціальної організації, спрямована тільки на поступ цивілізації», не має «програми, ідеалу, стандарту або завершеності, які могли б дати право розпоряджатися фізичним життям інших». Ліберальне суспільство, засноване на масовому споживанні, не може вимагати, щоб за нього вмирили або вбивали. Воно спочиває на аполітичній формі панування:

Саме тоді, коли воно залишається аполітичним, — пише Шмітт, — панування людей, що спирається на економічну основу, уникаючи всякої політичної видимості й відповідальності, виявляється жадливим шахрайством.

Ліберальний економізм та «плюралізм» маскують недбалість держави, панування комерційних каст і знищення народів, укорінених в культурі та історії. Разом з Сорелем Шмітт виступає за таку форму влади, котра не відмовляється від свого повного здійснення, яка демонструє свою політичну владу звичайними засобами, що належать їй: владою, примусом та, у виняткових випадках, насильством. Ігноруючи ці принципи, Веймарська республіка допустила сходження Гітлера; техніко-економічний тоталітаризм сучасного капіталізму також спирається на ідеологічне неприйняття ідеї державної влади; цього тоталітаризму неможливо уникнути, тому що він проголошується людським, а також ґрунту-

ється на подвійній ідеї соціального плюралізму та індивідуалізму, які ставлять народи у милість технократичного домінування.

Шміттівська критика внутрішнього плюралізму, зароджена Монтеск'є, Локом, Ласкі, Коулом та всією англосаксонською ліберальною школою, спрямована на захист політичної єдності націй, яка є єдиним гарантом цивільного захисту та свобод. Внутрішній плюралізм веде до прихованої або відкритої громадянської війни, запеклої конкуренції груп і фракцій економічних інтересів і, в кінцевому підсумку, до відродження в суспільстві відмінності між друзями й ворогами, яке європейські держави з часів Бодена й Гоббса витіснили назовні.

Така система природно апелює до ідеї «Людства», щоб позбутися від політичної згуртованості. «Людство — це не політичне поняття», — пише Шмітт, який додає:

Ідея Людства в доктринах, заснованих на ліберальних та індивідуалістичних доктринах природного права, є ідеальною соціальною конструкцією універсального характеру, що охоплює всіх людей на Землі... яка не буде реалізована до тих пір, поки не буде усунена будь-яка реальна можливість боротьби, що робить неможливою будь-яке угруповання в термінах друзів та ворогів. Це універсальне суспільство більше не буде знати націй... Поняття Людства — особливо придатний ідеологічний інструмент імперіалістичних експансій та, у своїй етично-гуманітарній формі, — це специфічний засіб економічного імперіалізму... Така піднесена назва тягне за собою певні наслідки для того, хто її носить. Дійсно, говорити від імені людства, волати до нього, монополізувати його — це приголомшливе удавання: заперечувати людяність ворога, оголошувати його поза законом й людяністю, і таким чином в кінцевому підсумку підштовхувати війну до крайнощів нелюдяності.

Визначення політики в термінах категорії ворога, відмова від гуманітарного егалітаризму не обов'язково призводить до презирства людини або расизму. Зовсім навпаки. Визнання полемічного виміру людських відносин та людини «динамічною й небезпечною істотою» гарантує повагу до будь-якого супротивника, що сприймається як Інший, чия справа не менше легітимна, ніж власна.

Ця ідея часто повторюється в розмислах Шмітта: сучасні ідеології, що претендують на універсальну істину й, отже, вважають ворога абсолютним, як «абсолютно нецінним», призводять до геноцидів. Крім того, вони надиhaються монотеїзмом; Шмітт був християнським пацифістом й новонаверненим. Шмітт з повною підставою стверджує, що традиційна європейська концепція, в якій стверджувалося існування ворога й визнання законності війни, — не для захисту «справедливої» справи, а як вічно необхідна умова людських відносин, — породжувала менше воєн та викликала повагу до ворога, що розглядався супротивником (як *hostis*, а не як *inimicus*).

Жан Боден

Послідовники Шмітта, розширюючи й уточнюючи його думки, разом з Рюдигером Альтманом придумали концепцію Ernstfall (надзвичайного випадку), котра є ще одним фундаментальним критерієм політичного. Політичний суверенітет і авторитет нової політичної влади засновані на здатності протистояти надзвичайним ситуаціям та розв'язувати їх. Панівні політичні ідеології наскрізь просочені гедонізмом і прагненням до безпеки, воліють ігнорувати надзвичайний стан, удар долі, непередбачене. Політика, гідна цієї назви, — а ця ідея розмелює абстрактні ідеологічні категорії «правих» і «лівих», — це те, що таємно відповідає на виклик надзвичайного випадку, рятує суспільство від непередбачених випробувань і штормів, й тим самим санкціонує тотальну мобілізацію народу та посилення його цінностей.

Ліберальні політики розглядають Ernstfall просто як виняток, а «правову нормальність» — як правило. Таке бачення речей, натхнене геґелівською телеологічною філософією історії, відповідає пануванню буржуазії, котра вважає за краще безпеку історичній динаміці й долі народу. Навпаки, згідно зі Шміттом, функція суверена — полягає в його

здатності визначати стан надзвичайності, який в жодному разі не є аномалією, а являє собою постійну можливість. Цей аспект думки Шмітта показує його переважно Французьке та Іспанське натхнення (Бональд, Доносо Кортес, Боден, Местр та ін.) і дозволяє помістити його, поряд з Мак'явеллі, у велику латинську традицію політичної науки.

У роботі «Легальність і легітимність» (1932 р.) Шмітт, як учень Гоббса, передбачає, що легітимність передую абстрактному поняттю легальності. Влада легітимна, якщо вона може захистити суспільство, що знаходиться під її опікою, силою. Шмітт звинувачує ідеалістичну й «юридичну» концепцію легальності в санкціонуванні приходу Гітлера до влади. Легалізм призводить до відмови від влади, яку Шмітт називає «політикою неполітичності» (Politik des Unpolitischen), політикою, що не виконує своїх обов'язків, не формулює вибору щодо колективної долі. «Той, хто не має влади нікого захищати, — пише Шмітт в „Понятті політичного“, — також не має права вимагати покори. І навпаки, той, хто шукає й приймає владу, не має права відмовлятися від покори».

Ернст Юнґер з Карлом Шміттом

Цю діалектику влади й послууху заперечує соціалістичний дуалізм, котрий доволіно протиставляє суспільство та суверенну функцію і всупереч всякому досвіду уявляє собі, що експлуатація і панування є політичними наслідками «влади», в той час, як вони набагато частіше виникають в результаті економічної залежності.

Таким чином, Шмітт розробляє критику дуалістичної держави XIX сторіччя, засновану на концепціях Джона Лока й Монтеск'є, спрямованих на поділ державної та приватної сфер. Дійсно, сучасні технократії, історично випливають з інститутів парламентського представництва, переживають взаємопроникнення й протистояння між приватною і суспільною сферою, як це показав Юрген Габермас. Така ситуація дестабілізує особистість і послаблює державу. На думку Шмітта, саме ця слабкість демократій дозволила створити однопартійні режими, як він пояснює в роботах «Staat, Bewegung, Volk» [Держава, рух, народ]. Цей тип режиму являє собою інституційну революцію XX сторіччя; фактично, сьогодні це найпоширеніший режим у світі. Лише Західна Європа й Північна Америка зберегли плюралістичну структуру традиційної демократії, але лише як фікцію, позаяк справжня влада — економічна й технічна. Однопартійна держава намагається відновити політичну єдність народу відповідно до троїстої структури: власне держава має в собі цивільних службовців і армію; народ — це не статистичне населення, а суб'єкт, політизований і міцно орга-

нізований в проміжних інститутах; партія приводить цей ансамбль в рух (Bewegung) і являє собою портал зв'язку між державою та народом.

Шмітт, котрий знову й знову повертається до нацизму, сталінізму, теократії і гуманітарних тоталітаризмів, очевидно, не схвалює однопартійну державу. Він не виступає за якийсь конкретний «режим». У старій латинській реалістичній традиції, успадкованій від Рима, Шмітт хоче, щоб виконавча влада була і потужною, й легітимною, котра не «ідеологізує» ворога та може, в реальних випадках, використовувати силу, що може зробити державу «самоорганізованим суспільством».

Війна, таким чином, стає предметом політичної теорії. Отож, Шмітт цікавиться геополітикою як природним продовженням політики. Для нього справжня політика, велика політика — це зовнішня політика, кульмінацією якої є дипломатія. У «Номосі Землі» (1951 р.) він показує, що держава слідує європейській концепції політики з XVI сторіччя. Але Європа стала декадентською: бюрократична держава деполітизувалася й більше не дозволяє зберігати історію європейських народів; цей *jus publicum europaeum*, який визначив міждержавні відносини, знижується на користь глобалістських й пацифістських ідеологій, нездатних створити ефективне міжнародне право. Ідеологія прав людини, хвалений гуманітаризм міжнародних інститутів, як це не парадоксально, готують світ, в якому сила стоїть вище закону. І навпаки, реалістична концепція відносин між державами, котра допускає й нормалізує конфлікти, визнає легітимність волі до влади, має тенденцію цивілізувати відносини між країнами.

Шмітт, поряд з Мао Цзедунем, є найбільшим сучасним теоретиком революційної війни та загадкової фігури партизана, який в цю епоху деполітизації держав бере на себе відповідальність за політичне, «незаконно» визначає своїх ворогів, та фактично стирає відмінність між війною і миром.

Такий «брехливий пацифізм» є частиною світу, в якому політична влада й незалежні суверени стираються світовою цивілізацією, більш відчуженою, ніж будь-яка тиранія. Шмітт, який вплинув на конституцію П'ятої Французької Республіки — найрозумнішої, політичної та найменш натхненної ідеалізмом Просвітництва, який знала Франція, — дає нам наступне послання: свобода, людство, мир — це всього лише химери, що ведуть до невидимих гноблень. Єдині свободи, які мають значення, незалежно від того, чи є вони колективними, чи індивідуальними, — це свободи, гарантовані легітимною силою політичної влади, що створює закон і порядок.

Карл Шмітт не визначає цінності, що мобілізують політичне й легітимне визначення ворога. Ці цінності не повинні визначатися ідеологіями — завжди абстрактними та що ведуть в тоталітаризм — але мітологіями. У цьому сенсі функціонування уряду, суто політичного, недостатньо. Необхідно додати «релігійний» вимір першій функції, як воно визначено в індоєвропейському потрійному поділі. Нам здається, що саме так слід завершити політичну теорію Шмітта. Тому що, якщо Шмітт буде міст між антропологією і політикою, то все одно треба будувати ще один міст між політикою та історією.

Переклад з французької:
Античний

ФРІДРІХ ГЕОРГ ЮНГЕР: «ВІЙНА ТА ВОЇН»

Будь-хто, хто задумався про останні п'ятнадцять років та кинув на них уважний погляд, може зрозуміти, що зробили для них багато, більше, ніж за ціле життя в більш безтурботний, спокійний, перехідний час. Нечасто буває, що така маса важливих дій, ставалась одночасно за такий короткий проміжок часу. До якої міри індивідууму, статі, нації сприяє чи зневажає активна сила та напрямок, який вона приймає, що може залишитися невизначеним, має ґрунтуватися на силі, яка атакує та випробовує людину, яку вона сама вимірюватиме, і в наслідку покаже, чи готова вона до цього, чи піддається вона. Важливо, однак, чи людина визнає й шанує той час, для якого народилась, для чітких завдань їй відведено місце, як єдино відповідне їй, чи вона стверджує його та себе в ньому, а не тільки там, де це робить її щасливою, також там, де вона осягає невирішене в ній, де вона відчуває її сумніви й темряву, її пекучий біль.

Те, що вона завойовує та відбирає у неї в коханні, робить її плідною, і коли людина намагається приєднатися до найшляхетніших сил, вона сама отримує більшу силу для самоствердження та розвитку. Але ніщо не веде її далі, ніж непохитне бажання представити себе такою, якою вона є, і неухильно діяти відповідно до її характеру. Така воля, яка визнає унікальну значущість кожної ознаки, в усьому вдячна, не відмовляється ні від чого з того, що вона визнає своїм особливим змістом, і сміливо захищає свою цінність. У цьому криється ознака досконалості, яку слід радісно вітати в людині, як і в кожному суспільстві, тому що вона веде до вирішальної зони, де закон і форма зустрічаються міцніше й по-братерськи.

Однак в іншому розумінні правдою є те, що різноманітне й заплутане теперішнє завжди чинить опір закону, згідно з яким ми розуміємо минуле. Минуле, що чинить менший опір, чистіший і водночас більш жорстокий. Зокрема, те, що є важливим, потребує часу не лише для розвитку, а й для того, аби бути визнаним. Спостереження, яке має певну претензію на обґрунтованість і висновок, вимагає дистанції та відчуженого ока. «В епосі немає точки зору, щоб дивитися на епоху» (Гете).

Це дає зрозуміти, що багато подій найвищої важливості та найсильнішого впливу на майбутнє абсолютно неправильно розуміються з точки зору їх ефективності, а то й взагалі не помічені, і що справжні риси долі, які полягають у повному духовному перевороті, часто залишаються непоміченими, виявляються охоплені хаосом того, що не має наслідків. В стрімкому русі півтора десятиліття, що лишилися позаду, є щось дивовижно лачне і, як наслідок таке, що водночас умертвляє; безперервна сила подій, що, як динаміт, підірвала скарбницю старих форм, послабила стійкість до подиву і також відкинула надзвичайне у сферу звички й манери. Наскільки це вороже всьому оригінальному, наскільки воно протистоїть незалежній силі погляду, не потребує пояснення.

Скільки б невдячних речей вона не створювала, не може залишатись прихованому оку, зміна мислення та знайдений початок цих бентежних змін. Дедалі переконливішим стає усвідомлення того, що епоха життя, в якій не помітно жодних ознак кінця, починається з війни. У цьому усвідомленні прогрів виражається формотворча сила рішення найвищого порядку, яка передається всім рисам душі та відкриває перед полем зору нові перспективи.

Мабуть, ніщо не висвітлює це так, як погляд на час до війни, від закінчення якої нас відділяє менш як двадцять років. Що б не зустрів спостерігач, усе поле людських зусиль, як і поле, яке зорала окрема людина, здається, що все, що йому належало, стало жертвою символічного процесу вивітрювання.

Є момент, коли минуле стає справді фантастичним, коли воно, як тинькування й це-

мент будівель, розсипається й зникає на очах у диму та тумані. Цей особливий процес розпаду, не будучи постійним, має свій час; відповідає тому дивному відчуттю: молодий помічає старого, який належить до розірваного кола життя та наважується на їх колотнечу. Те, що роз'єднує, не завжди відчувається так сильно, а те, що об'єднує, не завжди віддається так далеко.

З цього недавнього минулого впливає щось нереальне, та відчувається, що в їх зусиллях небагато таких можливостей, які здатні поєднати певну силу, проте вони не передають майже нічого з точки зору змісту та форми, що могло б бути елементом нашої діяльності та мислення в найбільш духовному сенсі.

Але що ще виражається в цьому зануренні минулого, як не справжня відстань, яка відокремлює його від сьогодення, величезна відстань, яка, виміряна хронологією, свідчить про великий похід, який був здійснений тут.

Бойові ускладнення завжди мають загарбницьку силу, вони рідко мають значення, яке має визначальний вплив на найглибший стан речей, поєднаний найтоншими венами життя. Це залежить від сузір'я, з якого вони походять, і від середовища, яке вони узурпують; це залежить від переломного моменту часу й здатності піднятися до владного вираження великого перелому. Такий перелом означав для Пруссії появу Фрідріха, для Європи — Наполеона, а для світу загалом — війну, яку по праву назвали світовою і в майбутньому називатимуть першою. З ним постає цезура мирського змісту. Включивши німецьку мову в запеклу боротьбу за існування, вона отримала доступ до вищого, небезпечнішого кола світової реальності; яким би не було рішення, майбутнє повинно показати його наслідки.

Якщо поглянути на війну, одразу стає очевидною величезна праця, яку вона здійснила; це є робочий процес у грубом сенсі.

Це все труднощі, без тих моментів, які зачаровують геніальністю й радують легкістю. Гіркі від поту й крові, сповнені жаги та людської бідності.

Спланованість, розрахунок, ступінь системності й науки, масове скидання, техніка повільного виснаження, віра в матерію — усе це ознаки тяжіння. Інтенсивність засобу не відповідає достатку; вони є інструментами боротьби за існування, механічна нищівна твердість яких залишає мало місця для захисту.

Там, де воюють люди, зникає почуття ввічливості; боротьба ведеться більш відверто, більш агресивно, нещадно. Зосередження сил і техніки, розтягнення фронтів, безладна кількість боїв і сутичок, їх безперервна жорстокість, залучення тилу до боротьби, чимраз більша жажливість способів боротьби — все це ознаки нового, рішучого образу жаги до знищення, що дедалі сильніше проявляється на всіх етапах війни.

Образ життя в боротьбі — пророча чесність. Ця гігантська гора з її тунелями та коридорами шахт, канавами, болотами, укриттями, бетонними блоками, населена безбарвними арміями солдат-робітників, перекрита дзвонами запусків ракет, це географічний і ментальний ландшафт індустріального, винахідливого й працьовитого жителя Заходу. Літаки, заповнені паливом та вибухівкою — це речі, в яких багатство його ресурсів перетворюється на бойове мистецтво.

Світ машин вступає в бій, розроблений, збудований, керований і направлений армією технічно навчених інтелектів, які роками тихо й поступово оселились в Зонах Знищення. Тут можна знайти картину спустошеної тверезості й безбарвності; більш відчужений і далекий глядач відкриє в ній дивність і знайде її не менш чудовою, ніж казка. Правду кажучи, війна — дивовижне явище, і цей останній або перший, стрілецький салют над могилою XIX століття та загалом відкриття XX і є одне з найди-

вовижніших явищ.

Воно ухилиється від тієї економії, яка здійснюється розумом; в її сутності є щось нелюдське, безмірне, гігантське, щось нагадує вулканічний процес, елементарне виверження, яке лише повільно може бути зафіксовано в історичний закон.

Які претензії, що таємно працюють тут висвітлювалися, і що це було за повітря, що вони вдихали, прийняли, що живило їх всіма силами життя? Ніхто не знав. Ніхто не знав з такою ясністю, яка пронизує подію та її наслідки, до чого його покликали, і все ж кожен ставив своє ім'я під чисту владу долі.

Ось що робить той ентузіазм, з яким нація розпочала свою війну, таким загадковим і великим. Відданість вітчизні використовувалась війною, так би мовити, для того, аби наблизитися до неї ближче й виразніше.

Окрім розчарування, потрібна була загроза, примусовий повний обмах, аби дати їй чисте відчуття себе, радісне самоусвідомлення, яке, прокинувшись, має виховну силу та обов'язкову цінність.

Щось невимовне, безіменне відкривається дійсності. Здається, що більша частина грандіозного аспекту війни походить від рівня її анонімності.

Якщо взяти до уваги вплив непомітних подій, то кожна спроба приватної відповідальності стає неадекватною. Ця анонімність настільки велика, що вона все ще переважає той розкішний романський жест, який, створюючи могилу для невідомого солдата під Триумфальною аркою, перетворює культ особистості в символ. Але цей маловідомий мрець недостатньо безіменний, він не торкається коріння нашої поборності, і в ньому криється вічна війна, яка охопила нас усіх без імені.

Це крок піших колон у ночі, рух екіпажів, потягів, гармат по дорогах та рейках, цей нагвалт мільйонів, потоки армій, торкаються, переплітаються і прощаються з незліченними долями, над якими панує безформний, верховний суд.

Це приголомшливий прилив життя, скерований болісно глибокою, переконливою, об'єднавчою силою, який переноситься на поля битв, що вже стають міфічними, поглинається завданнями, що знаходяться далеко за межами теперішнього розуміння.

Історична стислість дій може надихати, але таємничість всього вражає до глибини душі, настільки глибоко, що найвища воля до честі вже не може знайти жодної форми, до якої вона могла б прив'язатися, ані могили, ані каменя, ані меморіалу. Не кожен Ахілл знаходить свого Гомера, не кожна війна має свій епос.

Гомерівський епос став черствим, а у співаків горла здаються іржавими. Але якби вони були солодкими й сильними, як вино, що летиться з гір, чи не довелося б сказати про цю війну те, що Гельдерлін каже про дух Бонапарта — це слово найбільш прихованої пошани?

Не чіпай же його, поет: він — дух природи.

Працюючи над ним, стане з хлопчика майстер.

Не може він жити, збереженим у вірші, нетлінний, у світі живе.

Але якби хтось взяв печатку і витиснув слова «Це був я» на всьому створеному, що могло б заперечити й відповісти: «Це був не ти, я не твоя частина.» Повільно проявляються колосальні обриси подій. Війна набирає обертів з точки зору спостерігача, бо те, що вона змальовує в глибині, проявляється лише після тривалого мовчання. Але це вже знання того, що немає нічого, щоб вона залишила недоторканим, нічого, що могло б завадити їй, і що все, що відбувається сьогодні, пройшло через неї.

Як могутній ревізор, який усе перевіряв, підтверджував або відкидав, він відчував пульс часу та його сили, і, доводячи їх до кульмінації в усій повноті, він довів, що є

рішенням, яке виникло з дисперсії та ізоляції інтересів до тотальності й відновило дійсний зв'язок життя щодо всіх спеціалізацій думки. У цій силі, яка пов'язує та сполучає, вкорінене почуття обов'язку, вдячність духу, що не може дивитись на війну, як на руйнацію та творіння без глибокої поваги.

Тому безкорисно розглядати її без хаосу, через яку вона існує, за допомогою кругового розрізу розуміння та піддавати його розподілу як явище без минулого й майбутнього. Існують приклади такого мислення, яке намагається задовольнити ставлення між єдністю і структурою через довільність та прагнення через довільність усунути внутрішню необхідність дій.

Таке мислення повинне залишатися невирішеним, оскільки воно не пов'язане з рішенням. Варто пам'ятати, що війна складається з того порядку, з якого вона виникла, оскільки кожне явище має вроджену військову цінність і немає того, в чому б не полягала війна, як в цілому, так і в деталях, в яких можна розпізнати її етап підготовки.

Перемир'я – це стан, в якому прихована війна. Мир є батьком війни. Це порядок, який знову й знову звільняє від себе війну, і забезпечує її засобами, необхідними для її існування. Але що робить чудовим певною мірою держави вищої цивілізації, так це те, що будучи найорганізованішими, вони теж криють війну в найбільш організованій її формі.

Не складно помітити наслідки цього для війни. Організована сила – це посилена сила. Чим ретельніше організовується життя, тим більше сприяють інтенсивність та тривалість війни й тим більше збільшуються доступні засоби.

Якщо це має сенс, залишається стадія, котра спричинила рішення у своїй унікальності й безповоротності та з яких елементів виник переконливий поворот до війни. Цей етап дозволяє отримати багато відповідей. Певний, що тут щось готове для гартування.

Кожен, хто визнає законність війни як організаційний принцип людського життя та підтверджує єдність цього життя, підозрює, а також визнає, що тут мав місце суворий, командний доступ, який вимагав для себе всіх повноважень і через цей акт реквізиції засвідчив до їх єдності та близької спільноти.

Він потрапив у простір, страждав від його нерішучості, якому не вистачало сенсу, який був розсіяний у своїх зусиллях і який в основному схоплював лише те, що було індивідуально значимим, тому що він втратив усі сили, щоб організувати себе відповідно до абсолютного змісту. Часом бракувало оригінального, свіжого, живлющого зв'язку з елементарними течіями. Мінливий, хиткий характер зусиль свідчив про відсутність центру, з якого все духовно живилося.

Убогість релігійних, політичних, національних і мистецьких сил була очевидною, а брак творчих здібностей — однозначним. У цьому стані свавілля всіх оцінок, неспроможності приймати рішення, безвідповідальності перед усіма владами, законами, формами, непорочність життя, зіпсований тупим усвідомленням того, що немає вже нічого міцного і твердого, що ніщо не заслуговує довіри, і що все наближалось до катастрофи, яку людські здібності все менше й менше могли зупинити.

Духовна порожнеча й безсилля передвоєнних років стали центром урагану, що вже кружляв над землею.

Напруга ставала нестерпною, поки війна не розірвала всі покрови й не виплеснула палку лаву. Видовище руйнування, створене великою військовою, надто велике, щоб не зацікавити увагу в першу чергу. Сила цього процесу, широта, яку вона охоплює, вказують саме на масштаби того, що готове до знищення.

Акт знищення настільки ж значущий, наскільки й необхідний; він височіє над життєвим порядком і робить з нього приклад, який досконало висвітлює масштаб відповідальності та неможливість її уникнути.

Ані жалість, ані ненависть, що охопили її, не залишилися далеко від такого суворого, кривавого суду; обох характеризує те, що вони не здатні піднятися до точки зору, з якої дія руйнування також вписується в порядок, який охоплює в собі життя та смерть. Вони зациклюються в запереченні, чіпляються за те, що приречене, й це тягне їх вниз. Сам приклад і є уроком. Коли щось негаразд в Данському королівстві, то привид батька Гамлета з'являється завжди та скрізь у потрібну годину, так само вірно, як відхилення сейсмографа свідчить про землетрус, що прихований від грубого відчуття. Та все ж що це означає?

Хіба досвід легковажного вершника природи також не вчить нас, що пухирець має стати коричневим, перш ніж стати гладким, виразка має дозріти, перш ніж блискучий ніж лікаря наблизиться до неї, щоб позбутись її. Усе це та багато іншого дає науці можливість уважно вивчати образ великої війни й не забувати про Гіппократові особливості часу, яким він керувався зі сталевими ребрами, зі своїм войовничо-героїчним виразом обличчя.

На цей раз її немає. Нехай вона спокійно спочиває, хоча й хлопці, нічого не забувши, проколюють її великий труп маленькими голками глузування та кидають камінці на її могилу. Що підтверджує нам роботу руйнування, крім того, що щось дійшло для цього руйнування. Такий перевірений висновок не можуть скасувати духи, що повстали проти нього.

Як би це не було діалектично, велика кількість аргументів приходить на думку занадто пізно, схоже на крик того, хто потрапив під автомобіль, звинувачуючи її в тому, що вона повинна була їхати праворуч, а вона проїхала по його тілу з лівого боку. Жорстокість цих заперечень готова для сприйняття; нехай жнець милосердний його скосить, того робітника, що не вартий платні.

Готовий для знищення! Не тільки розірвані снарядами були тіла, не тільки ними спалені розтрошені міста. Не тільки вітром здуло трони, а й згаслі золоті корони.

Ієрархії та системи, життєві порядки та мислення були до попелу спалені нищівним багаттям. І уздовж, і в поперек сокира війни прорубала ліси до майбутнього. Хіба все, що було поспішно новостворене, не має в собі сліду розпаду? Ті, хто має очі, побачать променисті руїни, але вони також бачать нове життя в дії. І щастя для нього — відчувати, що все лиш починається, що все багате насінням, як квітучий ліс, повен нового життя, що все проголошує з найпотаємнішого, те славетне *sum ut fiam* "Я мушу повірити", як відкидається гарантія для нового життя, яке буде заново завойовано.

Але як тільки запанувала ця регуляційна, руйнівна та розвивальна діяльність війни, більше не можна відчувати жалість і ненависть. Вона не може більше піддаватися образі, бо бачить те, що потрібно, що законно. Також усвідомлює, до якої міри спроба сконструювати поняття провини є дурною та незручною перед обличчям залізної законності, з якою війна виникла з миру щодо потаємної сили, з якою вона спалахнула. Навіть там, де вони не виснажені зусиллями національного чи приватного наклепу, де вони носять сувору маску науки, їхньою суттю завжди є намагання уникнути відповідальності.

Але так само як наука не зобов'язана навіть порушувати питання провини за війну, яка за своїм істинним змістом має сакральний, релігійний характер, так само легко

може бути перекладати відповідальність за війну. Це також те, на що ми схильні не звертати уваги, давно прийняте, перейняте воїнами, які вели цю війну, і які вважають її більш справедливою, і сильнішою, оригінальнішою та справжнішою, ніж стан миру, який їй передував.

Необхідне є й воно відбувається. Але в ньому відбувається добір, який підлягає розподілу по рангу. Важливо, як людина переживає факти і який ранг вона присвоює досвіду; в ньому виражається ієрархія. Отже, це важливий момент, який заслуговує на увагу при оцінці всіх документів про війну, незалежно від того, чи були вони створені природженими солдатами, чи принаймні людьми з сильними солдатськими інстинктами, чи народженими не солдатами.

Загальна військова повинність дуже сприяла посиленню армій останніми, а свідомість того, що їх використовують для завдання, для якого вони не призначені й для якого вони не відчують себе гідними, породило численні свідчення, які заслуговують уваги.

Вони є симптомами наслідків війни; вони вказують на те, наскільки глибоким був завданий тут удар. Попри всі відмінності в мисленні та досвіді, усі вони мають одну спільну рису; виникнення єдиної свідомості. І тут, оскільки все знаходиться в постійному русі й залишається у сфері інтуїцій – обману більше немає. Відчувається повний крах індивідуалізму, абсолютне банкрутство гуманного мислення. Існують дуже помітні приклади цього процесу розпаду, найочевиднішим вираженням якого є художній розпад; один з найдивовижніших полягає в тому, як елементарний початок війни та кожне втручання у сферу цивілізованості викликали приголомшливий жах.

Нерозуміння, нездатність зрозуміти чуже і своє як дійсне є наслідком усіх тенденцій, які вичерпуються в індивідуумі; вони викликають стан анархії, в якому все розчиняється в уламках випадку. Вторгнення війни в ретельно охоронювану і священну сферу приватного призводить, більшою чи меншою мірою до краху, до руйнування всієї спрямованої енергії.

Воно знищує будь-який сенс і блокує кожен шлях, який міг би вивести з безмежного руйнування. Той людський початок, який тільки найбільш приватна сфера визнає дійсним, прив'язаний до індивідуалістичного та гуманного фундаменту на краще чи на гірше, виражається в ньому з повною силою; у нього зникає віра в цей порядок, і що б не прийшло на його місце, скептицизм, покірність, озлобленість та ненависть, усе здається лише маскою, яка прикриває приватну руїну.

З місць цивілізації, що билися проти царства стихій, немає доступу до творчих сил війни. Абсолютизм цивілізованості скрізь закінчується комфортом. Доказом цього є те, що гуманне мислення не має реального відношення до болю, що стосується анестезії. Біль не є для нього можливістю уникнути відповідальності, відступає перед ним у стан наркозу. Існує повага до станів непритомності, які виникають не через що інше як через боягузтво перед обличчям болю.

Поняття свободи, якого дотримується гуманне мислення, не виходить за межі цивілізаційної сфери. Його пригнічує трагічна глибина світу; Логічними є намагання викоринити трагічне та спроба втекти від трагічного конфлікту через суспільну згоду. Люди більше не хочуть героїства, вони не хочуть долі.

Необхідна всяка гуманна думка про доленосність, яка викликає певну підозру в нелюдяності, чужій та ворожій; одне виключає інше. Таким чином, війна, стихійна нищівна сила якої мала зробити сліпих зрячими, а глухих — здатними чути, — найважливіший знак, яким ми були відзначені, також має бути відкинута як доля. Її при-

ховують під ім'ям злочину, дурості, непорозуміння, викорінення пам'яті та наслідків якого стає справою дипломатичної спритності. Її велике вчення явно ігнорується, і хибна, поверхнева балаканина про примирення затьмарює все те, що має бути глибоко зрозуміле та збережене в чистоті його непримиренності.

Чистоту героїчного мислення можна оцінити з того, якою мірою воно уникає уявлення про війну як про моральне явище. Гуманне мислення, яке бачить в етичному визначенні та як останню інстанцію, постійно підштовхується до таких зусиль. Результат має бути негативним, тому що війна – це не моральне явище; є своя етична категорія, у якій вона могла б бути розміщена. Саме тому всі моральні роздуми залишаються такими невагомими й безплідними, адже в них немає ніякого прогресу. Але те, що робить війну направлену проти гуманного духу, відсутність зв'язку зі своєю моральністю, вихід за рамки встановленого етичного положення, робить її важливою лише для героїчної свідомості, яка шанує в ній елемент долі.

Народжений воїном, він зовсім не думає про гуманні перспективи, він не може цього зробити, тому що повністю захоплений доленосним поспіхом війни. Він знає, що перед ним постає невідкладна задача, і виконує її, не звертаючи увагу на всі думки та формули, що можуть бути прийнятними до цієї задачі. Теоретичне формулювання, яке індивід знаходить для власного відношення до війни, залишає його байдужим, тим більше він бере активну участь в тому, як цей індивід відноситься до нього, як до фактора.

Ось критерій, який має значення: відношення людини до битви, яке є початковим відношенням до фатального наказу. І дійсно, хто в майбутньому захоче скласти собі уявлення про образ часу, той не зможе обійти стороною досконале вираження цього відношення. В житті, де так багато масок та образів, є щось чудове, коли воно, оголене та чисте, проявляє себе у всій силі в той час, коли воно так добре наповнене масками та образами, і твердо захищається, коли воно звільняється від всього, що було нав'язане, навчене, зображене, визначається не чим іншим, як найелементарнішими зв'язками.

В умовах небезпеки, що насувається, воно набуває впевненості, невинності; той, хто взагалі здатен знайти себе, знаходить тут, серед загибелі, величну впевненість в собі, тверде почуття безсмертя, що лиш викликає повагу.

Поставлена вище всього й нічого, людина, що бореться, являє собою чудову картину не тільки тому, що природа в ній проривається просто, грубо і грізно, без будь-яких виправлень, але й тому, що це доводить, наскільки вона не страждає навіть у моменти неминучого знищення. Коли благородне в ній, що свідчить про достаток, не тільки зберігається, а й розкривається, коли вона не витрачає свій достаток на порожнє існування, а з розсудливістю віддає його у розпорядження вищого бажання, тоді відбувається щось, у чому ніхто не може відмовити у величчі.

Рішення вимагають виконання. Той, хто ухиляється від них, залишається в незвіданому; він впадає у безглуздість. Існує безліч формул, за якими ховається нездатність приймати рішення; багатство аргументів, легкість відносин, пафос звинувачень та спроби виправдання описують певні галузі, в яких індивід, спільнота ухиляються від того, або іншого.

Війна була великим знаменням. Звичайно, на цьому веселощі закінчилися, ті гуманні веселощі, які все ще освячують навіть найчистіше примирення, але від якого нудить, коли оголюються мізки й випас. Тут, і ніде інше, простягався простір, у якому час прагнув вирішення; тут сяяв його сутнісний образ.

Тому навіть ті люди, які найглибше занурилися у війну і найсильніше відчували

себе її носіями, — це найрішучіший вираз того часу. Їх обличчя найбільш чітко відображують образ життя, відповідально борючись за всі блага.

В них проявляється та остання сила, яка святкує творчий тріумф глибоко в зоні знищення, це безмовне ствердження життя на полі кровавого руйнування наскільки переконливо, що всі заперечення руйнуються перед нею. Війна тривала достатньо довго, щоб сформувати це останнє, найчистіше лице до найвищої досконалості; вона розбила шлак і випливила справжній метал. Вона перевіряла та оцінювала чоловічу гідність нації; вона робила це все жорсткіше й жорсткіше.

Протягом всієї війни існують лінії душевного рішення; переміна боротьби відповідає переміні тих, хто бореться. Це стає очевидним, якщо порівняти широкі, невагомі, захоплені обличчя солдатів серпня 1914 року зі смертельно втомленими, виснаженими, невблаганно напруженими обличчями учасників матеріальної баталії 1938 року. За аркою тієї битви, яка, натягуючись все крутіше й сильніше, урешті обривається, незабутньо з'являється її обличчя, сформоване й рухоме сильним духовним враженням, етап за етапом шляхи страждань, битва за битвою, кожна з яких є ієрогліфічним знаком битви на знищення, що досі напружено продовжується.

Тут проявляється той солдатський тип, який сформувався в тяжких, запеклих, кровопролитних і безперервних матеріальних боях. Його відрізняє роздратована твердість природженого бійця, в ньому проявляється відчуття відповідальності, душевного занепаду. В цій боротьбі, яка продовжувалась в усе глибшому сенсі, цей ранг зарекомендував себе. Шлях, по якому він йшов, був вузьким та небезпечним, але це був шлях, що вів у майбутнє.

Тут варто зазначити, що держава та війна знаходяться в тісному взаємозв'язку, воїнство – це той стан, яке знаходиться в найтіснішому зв'язку з державою. Це чоловічий початок, елемент, найбільш важливий для формування державності. Ліквідувати його ні що інше, як знищити державу. Держава має чоловіче походження. Воїн формує її, і тільки від цієї чоловічої сили залежить її склад. Але як державу, створюють та визначають чоловіки, так і суспільство визначається жінками. Жіночий інстинкт демократії проявляється в тому, що невтомно працює над перетворенням держави в суспільство. Жіночий інстинкт забирає в держави меч, позбавляє його зв'язок і жезлів, підкорює його мажоритаріями, встановлює в неї інститути суспільного, соціально характеру.

Таким чином, створює стан крайнього державного руйнування, антипод тієї Прусії, чия чоловіча строгість і чистота будувались на чеснотах войовничості, завдяки чому набували характер, звання, гідність та силу.

Прусія була лише прообразом тієї імперії, за створення якої, не дивлячись на існування німців, ведеться вся боротьба в чистому виді. Ранг кожної державної, народної, національної форми, в яких живе німецький народ, залежить виключно від сили, з якою він здатен здійснити цю імперію; ранг кожного окремого німецького народу визначається його відношенням до Рейху, і чим вище цей ранг, тим вище його статус. Чим більше він наближається до абсолютного німецького порядку, тим більше він відповідає Рейху, найвищій німецькій реальності.

Мета військового арсеналу – боротьба за Рейх, і ніщо інше як велика війна, яку він вів. Сенс війни – битва за імперію. Всі матеріали тепер максимально пущені в дію. Все знаходиться на перехідній ланці, усі сили спрямовані в інтенсивний рух. Цей стан невизначеності дуже помітно проявляється в розрізі майбутнього суцільного душевного занепокоєння. Вона не знаходить відпочинку, вона рухлива й відчуває себе

самотньою в цьому вирі, який вона доводить до межі можливого у будь-якій сфері. Динамічний плин життя виступає дедалі гостріше.

Він не терпить нічого, що заважає йому; знищує все, що протистоїть йому, що не є динамічно неправильним і рухається в динамічному просторі з гранично напругою. Непокорний запал цієї вистави не залишає сумнівів; тут діє воля до могутності, рішуча й жорстка воля, яка під усіма формулами миролюбства, які здаються їй не більше ніж проханням про відстрочку, бачить наближення нового зіткнення та готується до нього. Корисно, коли, говорячи про війну, згадуєш бойові кличі машинного віку. Механізація всього, що піддається механізації! Концентрація всіх енергій! Централізація! Раціоналізація всіх виробничих процесів! Інтенсифікація! Стандартизація! Що означають такі гасла?

Їх можна почути там, де виступають і проявляють себе ті, хто захищає економічні інтереси. Але такі аргументи нічого не доводять. Якщо ви вивчите економічні теорії, то виявите, що вони являють собою теорії пристосування, як одяг, накинутий на наявну форму. Сутність машини може бути виведено з економічних принципів.

Залізничі, літаки, військові кораблі, підземні залізничі, високовольтні лінії, електростанції створюються не тому, що є інструментами вищої економіки. Це винаходи та сили життя, вони озброюють, захищають, зміцнюють її, це тільки тому, що вони роблять, вони набувають економічного значення.

Такого значення набуває видобуток всього, що підходить для збільшення руху, що корисно для виконання постійно зростаючої кількості роботи, заощаджує сили для підвищення продуктивності та сприяє нестримному споживанню енергії.

Дивлячись на цей величезний робочий процес, який з невблаганною послідовністю підпорядковує собі все, знову й знову виникає питання, до яких результатів він призводить. Достатньо побачити велике місто, електростанцію, дивну мережу проводів, що живлять електрикою всю землю, аби зрозуміти, що тут відбувається. Експансивність цієї планетарної дії проникає до свідомості; імперський потяг, що несеться, стає видимим.

Феномен, що лежить в основі, вислизає від аналізу; він дає свою відповідь на запитання, чому це все відбувається. Але куди це призводить? Хтось не відчуває, що тут готується щось надзвичайно небезпечно; кого не хвилює думка про те, що наближаються нові рішення, які в епоху розв'язування всіх сил загрожують стати нищівними, рішення, які є настільки остаточними та безповоротними, що не можна втрачати жодної хвилини до призначеного строку, в який здійснюється їхнє надходження.

Майбутнє досить темне, аби дати місце страхам, які заходять далеко. Можливо, минуле — лише їхня прелюдія, лише прелюдія до тих сил, які звалилися на людей, які, вийшовши з ізоляції, з континентальності та провінційності конфліктів, відкрили зіткнення планетарного масштабу, пережили Першу світову війну, батька того порядку, в якому сьогодні живуть, як в імprovізованій споруді, в якій ніхто не наважується оселитися з усім своїм майном.

Можливо, її б знесли відразу. Хто був би настільки впевнений, що йому не представилася така можливість, і хто мав би таку коротку пам'ять, що минуле не мало для нього попередження.

Анрі де Монтерлан: «Вересене рівнодення»

Що відчували французи напередодні Другої світової війни? Як вони взагалі могли ходити крізь настільки сперті й важке повітря, сповнене передчуттям мільйонів смертей і найбільш кривавої бійні в історії людства? І що відчуває солдат, якому доводиться битися за країну, чию владу і населення він — цілком справедливо — повністю зневажає й ненавидить?

24 вересня 1938

У Чехословаччині оголосили мобілізацію. Наш уряд заявляє, що дотримається своїх обіцянок, якщо на Чехословаччину нападуть.

Об одинадцятій годині, коли я виходжу з дому, на вулиці мені кажуть, що перші білі мобілізаційні плакати для людей, що мають бодай якісь відмітки у воєнних квитках, уже розвішано. Ось вони. Чорним по білому, бідні й сумні, вони нагадують мені плакати з екскурсіями до катакомб, котрі рясніють на стінах переходів у метро.

Ще одна субота. Ще одна *sabado de gloria*.

Треба зібратися й піти.

Так, піду 24 числа, у день вересневого рівнодення, коли день рівний ночі; у день цього святого Таїнства, коли «так» зливається з «ні», і нема значення, що саме з цієї пари переможе – «так» або «ні». І день миру, й ніч війни для мене рівнозначні, вони балансують між собою. І жодне не здобуває переваги, *no importa. Ni mas, ni menos*, і не багато, й не мало – так написано на терезах на знаменитій картині Вальдеса Леаля.

День важкий та спітнілий (вечірні газети повідомляють, що на вулиці було аж 29 градусів). У міністерстві оборони офіцер, з яким я розмовляю, кожні п'ять секунд кидає погляд на мій лоб, де крапельками виступає піт, оскільки я забув вдома свій носовичок. У цю мить «ситуація» має набагато менше значення для мене, аніж цей піт, котрий, вочевидь, робить з мене посміховисько.

Піду попрощаюся з Г. Вулиці переповнено обличчями тих, кого не хотілося б побачити вбитими, а також обличчями тих, кого зовсім не жаль. На жаль, реальність не буде звірятися вашими критеріями.

Ця панночка – абсолютна невинність. Подумки вона знаходиться десь дуже далеко. І це прекрасно. Коли дещо пізніше я встанне проїжджати повз Париж, то не мучитимуся при погляді на миле личко, котре назавжди полишаю: я вже не хочу навіть думати про неї.

З тої ж причини – жодного пафосу в прощанні з цією любою мені людиною. Швидко розбираємося з ситуацією, не вдаючись у подробиці. Немає нічого холоднішого, аніж наші останні поцілунки, обоє думаємо про зовсім інші речі. Мені довелося засвоїти, що «солдатське прощання» нерідко може включати у себе такі от розсіяні поцілунки.

Речі напоготові; один поворот ключа, півгодинна готовність. Вирушаю в бік Меца. Якби довелося описати подібну сцену в романі, то що я, як автор, написав би про останній погляд мобілізованого на його домівку? Мій останній погляд – байдужий. Я стільки разів покидав цей будинок заради безпеки; стільки разів подумки мирився з тим, що вже ніколи не побачу його. Та зараз я виходжу з дому на свою другу війну, неначе на риболовлю. Сміливість? Геть ні, нечутливість. (Але ця нечутливість мусить перерости у мужність, єдину важливу для мене річ. Погляньмо, що з цього вийде).

Такі проїжджає повз сквер Вищої школи мистецтв і ремесла, де кілька днів тому мені було призначено зустріч. «А от тепер, – подумки сказав я собі не без задоволення, – тепер-то їм доведеться фосфор добряче поекономити».

Гар де л'Ест, натовп одиноких чоловіків. Жодного разу не пошкодував, що пропустив початок 1914-го, бо побачив би його лише як глядач, а я не люблю бути глядачем: або сам беру участь, або тікаю на якісь далекі зорі. Але сьогодні шкоду: хотілося б порівняти. Зараз мене вражають дві речі: супроводжуваних зовсім мало; все спокійно.

Тисячі людей в кепках, котрі, здається, зібралися на комуністичний мітинг та прямують в бік того, що ненавидять найбільше, – мирно йдуть на війну. Зовсім мало

вигуків. Кілька разів чую щось на кшталт «Даладьє на варті!», дехто час від часу викрикує кілька рядків з Інтернаціоналу – вони здійснюються в тиші й падають без відлуння, наче ті вузькі й короткі хвилі, що викликані стрибком дельфіна на спокійній гладі Середземного моря. Жодних антинімецьких гасел. Жодної тіні Марсельези: такої пісні тут не знають. І, чорт забирай, мені це подобається ледь не найбільше. Для гарної битви не потрібен ентузіазм. І коли післязавтра, у декількох кілометрах від лінії Мажино, я почую по радіо ентузіазм німців, що здійснюється, наче море в шторм, з приводу промови Гітлера, то це не змусить мене переглянути своє ставлення, не змусить забажати почути клятву Марсельезу.

Прекрасна, здоровенна карта розміром чотири на п'ять метрів відображає план Німеччини та Чехословаччини у точці зіткнення. Бо ж бодай цього разу Франція буде далекоглядною й уважною до своїх дітей!

Вона не хоче, аби ті билися в темряві. Тому, дружище, треба точно знати, де знаходяться Аш, Егер, Ратібор і Герліц. Пролетарі братаються з офіцерами. Спокійно сидять у колі на своїх рюкзаках, наче товариші по футбольній команді. Кілька священників, стоять окремо. Натовп у захваті, один з них приєднався до натовпу, а інший, хай йому грець, так і лишився стояти осторонь. Вдалині, на порожньому провулку, на краю платформи вишикувалася шеренга чоловіків.

Реве гучномовець: «Офіцерам пропонується взяти на себе ініціативу в розподілі мобілізованих по вагонах». Цікаво, чому так? Бо ж офіцер може бути тільки керівником чогось (ісарут, шэф)? Чи це тому, що вони вправніше справляються з тампонадою, коли треба слюзи втерти?

У задумливий спеці темних відсіків переповнені чоловіки познімали куртки й вкрилися потом. Я не знаю, чому біля входу у військові доки служба безпеки не дає проходити цивільним особам, адже на цих доках їх і так вдосталь. Ось навіть мініатюрна дамочка у багажному вагоні, у супроводі свого жиголо. Каже, що вийде на наступній станції, і тихенько просить нас нічого нікому не говорити. Згадується момент з Сирано, де вартіві пропускають офіцера, який везе в своїй кареті жінку до передової (момент запозичено в Дюма), чи уривок з Мемуарів Лозена, де королева пропонує герцогу, який щойно приєднався до американської кампанії, покрити всі його витрати, якщо той погодиться взяти її у супровід. На нашій набережній крутиться декілька торгашів; чутно заклики: «сидр по десять су!» Стара мати допомагає мобілізованому синові піднести його багаж. А ось дитина поклала собі на голову батькову валізу, наче ті діти з квітами з грецького фризю. Кілька молодих жінок зі слюзами на очах поклали руки на груди. Рідина з очей виділяється у величезній кількості, але ми, хто добре знайомий з цими речами, знаємо, що кількість сліз прямо залежить од кількості макіяжу на обличчі. І ми кажемо про себе: «Тут мають право перебувати лише матері. І більше ніхто».

Але я ще наполягаю, аби до супроводу точно не допускали стариганів. Пихатий дідуган, упир, що повис на чоловікові, перешкоджаючи тому виконувати свій чоловічий обов'язок – жажливе видовище.

Війна – це, перш за все, очікування. Перед від'їздом мені довелося прочекати дві години, аж до настання темряви (зовсім не тому, що вибудувалася величезна черга з добровольців, а через специфіку моєї ситуації). У сутінках зграї чоловіків, котрі вже встигли тяпнути за вечерею, загрожували зіпсувати враження тої гідності, що досі окутувало цей день. До офіцерів підходили панове в капелюхах або задля екс-

травантних допитів, або щоби виявити свою глибоку шану. Цікаво спостерігати за офіцерською реакцією: батьківська й терпляча у старших офіцерів, іноді дещо більш різка у молоді. Найсмійнішим було обличчя офіцерських дам: губи міцно стиснуті, доки якийсь сталевар в ейфорії плескає її капітана по плечу – мадам Поважність не полишала свого звання навіть у ці хвилини. – Додам, що мені вже байдуже дивитися на п'яних людей, аби тільки вони не горланили Марсельезу. Чому б їм не закинути ліками? Якимось нешкідливим анестетиком (Уже на станції цигарки починають перетворюватися на те, чим пізніше стануть на війні: спільне майно та всезагальний засіб підтримки). Сьогодні все одно ніхто в атаку йти не буде, а до завтра протверезіють. Чим більше крапель – тим краще, сказав якось дідусь Сенека. Зрештою, треба безсоромно заявити: вести війну без вина – не цікаво. Це вам скаже будь-хто з цієї армії виноробів. Я навіть мрію про цілеспрямовану політику оп'яніння.

Закрапав дощ, м'який літній дощ, наче рука священника. Він оголошує мені війну, цей дощ-знамення – «дощ любити могили» (Дельтель). Один з цивільних сказав мені: «Треба мати надію». Я говорю йому: «Надії нема». Щось таке колись вчитав у Есхіла.

Зараз на нічній станції горить військове освітлення: кілька лампочок на задньому плані, білі, червоні, сині. Я люблю цей відтінок синього. Світло відбивається в каплях дощу: блідо-блакитний, чарівний дощ. Якби я був художником, то вигадав би що-небудь з синім кольором цих лампочок та блискучою зоряною синявою на шоломах мобільної гвардії на тлі брудної чорноти ночі й брудної сірості станції та людського стада.

Іду в купе з офіцерами чи унтер-офіцерами (резервісти) без розпізнавальних знаків, у одного брюки по ікри, наче він уже років зо п'ятнадцять їх не одягав, інший у цивільній сорочці, з квітчастою краваткою під військовою курткою. Один взяв з собою кілька вечірніх газет, читаю їх опісля нього. Газета вкрай серйозно публікує словоблуддя чергової жіночої ліги із заявою, що вони люблять мир. А ми що, по-вашому, не любимо? Покажіть мені бодай одного з нас, хто не любить спокою та не жертвував би зараз величезною долею добробуту в особистому житті, аби підтримати цей мир з честю.

Річ не в тім, щоб проголосити, що ви любите мир. Йдеться про те, аби бути достатньо сильними, щоб нав'язати мир тим, хто хоче війни. І сила ця, саме завдяки такому-от словоблуддю, у нашій країні хворіє на анемію.

Розповім ось що: 24 вересня 1938 року на Гар де л'Ест мені наснився сон: мені примарилося війна без пихатості, у тому сні була війна без літератури. Я казав собі, що це все мені сниться: що стосується мене, то я не мав жодних емоцій, я взагалі нічого не відчував. Суто «професійно» мені хотілося б таки що-небудь відчувати: тривогу, захоплення, меланхолію, жах. Та як себе не викручуй, наче мокру ганчірку, нічого не вдалося отримати. У мене нема страху чи жалю ані до інших, ані до себе. Жорстокість, набута по досягненню сорока років? Вісім років тому, коли я вперше впевнився, що друга війна є неминучою, я протягом декількох тижнів прокидався з божевільним серцебиттям, мені снилося, що я помираю в газовій атаці тощо... Сьогодні ж, коли уже завтра ввечері ми можемо потрапити у ту саму газову атаку, ці образи припинили на мене впливати; драматизм мене не кусає; за ці чотирнадцять років я нажерся емоцій різного роду, і тепер вже зовсім не реаую на них. Несподівано кидати все на рівному місці, кажучи самому собі, що це – назавжди, роками жити зі вмістом маленької валізи на випадок мобілізації, кидати людей, яких любиш, відчуючи себе на грані вибору – убити чи бути вбитим – усе це для мене настільки повсякденно, що

Nicht **Du** bist der Maßstab!
Sondern die **Front!**

навіть того факту, що цього разу мене змушує знятися з місця не щось інше, а саме війна – недостатньо, аби подарувати відчуття чогось нового. (Долучить до всього цього те, що тепер усі нитки зв'язку розірвано – я вийшов, і заклав за собою двері – тепер, коли я вже зайнятий, усі біди стають значно простішими. Після того, як ви зачините двері, ви станете схожими на човен, що входить у тишу зовнішньої гавані після досить важкого переходу).

А з іншими хіба все не так само? Що мене найбільше вражає у цих чоловіках, так це їхній спокій. Більшість із них, однак, полишає за спиною тепло вогнища, дружин, законнароджених дітей, приватне життя зі структурою значно менш гнучкою, більш складною, аніж моє; і для дев'яти з десяти з них першочерговість питання полягає у грошах. Але вони вочевидь також виходять з дому, наче на рибалку. І мені цікаво, чи не є увесь наш народ, як і я сам, занадто старим, чи не занадто багатий він уже бачив, переставши дивуватися речам, чи не вичерпалося його уява, а нервова жвавість пригупилася, – наш народ, що готовий, всмоктавши у себе всі соціальні пухлики останніх років, вітати війну щодня, відмовляючись мати справу з нею до останньої миті, а коли вона його настигне – увійти в неї тихо, обережно. Не кажучи вже про те, що для багатьох з цих чоловіків, чиї враження і думки відбилися на свідомості молодших братів та сестер, війна – це щось добре знайоме.

На Гар де л'Ест затишшя, але я не знаю, чи всюди так у Франції. А може там усе зовсім по-іншому. І паризьким вокзалом дійсно можна захоплюватися, вважаючи його блискучим прикладом хоробрості. Але також можна назвати це самозреченням і сказати собі, що раз навіть найбільш недисциплінований народ у світі виявився настільки слухняним, аби мовчки й добровільно піти на бійню – у цей «парк», куди тисячі резервістів набилися перед входом на станцію, безкінечно нагадуючи отару дурних овець та наслідуючи їхню долю, – то й інші народи одразу ж погодяться на війну; і жоден зважений розум не засумнівається у цьому, а ще сьогоднішнє видовище є зайвим підтвердженням наступного факту: двадцять років пацифістської пропаганди було випито й безрезультатно перетравлено французьким народом, так само як величезні потуги викликати між різними верствами французів соціальну ненависть були, схоже, випиті залпом і перетравлені безрезультатно. Зрештою, ми задаємося питанням, чи властивий цей спокій виключно Франції, чи є однаково характерним для усіх народів, що змушені сьогодні втручатися у хід подій.

Як і безліч інших, вчора я думав: «Ну добре, а якщо цього разу все-таки почнеться?.. Якщо ні, то почнімо мобілізацію ще раз через три місяці. Та якщо кожні три місяці проводити напівмобілізацію Франції, то колись настане день, коли навіть пацифістська більшість забажає негайного закінчення війни». Сьогодні ж я у цьому менш певен. Сили звички, як відомо, недостатньо. Можливо, що зрештою ми станемо свідками періоду, коли Європа буде мобілізуватися кожні три місяці та, врешті-решт, почне вважати це нормальним, шоумени ж так само збирають валізи кожні три тижні.

Чоловіки чекають, вони досі чекають. Вони чекають з тим самим терпінням, з яким годинами стоять у черзі до кінотеатру на якийсь фільм для ідіотів. І чим тупіший фільм, тим довша черга і більш слухняно вони у ній стоять; тому те, на що ми тут чекаємо, має бути чимось феноменально дурним. Так вважає старший лейтенант, який їде зі мною в купе (за професією він дантист, це я дізнався пізніше). «Є лише одна відмінність од минулого разу, – сказав він, – того разу ми хоча б знали, на біса туди їдемо – а зараз не знаємо нічогосінько». Ну, щось-то ми знаємо, якщо поглянути на

події під певним кутом: ми втручаємося, аби не допустити гегемонії Німеччини. Та з іншого боку, ця подія виглядає ще більш безглуздо, аніж та, що спричинила за собою бійню 14-го. Можливо, колись настане день, коли міркування престижу стануть ще більш абсурдними, аніж зараз. Лідер нації А скаже лідеру нації Б: «Якщо наступної суботи опівночі ви не потушите свічку, то я вторгся у вашу країну». Ясна річ, у цьому питанні за ним горою стоятиме увесь його народ. А лідер нації Б гордо відповість: «Я не потушу свічку. Вона – символ честі й гідності мого народу», і це рішення одностайно підтримає увесь народ із невимовним ентузіазмом. Нація Б дійсно буде захоплена, інші нації вступлять у війну, ще дві, потім три, всі ж бо воюють, треба й собі – дух наслідування, притаманний вівцям. А ще там будуть лейтенанти-дантисти, котрі й собі ринуться у прірву, не знаючи навіщо, але смутно вірячи, що подібні речі природні, а людство має чинити саме так. І воно, чорт забирай, дійсно таким і є.

Потяг вирушає тихо, плавно. Ти лиш вслухайся! Схоже, що ми не хотіли, аби нам здавалося, ніби ми кудись їдемо. Я очікував викриків по типу «Adieu, Paname!» чи чогось на кшталт цього. Та ні, чоловіки вирушають у тиші, наче сам потяг. Дивлюся на маленький чарівно-блакитний купол з крапель дощу, доки він не зникне в даліні. Чи є у цьому світі бодай хтось, кого я хотів би побачити там, покинутим під цим маленьким куполом? Та ні, у ту мить мене проводжатиме лиш блакитний купол, де збилися в танок ошаленілі нічні комахи. Моє останнє видіння Парижа.

Як і раніше – жодних емоцій. А от чотири роки тому я не міг виїхати з Парижа до Африки без болю в грудях від важкого питання: «Чи повернуся я сюди коли-небудь знову?» Сьогодні я не ставлю собі цього питання. Мені воно навіть не спадає на думку.

Сусіди по купе, офіцери запасу і унтер-офіцери, читають свої паршиві газети, це ж бо межа їх здібностей, а я бавлюся, аби не чути їх розмов.

Беру до рук рукопис Прокажених і щось там допрацьовую над «стилем» розділу – так само я починав писати Сон двадцять років тому в розбомбленому лісі у Вільєр-Котре.

Передмістя пропливає в ночі безлюдно, нещадно, наче пекло. Я згадую назву приміського району, котра завжди мені западала: Рівнина. Прокляті міста, міста й рівнини! Передмістя минають наче пустка, покинута людьми в очікуванні вогненної зливи.

БОЙОВІ ПРИГОДИ АВАНГАРДУ

24 лютого центральний осередок Авангарду зустрівся повним складом на заздалегідь умовленому місці — в одному з підвалів центра Києва. Ще за місяць до війни було зібрано увесь київський склад організації, та представників з інших міст, і на зборах оголошено про підготовку до війни, необхідні заходи: продумана евакуація рідних, розпланована закупівля та проведені інструкції з налагодження спорядження, розписані дії у перші дні війни. Тому, усі, хто був готовий — не розгубився, зустрівся з побратимами і пообіди, коли стало ясно, де брати зброю, команда авангардистів вирушила у військкомат, де видавали зброю. Після отримання зброї, вирушили на іншу точку збору, де почали планувати бойові завдання та обдумувати, до якого офіційного підрозділу долучитись.

В інших містах авангардисти одразу ставали до лав місцевих збройних формувань. Наприклад, ось оповідь харківського авангардиста про перші дні — він долучився до харківського підрозділу ЗСУ і одразу почав виконувати завдання на посаді командира мінометного розрахунку:

"Вчора наша частина виконувала операцію по виведенню російської техніки з ладу, по першим розрахункам підбили близько 13 одиниць, включно БТри. По тікаючим з техніки окупантам був відкритий вогонь, кількість померлих ще рахується.

Сьогодні ж, з ціллю "посіяти паніку", русня висаджувала десант на 4 транспортних гвинтокрилах з вогневою підтримкою штурмових. В лісистій місцевості, схоже хотіли взяти в кільце, неподалік від нас. Ми їм дали достойний бій, нацгвардія опісля зачистила решту.

Живі бої потому скінчились. Окупант, зрозумівши, що спроби дестабілізувати внутрішнє положення пустими десантними операціями будуть марними — почав вести "Градами" ракетні обстріли по житловим кварталам. Біля нашої частини — зараз пекло. Про це ви напевно всі вже чули, проте авангардисти безпосередньо мають з цим справу. Всі балачки про "ми не стреляєм по дамам" — суцільна брехня. Неподалік від нас обійнято вогнем етажі з 1 по 9, саме житлових будинків." — усе це на момент 27 лютого 2022 року.

Сумські авангардисти також не відставали - з початку оголошення війни, наші хлопці записалися в територіальну оборону Сум і, отримавши зброю, відправилися на захист центрального штабу оборони. Ворога не дочекались, тому що доблестная армія русні засикувала брати штурмом. Тож, був відданий наказ працювати по мотопіхоті окупантів, що і є на сьогоднішній день основною ціллю —

псувати їм кров на транзиті військ.

Наступного дня авангардисти успішно кошмарили русняві колонни, які намагалися прорватися через Суми. На момент 27 лютого, вони облаштувались та приступили до виконання бойових завдань.

А ось — перші дні повномасштабки, зустрінути авангардистом, котрий став командиром танку у 72 бригаді.

Поспішний збір речей: брати лише необхідне. Керівництво помітно нервувало, бо у всіх є сім'ї, а під обстріл попали ПММ та склади боеприпасів на околицях міста. З горем пополам виїхали з міста на Т-64БВ. В хаосі ситуації я мимоволі посміхався, бо місцеві почали сварити, що ми "асфальт попортили"...

Марш!

Протягом всієї дороги я міцно тримав біля себе автомат — небезпека віяла зі всіх сторін. Я був одягнений в осінній піксель, бо перед шпиталем все тепле склав у причеп, що рухався окремо від нас. Їхали через Обухів, тому що інші дороги поліція з місцевими вже почали перекривати. Споглянувши на обличчя людей, які стояли біля дворів і машин на нашому шляху, я вперше побачив стільки люті й болю водночас: чоловіки з рішучим і прямим поглядом кричали в слід: "дайте підарасам жару", тоді як жінки, особливо старші, плакали та перехрещували.

По відчуттям ми їхали вічність. Проїжджали невеликі містечка та села, проїхали Київ. Я ніколи не думав, що колись проїду по мосту через Дніпро на танку...

Близько опівночі приїхали до лісу. Там я вперше побачив обстріл на власні очі: верхівки сосен палали червоним вогнем. Наступного ж дня частину моєї роти перекинули в одне з ближніх сіл. Зранку три ліпше підготовлені екіпажі вишикували та віддали наказ рухатися маршем; можливе зіткнення з противником. Ми йшли у максимальній бойовій готовності, проте тоді нікого так і не зустріли.

Минуло кілька днів. Ми стояли в місці, де з кута посадки видно трасу, вона плавно переходить в міст і заходить в село, в якому ми стояли. Як підмога тільки-но приїхали разом з екіпажем, повернулись назад з позицій, по яким відпрацьовували.

Піхоті примарилось щось вночі, їм це не сподобалося — вони відразу визвали танки на підмогу. Спочатку підїхали БМП з причепами. Піхота спробувала спалити їх джавелінами, трохи попсували,

скажімо так, життя. Танки в них старі, тепловізорів нема — на відміну від наших машин.

Потім виїхали БМП, яких піхота джавелінами не дістала — тобто це вже справа саме для нас. Ми виїхали на позиції, нас не помітили: гарно по ним попрацювали, майже половину конвеєра, це 14 снарядів. Вибили БМПшки.

Їм на заміну зневажка з'явився Т-90, його дуже легко впізнати, бо в нього дві фари по бокам від пушки — насправді, це детектори лазерних променів, які випромінюють дальномер в танку перед вистрілом і якщо танчик робить замір до нас, то башня танку повертається у наш бік. Небезпечний ворог, якщо екіпаж є достатньо натренованим.

На щастя, наші позиції були вдало замаскованими. Коли один з наводчиків побачив, відразу влучив по ньому осколковими, аби збити динамічний захист і після цього бронебійним, щоби пробити борт чи моторний відділ. Попав він десь під башту і Т-90 загорівся. Досить небезпечна річ, адже може спалахнути боезапас всередині, зрештою саме це і відбулося — відірвало танкові башту, потім вони ще постріляли по живій силі і стався казус: пушка пішла у відкат і назад ніяк не захотіла повертатися. Ще трішки було криво заряджені снаряди в конвеєрі і через це неможливо було загрузити наступний заряд, тому вони відкотилися назад на позиції, а орки, коли зрозуміли що наші танки працюють — відразу згорнули весь бал, маскарад, дискотеку. Живою силою пішли назад, при цьому залишили три бехи, одна була трохи покоцана, дві цілі, разом з БК та шмотками.

Ще декілька авангардистів — серед них і загиблий Грек — застали війну у Маріуполі, в складі декількох підрозділів. Інші — вже були у армії, або долучилися до спеціальних підрозділів. Але про них — далі.

РОЗВІДКА БОЄМ В БУЧІ

На бойовий вихід у Бучу 5 березня нас покликали друзі, котрі несли службу в одній силовій структурі. Незважаючи на свій офіційний статус, вони мали ще менш спорядження, ніж наш загін, а одягнені були не в уніформу, а хтосна як — один у шкіряній куртці, інший в спорткостюмі. Авангардисти також були споряджені не дуже добре — наприклад, в гранатометника Яда не було бронежилету, лише розгрузка.

Команда з 5 авангардистів — Олекса, Булінь, Яд, Ікар та Японець, заряджена протитанковими (голосно сказано — РПГ-7...) засобами, разом із цими хлопцями, вирушила двома легковими машинами (Nissan Note та Volkswagen Golf) у Бучу. На шляху до місця виходу бачили розбиті колони РосГвардії, багато трупів.

Спішилися, пройшли через приватний сектор до залізничної колії ("Лісова Буча"). Там ще здалеку побачили БМД-2 супротивника, і одразу вистрілили по ній з РПГ-7 два рази (гранатометник "Яд" і "Японець"). Наблизилися до БМД-2, встигли сфотографуватись — і одразу почалася

стрілкотня: з приватного сектору та лісосмуги висунулася ще одна БМД, під прикриттям піхоти противника. Декілька груп пересувалися на зустріч авангардистам, стріляючи у їхню сторону. Хлопці залегли, та, прикриваючи одне одного, перебіжками, змістилися в укриття дерев — біля залізнички знаходиться чи то посадка, чи то парк. Яд вистрілив по ворожій броні з РПГ-7, техніка зупинилася. Але піхота продовжила тиснути вогнем. Один із авангардистів, що виконував роль заряджаючого РПГ та прикривав гранатометника вогнем, Ікар, отримав, поранення — куля влучила у його калаш та зрізала фалангу пальця. Наш загін був меншим за сили противника, тому він продовжив відступати та, перебігши колію, хлопці відійшли назад у приватний сектор. Перелізши паркан, на вході у жилий масив, Ікар отримав ще одне поранення — декілька куль влучило у сідницю та ногу; а іншому бійцю групи куля чиркнула вухо — пройшла по дотичній. Яда теж поранило — маленький уламок влетів у грудну клітку.

Відійшовши до точки евакуації, зустріли поліцію, ті запропонували відвезти Ікара у шпиталь, він погодився. Усі інші поїхали на машині ментів, та на Гольфі, назад у Київ – Ніссан Ноут вони не могли завести, а потім його розбило артилерією.

Ікара довели до ірпінського шпиталю, заштопали, і вже там він дізнався, що росіяни увійшли в Ірпінь. Тому, одягнувши цивільне, він пішов самотужки у Київ, та вийшов з оточення. На мосту його зустріли двоє авангардистів, що висунулися на допомогу з бази. Пізно ввечері всі вже зустрілися у Києві, в розташуванні, та обговорювали події за чашкою чаю.

БОЙОВИЙ ШЛЯХ ГРЕКА

В червні 2021 року 18-річний авангардист Кирило Паршин, “Грек” досяг своєї давньої мети – опинився на фронті, в складі ДШГ “Ведмеді” під Маріуполем. Швидко навчився стріляти зі снайперської гвинтівки та міномета, чому потім вчив інших молодих бійців. Кирило першим рвався на бойові завдання, за які разом з побратимами ставав героєм російських пропагандистських сюжетів на кремлівському телеканалі “Звезда”. Свое 19-ліття 31 жовтня 2021 року зустрів на базі, додому не їхав. Згодом до нього долучився інший авангардист – “Заяць”, білорус, котрий приїхав в Україну після репресій у рідній країні.

З початком повномасштабного наступу ДШГ “Ведмеді” перебазувалися в Маріуполь. Кирило був впевнений у перемозі, казав, що росіяни можуть взяти будь-яке місто, але не Марік. Разом з Азовом вони готувалися до наступу російської армії. З 24 лютого 2022 року Кирило спав по кілька годин на добу, разом з “Зайцем” вони працювали з двох мінометів одночасно, вдвох тримали 10-кілометрову лінію оборони. “Грек” був навідником, “Заяць” закладав боеприпас. Пропагандисти в своїх сюжетах розповідали, що їх обстрілює рота, та навіть двічі відправляли вертоліт, щоби розвідати, хто ж завдає їм стільки клопоту. Натомість вони бачили двох молодих хлопців і не могли зрозуміти, як так. Зі слів побратимів, тільки один Кирило

вбив більше сотні окупантів. На війні Кирило почав курити, мабуть так зігрівався на позиції, і казав: “Курю червоний стронг, бо він сильний як я”. 15 березня близько 7:00 міномет “Грека” і “Зайця” розірвався. “Заяць” втратив свідомість, “Грек” зміг по радіо викликати допомогу, сказав, що вони “300”. По дорозі до військового шпиталю в Маріуполі Кирило втрачав багато крові, але ще міг говорити, потім по радіо передав: “Командире, мені по ходу пиздець.” В шпиталі Юлія Паєвська “Тайра”, командир медичного підрозділу “Ангели Тайри” разом з іншими медиками намагалася реанімувати Кирила, але він втратив забагато крові, була уражена артерія на нозі. З її слів, смерть була неbolючою, відчуття наче ти просто засинаєш...

ЗАСІДКА НА БРОВАРСЬКОМУ НАПРЯМКУ

В середині березня група з 18 авангардистів, під керівництвом командира Авангарду (“Ланц”, Врядник Євген) вирушила на лівий берег Київщини, щоб долучитись до спільних оборонних та контрнаступальних дій із 72 ОМБр. В тій групі було зосереджено майже увесь центральний керівний склад Авангарду – Ланц, Булін, Деймос, Хугін, Олекса, Яд.

Комбат 72-ї, “Лівша” особисто запрошував до співпраці, та був повністю відкритим до усіх військових авантур, тож команді Авангарду було легко із ним запланувати свою участь в подіях в його секторі. На жаль, цей бойовий командир загинув 22 червня 2022 року при штурмових діях у Донецькій обл., очоливши атаку особисто.

Отже, взвод авангардистів розташувався у пгт Гоголів. До нашої команди долучилися побратими-іноземці (американець, два французи та грек), під проводом розвідника-українця Ріхтера. Було проведено розвідку, збір актуальних даних та, спільно з командиром роти 72-їки Лотосом, сплановано засідку на колону ворожої бронетехніки. Ворожі бетеери постійно пересувалися між селами Підлісся на Першотравневе, і лісопосадки вздовж дорог, яри та балки створювали сприятливі умови для диверсійних дій. Вечором 18-го березня було проведено розвідку – над розвідгрупою, що залегла у яру під дорогою, проїхав 1 російський БТР.

О 12:00 19 березня бойова група авангардистів, спільно із іноземними добровольцями та приданим гранатометником 72 бригади Веспером (усього 18 чоловік під керівництвом Ланца, і ще 8 лишили у резерві під керівництвом Хугіна), вирушила на місце початку місії на пікапах. Там, у кінці пгт Гоголів, спішилися та пішли посадкою та ярами, аж до перехрестя – повороту дороги Підлісся-Гоголів на с. Першотравневе. Сонце світило в спину, початок руху ворожої бронетехніки передбачали десь на 15.00.

На тому перехресті, за планом, треба було виставити групу прикриття, декілька груп гранатометників розподілити по посадці, а голову групи, озброєну NLAW та декількома РПГ-7, розташувати на другому перехресті сільської дороги – повороту з Підліс-

ся на дорогу Підлісся-Гоголів.

Щоб дістатись до першого перехрестя, треба було перебігти маленький міст через річечку та ставок – по відкритій місцевості. Ледве виставили групу прикриття (озброєну ПТРК Javelin та 2 РПГ-7), та почали рухатись по лісосмузі вздовж дороги далі – почули гул техніки. Через брак зв'язку, спостерігачі з 72 бригади, що побачили її першими, ще до почутого бойовою групою звуку моторів, не встигли попередити про її кількість та приблизну швидкість. Також, через попереднє пересування по відкритій місцевості, групу, вочевидь, помітили ворожі спостерігачі, і тому піхота на БТРах, та одна з башт бронемашин, відкрили сліпий вогонь по лісосмузі – над головами авангардистів у лісосмузі зрізалися гілки дерев.

БТР-ів було 4. Першим на дорогу вибіг боєць 72-йки Веспер, присів на коліно, прицілився та вистрілив з РПГ-7 – але, на жаль, не влучив, та перший бетер вилетів на великій швидкості на перехрестя, і не зазнав уражень. Росіяни не зупинялися та поїхали далі, збільшивши швидкість. Далі пішли вистріли з інших РПГ-7 з “голови” групи – услід бронемашинам, гранатомет Буліня дав осічку – чи то відсиріли порохи, чи щось інше. На бетрах сиділа піхота противника – по чотири-п’ять чоловік, тож наші бійці працювали по ним з калашів. NLAW промахнувся – був виставлений режим для ураження цілі “згорі”, а треба було стріляти прямим наведенням. Тільки оператор Javelin – азовець, друг Жмен – поцілив у бронетехніку супротивника, услід останній машині, стріляючи з положення стоячи перший раз в житті.

Після цього група почала відступати через лісосмугу та яри. Незважаючи на стрілкотню, втрат вбитими не було – повезло, що росіяни не повернули башти бронемашин та не почали стріляти з них по групі засідки. У бойовій групі було лише декілька 300 із кульовими ураженнями.

Командир роти 72 бригади Лотос зустрів команду на в’їзді у пгт Гоголів на вул. Жердівська, під прикриттям БМП-1. Ввечері того дня, після дебрифінгу, домовилися навчитися стріляти з гранатометів більш влучно, вирішити проблему із зв’язком (була присутня тільки одна рація, і та не працювала), та влаштувати ще декілька засідок у цьому районі. Поранених відвезли у Броварський шпиталь.

ЗВІЛЬНЕННЯ С. ЛУК’ЯНІВКА

До участі в цій операції запрошували друзі з іншого підрозділу, котрі збирали “солянку” для контрнаступу. Авангардисти відправили два розрахунки РПГ-7 у команду для штурму села: один – із Шкіпера (гранатометник) і Деймоса (заряджаючий), другий – із Єсеніна (гранатометник) і Фореста (заряджаючий).

Попередньо розробили план-ОПОРД (за американськими методичками...) участі авангардистів у цій операції – кодову назву їй присвоїли “Лук’янівське СІЗО”. Цей документ досі лежить десь у архівах авангардистських конспіративних квартир...

2 розрахунки наших бійців прибули о 9.00 на Баришівський вокзал, на машині Шкіпера. Звідти, вже у складі бойового загону, рушили до с. Лукаші, і з його околиць почали просування у бік с. Лук’янівка. Залегли, почалася артпідготовка. Потім

вийхав танк 10 бригади, і, слідом за ним, рушила штурмова група, серед якої знаходилися і авангардисти. Основний загін був розподілений на дві частини – згідно флангів.

Зайшли в село під прикриттям нашої броні, йшли вздовж домівок, по вулицях та через двори. Декілька разів прилітали снаряди – працювали танки противника. В самому селі зустріли багато спаленої техніки противника – танки, БМП: наша розвідка та артилерія відпрацювали на відмінно. Просуваючись селом, основна піхотна група наразилась на танковий обстріл прямо по дорозі – декілька поранених: після цього рухалися вже акуратніше, через двори. Пару разів Деймос і Шкіпер, перебігаючи через дорогу, бачили рух противника на дальніх околицях села, і Шкіпер відкривав вогонь з АК.

Десь близько 15.00, український танк вступив у дуель із танком противника. Розрахунок Шкіпера висунився ближче до нашого танку, разом із нашими друзями – Слов'яном (Степан Каплунов) та Марком Івановим. Форест та Єсенін лишилися позаду, у основній групі.

Передовий розрахунок авангардистів вибіг на дорогу поряд із українським танком, на місце, звідки було видно ворожий танк. Шкіпер здійснив постріл з РПГ у сторону броне противника, Деймос зняв “кабачок” з рюкзаку, зарядив – ще один постріл. Швидко відбігли до хати поряд, де на них чекали Слов'ян та Марк. Деймос дістав сигарету Lucky Strike, закури, і одразу після цього – вибух: прилетіла відповідь від ворожого танку. Цілком можливо, що цілив він у наш танк, але промахнувся...

Цей танковий постріл був фатальним: Слов'ян – важкий 300, Марк Іванов – легший (лише уламки та контузія), а от Деймос та Шкіпер загинули на місці.

Авангардисти, що лишилися живими, поверталися з операції, лігши в кузов пікапу. Під шум ревіння двигуна та свист вітру, втомлені та брудні, вони спостерігали, як весінній вечір м'яко лягає на село після заходу сонця, а вдалині, за селом, небо прорізають яскраві короткі промені трасерів...

Село Лук'янівка було звільнене, завдання було виконане.

Один з київських авангардистів, позивний “Дикий” рушив 23-го лютого на пункт дислокації 73-го центру ССО, с яким у нього був підписаний резервістський контракт. Він одразу був включений у вир подій, і наразі є доволі серйозним спеціалістом – тренувався та виконував завдання як бойовий пловець, “переходив лінію”, штурмував населені пункти.

Ось історія про одну з операцій, в яких він приймав участь – розвідка боем у с. Олександрівка Херсонської обл..

Десь об 11:00 опівдні, вирушили на завдання на автомобілях. Стояло завдання під'їхати на транспорті до точки висадки, і з неї підходити до села. Їхали до місця, до точки висадки лишилися 6-7 км, і по них почала працювати ворожа арта. Спішилися, відбігли до канави та залегли. Потім йшли звідти пішки пару годин, понад посадками. У бійців з собою було багато спорядження – у Дикого 8 магазинів, гранати, 2 РПГ-18 і NLAW, рюкзак боекомплекту 5.45. В кожного – подібний вантаж: доволі важко.

У селі, за даними розвідки, були російські танки – тож готувалися їх палити. А загалом, сили піхоти супротивника оцінювались у 100+ солдат (як виявилось пізніше – їх було набагато більше). Група штурмуючих з нашого боку була трохи більше 50 чоловік. Коли підходили до села, група, що рухалася попереду, підірвалися на розтяжці – у підсумку 2 300-х, уламками. Їх відправили на евакуацію, у супроводі декількох солдат, решта підрозділу продовжила рух.

Через артобстріл, запізнившись по часу, не вписались у таймінг і наша артпідготовка почалася невчасно, порушивши хід операції, але все ж розпочали її.

Загін Дикого об'єднався з піхотою, котра чекала їх на точці початку операції, та почали захід у село. На околицю поміж хат викотився російський танк – командир групи Дикого одразу від-

працював по ньому з NLAW. В будівлях побачили ворожу піхоту, почали працювати з калашів та гранатометів. Дикий відстріляв з обох “мух”, котрі ніс на собі, та почав насипати з АКМС. Поряд із ними падали ВОГи, прилітали заряди РПГ, але його не зачепило. Через шквальний вогонь відкотились назад, до невеличкого яру, звідти відстрілювались. По них почав працювати російський танк. Командир загону по рації запросив роботу артилерії. Арта спрацювала чітко, одразу почало прилітати по першій лінії росіян – усе вибухає, го-

рить, димить. Трохи згодом, по рації надійшла команда відходити. Спустилися до берегу річки. По крутому схилу берега відступали. В групі авангардиста був поранений 1 кулеметник, від ВОГа – у сідниці. У основної групи піхоти були поранені, у більшій кількості – кульові та осколочні. Після операції, виявилось, що всі дуже стомилися – потім декілька днів було важко нормально рухати плечима. Усе через вагу спорядження – отака ціна за “універсальність” солдата спеціальних підрозділів.

ОСТАННІЙ БІЙ БУЛІНЯ

Події відбувалися на Запорізькому напрямку. Авангардисти були задіяні окремою групою. Головним завданням було вийти по “зельонкам” до балки, з якої по позиціям українських військ працювала важка техніка противника. Група заходила на секрет у лісосмузі та спостерігала за рухом ворога. Якщо умови дозволяли – група підбиралася ближче і ближче, займаючи все більше “посадов”, та виходячи до секретів противника.

Бойовий вихід розпочався з того, що група авангардистів вирушила змінити іншу групу на секреті. Зайшли пізно увечері, ознайомились із позиціями та розпланували чергування.

Вночі на одному з флангов помітили у тепловізійний приціл пересування противника: перебіжками, 2-3 людини рухались у напрямку нашого секрету. Після залагодження проблем зі зв'язком, та погодженням, кулеметник та його другий номер відкрили вогонь.

Скоріш за все, ворог відкотився назад – невідомо щодо його поранення або знищення, але цілком можливо і таке.

Після хлопці трохи відпочили, їх зняли з секрету і вони перейшли до виконання іншого завдання.

Рано вранці, 26 травня, група авангардистів під керівництвом Хугіна (Владислав Кривобок) вирушила до однієї з лісосмуг. Швидко набились усією бойовою командою о 3 ранку у вантажний автомобіль, перерахувались, і поїхали в невідомість сірого світанку.

Задумка була в тому, щоб силами декількох рот паралельно пройти 2 лісосмуги, і вийти на висоту. Наша група йшла у головному дозорі – треба було прочесати дві умові позиції, де могли бути росіяни, після чого вийти до позиції на висоті.

Дійшовши до першої позиції, хлопці виявили там кинуті бліндажі. В тому числі, ворогом було залишено

навіть важке озброєння. Також знайдена свіжа “лежка” – на неї, вочевидь, виходив ворожий спостерігач по ночах, і змальовував наші позиції та пересування військ. В той же час, рота, що рухалася паралельною лісосмугою, вступила в бій. Авангардисти продовжили рух посадкою, і раптом залягли – почули звук гвинтокрилу, що наближався. І от, вони побачили над собою Мі-24 з великою буквою Z на корпусі – гвинтокрил йшов так низько, що можна було розгледіти шлемофони пілотів. На великий подив, “вертушка” пролетіла повз та облетіла посадку. Один із солдат із групи, що йшла за нашою, вистрілив по гвинтокрилу з РПГ-7, але промахнувся – але прецедент все одно цікавий. З іншої посадки хлопці почали навалювати по Мі-24 з важких кулеметів. Але, тим не менш, гвинтокрил встиг полетіти геть, і більше не з'являвся.

До цього моменту йшли дуже тихо, але відтепер рух нашої групи було виявлено, тож хлопці почали йти трохи швидше – не в останню чергу, щоб не бути обстріляними ворожими мінометами. Скоро лісосмуга почала рідшати, з'явилися великі просвіти, через котрі довелося рухатись “стрибками”, аби швидше зайти в зелену гущавину, що не проглядається. Під час одного з таких “стрибків”, передовий розрахунок із двох чоловік, у складі якого був Булінь (Максим Квапиш) – він йшов першим – виявив замаскований бліндаж, ривком рушив до нього, побачив ворожого солдата та відкрив вогонь...

Зав'язався бій, другий номер Максима відкрив вогонь у відповідь, але був прижатий до землі кулеметними чергами противника. Хугін звалився у яр, що йшов вздовж стежини, почув крик Буліня – він був поранений, крикнув: “Я триста!”. Наш кулеметний розрахунок, що складався з Ікара та Юджина, негайно відкрив вогонь. Але, остерігаючись вбити побратима, кулеметник не міг вести повноцінний вогонь на придушення. Складність ситуації полягала в тому, що зеленка, в яку зайшов Максим, абсолютно не проглядалася, а група, що йшла за нами, після ситуації з гвинтокрилом відставала від нас на 100-150 метрів.

Бій йшов на дистанції 7-15 метрів – і, незважаючи на таку коротку дистанцію, видимість була дуже обмеженою. Притиснуті до землі вогнем противника, Хугін та другий номер Буліня відтягнулись назад. Після цього відпрацював міномет, підтягнулась друга група, і розпочався штурм позиції противника. Російські солдати під шквальним вогнем відійшли, лишивши одного свого вбитого у тому ж бліндажі, де було вбито Максима. Вочевидь, Максима добило пострілом у голову росіяни, коли почули, що він поранений. Інші кулі залетіли йому під бронік, та у бік.

Виконанням основної задачі зайнялась друга група. Авангардисти ж приступили до евакуації тіла Максима. Пронесли його близько 2-х кілометрів під вогнем артилерії – через хаші, потім при дорозі. Через зайнятість евакуаційного транспорту – паралельно йшов бій на інших ділянках проведення операцій – довелося нести Максима самотужки до точки, де ним могла зайнятися медична служба.

Під сутінки, приїхали до прифронтової точки збору – усі в багнюці, повністю виснажені, та принесли новину іншим авангардистам – “Макс 200”. Запалили цигарки та задумливо мовчали. Посадки були зайняті, завдання виконано.

АВАНГАРДИСТИ – МІНОМЕТНИКИ

Позивні Гренка, Варяг та Штанга

Група авангардистів на Запорізькому напрямку, що працювала на 82 мінометах, після серії успішних операцій, отримала наказ знищити колону ворожої легкої техніки.

Світанок, підготовка, дорога. Бійці погрузилися з двома мінометами на пікапи й рушили до села, де розташовувалася вогнева позиція: основна дорога прострілювалася, тому мали проїжджати через болоті. Сама позиція була в центрі села. Підготувавшись, вони чекали на наказ.

Перші постріли. По рації радісно передають: «Попадання в колону, підари розбігаються. Хуярте!». Під час активної стрільби один із мінометів склався і набрався землі. Прийшлося відправити на КСП. З двох розрахунків лишився один. Стрільба продовжилася. Постріл, стабілізація,

коректура і так тричі, поки з рації не почулось: «Попали, насипайте!». Інтенсивність стрільби була настільки високою, що прийшлося заготовлювати нові міни. Поки один розрахунок вів вогонь, інший підносив тільки що заготовлені міни. Невдовзі повернувся і перший розрахунок у стрій.

Все дійство призупинив звук ворожого квадрокоптера. Треба було йти, задача виконана. Ще 10 мін і попадання в бліндаж ворога — перший приліт у 300 метрів позаду. 5 хв — наступний. Бійці почали швидко збирати розрахунок і покидати позицію на пікапах. Як тільки від'їхали, туди прилетів снаряд.

По рації доповіли: «Ворожа колона знищена, є відео підтвердження і було видно як підари пробують відбуксувати зламану техніку...»

ПОЧАТОК ОСЕНІ НА ХАРКІВЩИНІ

розповідь Контлера

Отримали завдання – провести рекогносціювання в районі н.п. Пришиб, Харківської обл., виявити координати двох ворожих САУ Нона, та знищити вогнем нашої артилерії. Одразу, як почув назву населеного пункту – подумав, що нічого хорошого від місця з такою назвою чекати не доводиться.

Приїздимо на висхідну точку вдвох. Я і напарник. На місці знаходимо зв'язок з суміжним підрозділом, це розвідрота НГУ, 46роп. Прибули на місце та зрозуміли, що дрони – це, звісно, хороша річ, але кацапська РЕБ працює краще. Злітаєш, піднявся на 5-7 метрів і втрачаєш зв'язок. Ніякого варіанту пролетіти над сірком, тим паче – на територію ворога. Прийняли рішення – провести артрозвідку в форматі “діди воювали”: піти у сіряк, та, використовуючи дальномір та бусоль, вирахувати координати, передати артрозрахункам

та коригувати вогонь.

У суміжників, з якими працювали, був влаштований спостережний пункт (далі СП), нам запропонували вийти на нього. Я одягнув “кікімору”, доволі добре маскує. Вийшли, було дещо дискомфортно – броня, рпс, шолом, кікімора, бусоль, тренога, перископ, зброя... Рухались перед заходом сонця, супротивник був чітко на схід. На заході сонця йому нас не видно, оптика все засвічує. Ми вийшли, вже на СП зрозуміли, що сенсу там сидіти немає – достатньо було перевірити ще з самого початку мапу висот, щоб зрозуміти, що це погана ідея. Знайшли на мапі панівну висоту та вирішили рухатись туди.

На завдання нам дали посилення, охорону – 5 чоловік, відділення. Хлопці лишилися в кілометрі від нас, у зельонці. Панівна висота виявилась давнім курганом. На ньому було два давніх хреста – кам'яних,

козацьких, і один – радянського періоду, кований, високий, залізний православний хрест. Ідемо, розраховуючи повернутись після заходу сонця, або на світанку.

Загалом, Пришип та його околиці нагадують за зовнішнім виглядом щось з Фоллаут 2, це пустеля жовто-сірого кольору. Степ, жовта жухла трава дуже висока, але сильно прибита вітром. На шляху до висоти бачимо закинтий яблуневий сад, мертві дерева. Деякі – досі живі, але із засохлими маленькими плодами. Поряд стоять соняхи – закинута поле. Бачив, що між стеблами лежав маленький мертвий зайчик, муміфікований. Йдемо через це занедбане місце. З того, що бачили, робили собі орієнтири для відходу.

Прийшли на СП. Навелись на орієнтир, по сонцю. Дивлюсь навкруги: нас оточує безкрайне поле, що переважається рідкими стовпами ЛЕП. Вдалині догорає балаклійський ши-

ферний завод. До ворожої піхоти – приблизно кілометр. Діло йшло до вечора. Ворожі артилеристи почали роботу за планом, в той же час, як і завжди: вони ніби спеціально дотримуються якогось розкладу. Побачили спалах – раз-два, раз-два, поразували, передали координати. Наша артилерія відкрила вогонь. Вибухи. Пересвідчуємося: САУ ми точно спалили – можна йти.

Тим часом, розпочався дощ. Небо затягнуло хмарами, дуже стемнішало, почалася гроза, нічого не видно. Темряву прорізають лише сімхвостні молнії. Стало ясно: як ми виконали завдання, то треба відходити, або хоча б ховатись. Спочатку думали, що лишимося біля пагорбу, бо там була лежанка, де можна було б провести ніч. Трохи забарилися: я загубив циліндр від бусолі, не зміг знайти його в траві. Не знайшов і плюнув на той циліндр, почали спускатись.

Коли ставив бусоль – замаскував її біля залізного хреста. Спускаюсь з пагорбу – бах, і молнія влучає у цей самий хрест. Мені здалося, що це погане предзнаменування. Вирішили, що лишатись там не варто і треба йти до наших.

Почався дуже сильний шторм. Дрон росіяни підняли у такий шторм не могли, тому ми могли нормально відійти. У темноті ми трохи загубилися, і орієнтири забули. Я спочатку запропонував Джону, моему напарнику, відкрити планшет з Крапивою, спланувати маршрут і йти далі по компасу. Компас нам дав погрішність, або ж ми самі помилилися. Тож пішли аби як. На мені броня, кікімор, важко. Вода скінчилась. Мій напарник попереду, метрах в 10. Дуже хочеться пити – намагаюсь ловити краплі дощу, щоб вимити смак полину та польових трав. Згадав, що в мене є радіостанція. Зв'язуюсь з відділенням наших колег. Вони кажуть – як ви загубились, то давайте ми вам підсвітимо тьмяним червоним ліхтариком. Я поморгав – мені поморгали у відповідь. Побачивши, де були відблиски світла, ми зрозуміли, що йдемо не в ту сторону та розвернулися. Моргаємо кожні півхвилини.

Я перечепився, впав, на шляху було якесь болото. Йдемо, йдемо, нічого не бачимо, орієнтуємось у просторі лише завдяки нечастим спалахам молній. Спалах – і я бачу напарника, його плащ, його гвинтівку. Аж раптом, попереду бачимо один зі стовпів ЛЕП, і лісосмугу за ним. Виявилось, що ми йшли в напрямку ворога. Ліхтарик – червоний, червоний, моргає. Спалах: цього разу ні ліхтарик, ні молнія. Черга з РПК – в моєму напрямку. Отже, ми прийшли до росіян. Починається стрілковий бій. Дивно – я взагалі ні про що не думав, мій світ був обмежений тим, що я бачив – ворожа посадка, ЛЕП, пагорб та десь там наші друзі. Більше нічого не було, крім гіркоти степової трави.

Бій був затяжний, з посилюючого відділення в нас 2 – 200, 1 – 300. Пораненого забрали, мертвих лишили, щоб забрати наступного дня. Відділення посилення відійшло, ми з напарником лишилися. Відбігли до ями від прильоту Піону, 203 снаряд лишив доволі великий кратер.

Перечекали там ніч. Пили воду, що накопичилась в калюжу у цій ямі. Звідти пішли на світанку. Незабутні враження.

ПОЗИЦІЙНА ВІЙНА НА ДОНЕЧЧИНІ

Розповідь Шипи

Проїхавши табличку "вітаємо в донецькій області" на швидкості 120 км на годину, на старенькому Форді Транзит, розпочинаємо наше місячне перебування в щойно звільненому селі на Донеччині.

Тиснемо на педаль в підлогу – 3 км цієї дороги прострілювались російським танком, треба проскочити.

Заїхали в село, почали вибирати собі пристанок і облаштовувати під свої потреби. Найбільше звертали увагу на погребі і підвали. В одному з таких льохів знайшли тіло літньої жінки, періодично знаходили мертвих тварин на подвір'ях і вулицях. Село піддавалось постійним обстрілам, вцілілі хати можна було поразити на пальцях однієї руки.

Від нашого будинку до позицій безпосередньо на нулі було 5 км, ротації відбувались кожних 3-4 дні.

Дорога до позицій пролягала через посадки вздовж полів які були заміновані. За декілька днів до нашого приїзду стався прикрий інцидент: хлопці з іншої роти, розвертаючи автомобіль, на одній із доріг на виїзді з села, підірвалися на протитанковій міні.

Їздили ми максимально швидко і обережно, будь-яке 10-15 хвилинне зволікання супроводжувалось обстрілом.

Прибувши на позиції, ми дізнались, що за 2 дні до цього, ворожа ДРГ вночі підійшла впритул до цієї позиції (приблизно на 15 метрів) і, натрапивши на загорожу з гілля, намага-

лась безшумно її пройти. Її зустріли наші шквальним вогнем. Хоч росіянам і вдалось втекти, під час втечі вони розгубили свої особисті речі і рюкзак з їх документами. Укріпивши позиції, встановивши декілька МОНок, ми почали вичікувати незваних гостей. Незадовго до цього, мене навчили ставити розтяжки, і для більшого спокою я встановив на тому невеличкому клаптику посадки 5 розтяжок. Між нашою позицією і позицією наших побратимів спереду було близько 800 метрів. Позаду, за 400 метрів від нас, знаходилась ще одна позиція. Відстань була просто неадекватна, зважаючи на те, що на позиції нас було 6, а зліва від нас, за 1 км, було село, захоплене росіянами.

Позиційна війна – це постійна напруга і очікування. Очікування штурму, прориву – постійне прораховування всіх можливих варіантів нападу.

Ти 24/7 повинен копати, укріплювати, маскувати свій окоп і кожної секунди бути на поготові. Вночі ти прислуховуєшся до кожного звуку,

починаєш розрізняти мишей, ховрахів, котів і лисиць в тепловізор за долю секунди. Поступово твій мозок, від постійної втоми і напруги починає бачити людські силуети там, де їх немає. Одного разу хлопчина з нашої роти, ввечері, ледь не відкрив вогонь по стовпам в полі, які нагрілись впродовж дня, бо подумав, що то ворожа розвідгрупа.

Людина – це істота, яка зникає до будь-чого. Ми змінили позицію, після чого 5 днів нам довелося жити в 10 метрів від п'яти "хороших російських", які розкладались тут вже не перший тиждень. Хоронити їх ніхто не збирався, міняти теж. Вилазити до них і засипати замлею теж було небезпечно, бо то був нульовий рубіж. Коли ти прокидаєшся, снідаєш, обідаєш і вечеряєш під трупний сморід, ти не надаєш цьому належної уваги. Але, вже потім, в голову починають лізти всілякі думки: екзистенційні дилеми і питання про сенс існування.

Коли ми потрапили на ці позиції, я та мій товариш були максимально здивовані відсутністю бліндажів, зважаючи на постійні обстріли. Ми прийшли і побачили звичайні окопи накриті плівкою. Три дні в нас піш-

ло на те, щоб зробити повноцінний бліндаж з перекриттями і "лисячими норами". За колодами нам доводилось ходити на 400 метрів вглиб наших позицій, але всі ці зусилля окупалися, коли починались обстріли касетними боеприпасами.

Через декілька днів наші війська просунулись трохи вперед і ці позиції ми лишили.

Після трьохденного відпочинку в селі, яке обстрілювалось артилерією, ми заїхали на щойно захоплені позиції. Мене поставили головним на передовій лінії, де ворог був на 180 градусів. Нам була поставлена задача утримувати позицію і в назначений день, за потреби, підтримувати штурм вогнем. На цих рубежах ми знайшли безліч особистих речей, форми і спорядження росіян. Вони не очікували штурму, і тому швидко повтікали, залишивши багато цікавого.

Через те, що позиція була розташована перпендикулярно від наших основних сил, росіяни не очікували, що ми знаходимось саме там. Тому прицільного вогню саме по нас не вели, а от буквально на 150-200 метрів від нас, за нашими спинами, були наші основні сили, по яким працювали і мінометами, і танками.

Добре пам'ятаю момент, коли вранці ми прокинулись від пострілів танку. Через секунду боеприпаси вибухнули за нами в метрах ста. Трохи згодом я почув звуки гелікоптера, який летів з ворожого боку. Спочатку то було десь вдалині, але коли він підлетів на 300-400 метрів, і я зрозумів

що він не один, на моєму чолі з'явився холодний піт. Того ж вечора з боку росіян по нашим основним позиціям працювала БМП, день був гарячим.

Гвинтокрилами нас кошмарили 3-4 дні. Одного разу, під час нічного чергування, в 3-4 км від нас я побачив як небо загорілось білим кольором. Там були позиції іншого підрозділу; кажуть, що били фосфором. Після того, як ми просиділи у тих окопах пару

днів, прийшов наказ, що нам потрібно передати ці позиції суміжним військам і покинути цю ділянку фронту.

Що було далі з тими позиціями, які ми займали, я, чесно кажучи, не знаю. Дехто казав, що суміжний підрозділ вважав, що вони не є стратегічно важливими, і відступив.

Сподіваюсь, що це не так, бо за той час що ми там були, наш підрозділ втратив 4 бійців...

БАХМУТСЬКІ БУДНІ

Розповідь Камуфляжа

Після «марш-кидка» по Херсонській області, ми з побратимами десь глибоко в душі знали, далі нас очікує похмурий Бахмут. Багато хто не зрадив цьому, у мене ж навпаки з'явилося велике почуття цікавості, як воно там в цьому промисловому.

Місто нас зустріло вибитими віконними рамами, що нагадували очі у сірих та сирих будівлях. Заселилися ми в якийсь підвал де мали очікувати подальших розпоряджень від командування, ні світла, ні зв'язку вже давно не було. Нам дали трохи часу на відпочинок, але й нормально поспати не вдавалось, вологе повітря підвалу давило на груди, голова була переповнена думками про те що буде далі...

Через деякий час, командир, який повернувся до нас зі штабних зборів дав нам коротку характеристику ворога, і доніс задачі. Маємо відкинути вагнерівців з нещодавно захоплених позицій, які покинула одна з наших бригад. На світанку починаємо рух...

Ранок як зазвичай почався з кіпішу: ми мали швидко загрузитися в техніку

та переїхати на точку зосередження, з якої ми мали б почати рух. Вже на підїзді до чекпоінту нам повідомили, що дорогу заблоковано і по ній ведеться постійний обстріл ворожою артою. Тому було прийняте рішення залишити техніку та рухатися пішки через промислові об'єкти та складки місцевості. Кругом дуже сильно гатили артою, але передова група вирвалась вперед, тож її потрібно було наздоганяти. Як не дивно, дісталися до точки початку операції без особливих пригод. Провели ніч в приміській зоні, і вже наступного світанку ми знов змінили план через оперативну обстановку: ми змінили точку початку операції. Вкотре перевірили зброю і вистроїлись у відділення по 10 чоловік. Набрали дистанцію – почали рух. Вже під свист мін ми підходили до позицій які зайняли наші хлопці, на нас дивилися з надією-ми підкріплення, найчисельніший взвод на той момент.

Ми мали під прикриттям наших мінометів та браунінга зайняти висоту з якої продовжити рух в посадку, яка була за висотою.

Через втому, ноги були ватяні, в голові туман, але я біг, тому що рух на війні=життя: ривок, ще один ривок, ми на висоті, з боків чутно стрільбу, яку веде по нас ворог. Захекані, ми з товаришем «Х» поповзли в найближчу до нас воронку. Наступна локація в яку ми мали просунутись вже кишла ворогом. Зав'язався стрілковий бій, далі обстріл з міномета, під час якого поранили мого побратима, кулеметника. Я побіг йому на заміну – це не вперше мені доводилось

бути оператором старого доброго МГ (прямо як діди, дивізійники...). “Бачиш силует – пиздяч!” – команда від командира. В той вечір кулемет кипів декілька разів, запас набоїв був майже вичерпаний, ворог був неначе під якоюсь наркотою – його піхота йшла і йшла. Вони підтягували резерв за резервом, в думках я провів аналогію з совецької армією і зі штрафбатом: час йде – методи не змінюються. На мить все здавалось ідеальним, поки з-за горизонту не з'явилося декілька яскравих спалахів: ворожий танк приїхав «розбирати» наші позиції. Ми були змушені відступити на початкові позиції. В той день я втратив командира, а попереду на мене і віділіх побратимів чекав ще один штурм...

ПАНТЕОН

“ВОЛК”

Антон Коновалов

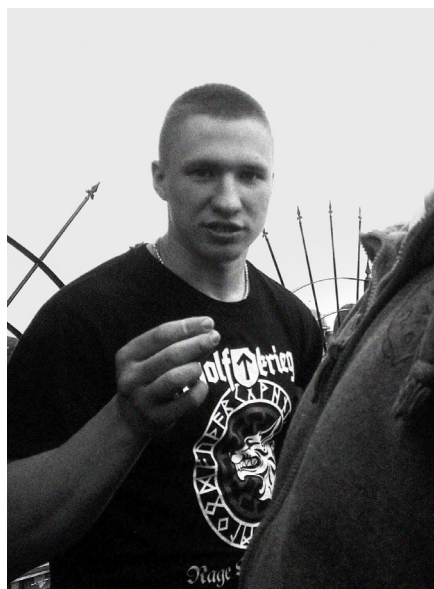
N.09.1994 — 30.08.2019

Один із трьох засновників Авангарду.

Народився у Росії, в Москві. З 15 років займався військовими вишколами та бойовими мистецтвами. Увійшовши в праве середовище, проїнявся націонал-революційними поглядами та активно зайнявся антисистемною діяльністю. Приїхав в Україну в 2014 році, щоб воювати проти російських загарбників; воював добровольцем у складі ОЗСП НГУ Азов та ДУК ПС. Закінчив службу восени 2016 року, і, разом з ще двома побратимами, створив Авангард для тренування та виховання молоді згідно війсьських цінностей.

Взяв на себе планування та проведення майже усіх мілітарних тренувань. Декілька разів виїжджав на фронт упродовж подальших років, для виконання розвідувальних завдань. Під час останнього бойового виходу, у липні 2019 року, був поранений в ногу.

Закінчив життя згідно з одним з чотирьох благородних способів відходу з життя: свідомим спокійним самогубством 30 серпня 2019 року.

“ГРЕК”

Паршин Кирило Сергійович

31.10.2002 — 19.03.2022

Народився у місті Красноперекоськ, в Криму, в сім'ї моряка. Навчався в художній та музичній школі. У 2016 році, в 14-літньому віці, переїхав у Київ до старшої сестри, разом з молодшою сестрою – був проти російської окупації, та ненавидів антиукраїнську пропаганду. Інші родичі лишилися в Криму.

Дуже захоплювався літературою, експериментував з відео-короткометражками, створив власний музичний гурт (“Забор”). Грав на панк- та хардкор-концертах, виступав з голим торсом та у балаклаві. Займався фізичним вдосконаленням, постійно тренувався, займався боксом. В 2020 році вступив в АКС. Організація стала для нього другою домівкою.

Брав участь у всіх акціях, займався організаційною роботою, працював та розвивав організаційні фінансові ініціативи – утримував власним коштом молодшу сестру. У походах привчив себе до дикого життя – їсти просту їжу, сире м'ясо, спати просто на землі, і т.д. В червні 2021 року долучився до лав ДШГ “Ведмеді” – ще одного добровольчого підрозділу, окрім “Фрайкору”, куди авангардисти відправляли бійців для військового вишколу. З того часу, без ротацій та відпусток, знаходився у підрозділі – навчався, здобував досвід, виконував бойові завдання. Загинув 15 березня, біля Маріуполя, під час бою, від розриву міномета.

“ДЕЙМОС”

Заїковський Сергій Олександрович

02.08.1994 — 24.03.2022

Народився 2.7.1994 у селищі Драбів Черкаської області, навчався у місцевій Драбівській гімназії. Вступив на історичний факультет Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Спеціалізувався на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків, успішно захистив дипломну роботу “Ветерани римської армії у провінції Дакія”. Ще під час навчання в Харкові, долучився до національно-революційних гуртків, де познайомився з Врядником Євгеном. Брав участь у акціях націоналістів, сам влаштовував вишколи. Після навчання переїхав до Києва, де долучився до культурно-освітнього проекту “Пломінь”. Лекції Сергія збирали сотні вдячних слухачів. Також він писав статті для медіа та брав інтерв'ю в українських дослідників, розвиваючи цікаві йому аспекти індоевропеїстики, порівняльного релігієзнавства, історії політичних рухів 1920-30-х і повоєнних правих рухів у Європі.

В рамках видавництва “Пломінь” ним були перекладені та надруковані книги Домініка Веннера “До позитивної критики”, “Самурай Заходу”, “Бунтівне серце”, Жоржа Дюмезіля “Мітра-Варуна”, “Легіонерський канон” (антологія текстів про Залізну Гвардію), Сібеллі Алерамо “Кохаю, отже існую”, Жана Одрі “Індоевропейці” (чекає на друку).

В Києві, долучається до “Авангарду” та бере активну участь у формі організації у більш відкрити

структуру (АКС). Завдяки широті горизонту своєї ерудиції та знання традиціоналізму, він став ідеологічним наставником своїх побратимів – фактично другою людиною в організації, як ідеолог.

В 2021 став головним редактором “Вістника Авангарду”.

В 2021 році брав участь у бойових діях на Донбасі поблизу Авдіївки в якості кулеметника у складі добровольчого підрозділу “Фрайкор”. 24.02.2022 став до лав тероборони та захищав Київ від наступу ворожої армії. Був 2-м номером у протитанковому розрахунку.

Загинув 24.03.2022 під час звільнення села Лук'янівка в Київській області, разом із побратимом, “Шкіпером” – Денисом Котенком (1-м номером розрахунку) на правому фланзі атаки в селі Лук'янівка, в бою із танком.

“БУЛІНЬ”

Квапиш Максим Віталійович

12.05.2000 — 26.05.2022

Народився 12 травня 2000-го року у місті Кам'янець-Подільський Хмельницької області.

Навчався у спеціалізованій ЗОШ №5, потім вступив до Кам'янець-Подільського Індустріального коледжу, згодом навчався на заочній формі у Тернопільському національному економічному університеті.

З ранніх років займався спортивним туризмом на базі Станції Юних Туристів (СЮТур, пізніше перейменовано у ПНВО) у складі місцевої команди «Грім». Брав участь у безлічі різноманітних змагань міського, обласного та всеукраїнського рівнів. Досяг перших дорослих розрядів зі спортивного туризму та спортивного орієнтування.

У 2015 році розпочав навчання у військових рядах. Пізніше став інструктором зі штурмового альпінізму парамілітарної організації «Сокіл».

В 2020 році вступив в АКС, одразу активно включився в організаційну роботу.

21 серпня 2020 року одружився. У травні 2021 року потрапив на фронт у складі добровільного підрозділу «Фрайкор», на посаді кулеметника.

До 24.02.2022 був командиром київського осередку “АКС”. Проводив походи маловідомими місцями України, очолював та брав участь у силових акціях проти проросійських сил та інших ворогів України, вів активну боротьбу проти вирубок лісів та забруднення річок, організовував розважальні та виховальні заходи для дітей-сиріт. Також перекладав книги видавництва “Пломінь”, виховував молодших бійців «Авангарду».

Починаючи із 24 лютого 2022 року брав участь у бойових діях у команді Авангарду.

Загинув 26 травня на Запорізькому напрямку у ближньому бою.

AVANT-GUARDIA

Сліпучо темним світанком
Поза директив і карт
На зло людожерам та комітетам
Ми зростимо Avantgarde

Чітко час карбує
Безвітря сонний триб
Ми збираєм під стягом своїм
Знедолених світом осіб

Перевертні, збійники, єретики
У зграї збиваймося світ проклинати
Чумі всупереч співаймо пісеньки
Наші смерті не змарнувати

В наших вежах сяйво зірок заквіта
Люттю криг наші душі охопленні
Й відповідь наша буде проста -
Світу палати у нашій війні!

Кjarval
Переклад:
Микола Кравченко **Крук**

1. Breizh-info, 22.03.2022 - Alain de Benoist : « L'électorat Zemmour est un électorat anti-immigration, celui de Marine Le Pen est un électorat anti-Système » [Entretien]
2. L'Écrivain, la Politique et l'Espérance (Saint-Just, collection « Europe », 1966 ; réédition augmentée sous le titre La Torche et le Glaive : Libres Opinions, 1994 ; Dèterna, 1999).
3. Бертран де Жувенель. Власть. Естественная история ее возрастания = Du Pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance. — М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. — 544 с.
4. <https://t.me/AlbanianThirdPosition/525>
5. <https://t.me/AlbanianThirdPosition/446>
6. <https://t.me/AlbanianThirdPosition/449>
7. <https://t.me/AlbanianThirdPosition/499>
8. https://albanianthirdposition.com/articles/aleksandr_dugin_i_prndjekur_nga_vdekja__alexander_dugin_haunted_by_death
9. <https://t.me/decommunizationBG>
10. <https://bgns.net/позиция-война-русия-украина/>
11. <https://bgns.net/хуманитарна-помощь-в-украина/>
12. <https://nordicresistancemovement.org/a-comment-on-the-war-in-ukraine/>
13. <https://der-dritte-weg.info/2022/02/kriegstreiber-putin-laesst-truppen-in-die-ukraine-einmarschieren-worum-es-immer-kommenden-kampf-gehen-wird/>
14. <https://der-dritte-weg.info/2020/09/soldaten-und-kommandeure-von-asowstal-in-die-freiheit-entlassen/>
15. <https://der-dritte-weg.info/2022/10/slava-ukraini-spontaner-protest-in-kreuzberg/>
16. <https://der-dritte-weg.info/2022/09/afd-delegation-wollte-russisch-okkupierte-ostukraine-besuchen/>
17. <https://der-dritte-weg.info/2022/09/interview-mit-der-albanian-third-position-atp-teil-10-10/>
18. <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-905398>
19. <https://der-dritte-weg.info/2022/09/afd-delegation-wollte-russisch-okkupierte-ostukraine-besuchen/>
20. <https://sezession.de/66674/ukrainekonflikt-und-deutsche-lage-ein-gesprach?hilit=ukraine>
21. <https://sezession.de/66761/ukraine-vs-russland-zum-wem-haelt-der-ethnopluralist>
22. <https://www.casapounditalia.org/guerra-in-ucraina-casapound-ne-russia-ne-nato-italia-torni-potenza-e-fondi-unaltra-europa/>
23. <https://t.me/BKhodakovsky/2588>
24. <https://www.latestadiferro.org/prodotto/valhalla-express-la-storia-di-un-nazionalista-rivoluzionario-e-volontario-ucraino-del-battaglione-azov/>
25. <https://www.ilprimato nazionale.it/esteri/ucraina-guerra-tifosi-e-perche-perde-solo-europa-225138/>
26. <https://www.casapounditalia.org/censura-su-dostoevskij-casapound-depone-fiori-sulla-tomba-della-figlia-un-omaggio-simbolico-contro-i-deliri-della-cancel-culture/>
27. 27 <https://www.casapounditalia.org/guerra-in-ucraina-casapound-ne-russia-ne-nato-italia-torni-potenza-e-fondi-unaltra-europa/>
28. 28 Луи-Фердинанд Селин. Школа трупов. – М.: Онуштителъ, 2018
29. 29 <http://www.raido.it/politico/ucraina-chi-ti-ua-23-04-2022/>
30. 30 <http://www.raido.it/politico/sulla-morte-di-darya-dugin/>
31. 31 <http://www.raido.it/politico/evento/eurasia-sotto-attacco-cosa-ce-dietro-la-rivolta-in-ucraina/>

32. 32 <https://www.facebook.com/pascal.lassalle.96/posts/1905793339616399>
33. https://t.me/nuovi_arditi/3021
34. https://t.me/nuovi_arditi/2642
35. <https://t.me/ouestcasual2>
36. <https://twitter.com/zemmoureric/status/149918934234218499>
37. <https://t.me/BronzeAgePalaestra/613>
38. <https://graymirror.substack.com/p/a-clarification-on-ukraine>
39. <https://graymirror.substack.com/p/gory-to-ukraine>
40. <https://counter-currents.com/2022/04/whats-really-at-stake-in-ukraine/>
41. <https://t.me/WhiteLivesMatterOfficial/6560>
42. Див. праці Стіра Вікандера та Гео Відентгена, присвячені іранському епосу та соціальному ладу.
43. Ж. Делез, Ф. Гваттарі. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Пер. с фр. и послесл. Я. И. Свирского, науч. ред. В. Ю. Кузнецов. – Екатеринбург, М.: У-Фактория, Астрель, 2010. – с. 587.
44. Dumezil G. Heur et Malheur du guerrier, aspects de la fonction guerrière chez les Indo-Européens. – Paris: Presses Universitaires de France, 1969. – 151 p.
45. Див. П. Видаль-Накэ. Черный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире. – М.: Ладомир, 2001. – 419 с.
46. Kershaw K. The One-eyed God: Odin and the (Indo-) Germanic Männerbünde. – N.-Y.: Institute for the Study of Man , 2000. – P. 338-351.
47. Описи європейських народів коротші порівняно з описом сіу і японців, бо їхні практики багато в чому тотожні внаслідок спільного походження.
48. Зарубинецька культура, людині якої прирівнюють до праслов'ян, практикувала тілоспалення в особливій урні або ямі з подальшим безкурганним ґрунтовим похованням.
49. На човні, якщо шлях пролягав через водоймище, перевозили мерця до місця тілоспалення чи до могили.
50. Текст видозмінено: відрізняється стилем; - взято звідси: «Ibn Fadlan and the Land of Darkness: Arab Travellers in the Far North. Translated by Lunde, Paul; Stone, Caroline E.M. Penguin Classics. 2011. P. 63-67».
51. Тут йдеться або про язичницький ідол, або, що більш ймовірно, про домовину для праху (хоча, домовина могла виконувати й функцію ідола).
52. По медичному гангліон, або гідрома.
53. Геродот. (1993). Історія (А. Білецький, Пер., В. Трубенко, Ред.), VI. 71-72 (с. 196-197). Наукова думка.
54. Ведійський Яма, авестійський Їма, осетинський Сослан тощо.
55. Цезар Ю. Г. (2022). Нотатки про війну з галлами: з додатком Авла Гірція (В. Литвинов, Пер.), VI. 19 (с. 125-126). Апіріорі.
56. Перевізнаики (pschoropmoi) у потойбічний світ і традиція покладення монети на вуста виникли в архаїчну епоху з VIII по VI ст. до н. е.
57. Припускають, що навіть у класичну епоху, всупереч забороні Солона, биків приносили в жертву.
58. Деякі індіанські філософські та онтологічні поняття важко перекласти українською через важкість перекладу і багатозначність терміну в рамках навіть декількох племен народу сіу.
59. Waniya і wanagi – не цілком однозначні терміни, тому

- існують розбіжності у тлумаченні цих термінів. Наявність приставки «wa-» у двох словах вказує на живий стан елемента, предмету чи істоти, а його відсутність – на мертвий стан. Також наявність цієї приставки в слові «piya» змінює локальне значення слова на значення трансцендентного нематеріального божественного бога (радіше начала).
60. Розподіл може відбуватися і через декілька років, втім сувій залишається непорушним: ніхто не має права рухати відношення у тіні допоки їх не розподілять.
61. Крутіський роман (ісп. novela picaresca, від pícaro — людина без певних занять, крутий, шахрай, франц. goman picaresque, нім. Schelmroman) — нравоописовий роман, у якому головними героями виступають представники соціального дна, волоцюги, шукачі легкого життя, картьєри, злодії, бандити, розбійники та ін. Образ крутія генетично пов'язаний з античною літературою, фарсом, фабльо, шванком раннього Відродження, а також з середньовічною араб. крутіською новелою (макама).
62. Використано видання роману: Гриммельсгаузен Г. Я. К. Симплиссимус. — М.: Художественная литература, 1976. — 560 с. — (Библиотека всемирной литературы). — 303 000 экз.
63. Див.детальніше: Язык Птиц, Грассе д'Орсе: Тайная история Европы / [пер. с фр. В. Ю. Быстрова]. - Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургский ун-та, 2009; а также: Канселье, Эжен. Алхимия: сборник. — Энигма, 2002. — (Алый Лев); и: Фулканелли. Тайны готических соборов / Пер. О. Чистяков, М. Собуцкий, Н. Вязьмитина, А. Морозов. — М.: Рефл-бук, Ваклер, 1996.
64. Головин Е. Приближение к Снежной Королеве. М.: Арктогея-Центр, 2003, — 479 с.
65. Головин Е. Мифомания. С-Пб.: Амфора, 2010. — 313 с
66. Ницше Фридрих. К генеалогии морали. пер.К. Свасьян // Сочинения в 2-х томах. — М.: Мысль, 1990. — Т. 2.
67. В оригіналі слово «алут». Воно має декілька варіантів перекладу, але крутії – це хитра й спритна в своїх учинках людина. – Прим.пер.
68. Франко Фреда. Дезінтеграція системи / пер. з італійської Д. Ковальов, Б. Носенок; під ред. Ульріха фон Гуттена. — Київ: Видавець Владислав Кривобок, 2019. — 286 с.
69. Хейзинга Йохан. Homo Ludens. Человек играющий. - М.: Айрис-Пресс, 2003. - 487 с.
70. Юлиус Эвола. Мистерия Грааля. — Москва-Воронеж: TERRA FOLIATA, 2013. — 216 с
71. Хейзинга Йохан. Homo Ludens. Человек играющий. - М.: Айрис-Пресс, 2003. - 487 с
72. Хейзинга Йохан. Homo Ludens. Человек играющий. - М.: Айрис-Пресс, 2003. - 487 с
73. Хейзинга Йохан. Политическое и военное значение рыцарских идей в позднем средневековье // Человек. - М., 1997. - Вып.5. - С.69-79.
74. Хейзинга Йохан. Homo Ludens. Человек играющий. - М.: Айрис-Пресс, 2003. - 487 с.
75. Ницше Фридрих. К генеалогии морали. пер.К. Свасьян // Сочинения в 2-х томах. — М.: Мысль, 1990. — Т. 2.
76. Точніше: "Не делая ошибок, полноты. Ума ты не достигнешь". – Иоганн Вольфганг Гете. Фауст / перевод с нем. Н.Холодковского, 1878. — М.:Детская литература, 1969.
77. Цю проблематику добре розкрито у відомому есе з однойменної збірки робіт Мірчі Еліаде: Мефистофель и Андрогин / Пер. с фр. Е. В. Баевской, О. В. Давтян. — СПб.: Алетейя, 1998. Сам Мирча Элиаде – явний не-християнин, вимужено заключений в православную скорлупу.

78. Д́ухха, д́ухкха (санскр d́ukha; букв. «хворобливість, неприємність») — термін, який зазвичай передається з мов палі та санскриту як «страждання». Термін разом з аніття та анатманом становить Три ознаки існування.
79. Див.детальніше: Фридрих Юнгер. Игры. Ключ к их значению / Пер с нем. А. В. Перцева. - СПб.: Владимир Даль, 2012. - 335 с.
80. Ницше Фридрих. К генеалогии морали. пер.К. Свасьян // Сочинения в 2-х томах. — М.: Мысль, 1990. — Т. 2.
81. Жорж Дюмезіль. Митра-Варуна / Пер. з французької Б. Носенок; під ред. С. Заїковського. — Київ: Пломінь, 2019. — 248 с.
82. «Сага о Гуннлауге» // Библиотека всемирной литературы. Т.8. М.: Художественная литература, 1979.
83. «Assez tôt après ce qu'ils furent assemblés, fut occis l'un des François, mais pour ce ne laissèrent mie les autres, le combattre, ains se maintinrent moult vassamment d'une part et d'autre, aussi bien que si tous fussent Rolands et Oliviers. » - J. A. C. Buchon, éd., Les Chroniques de sire Jean Froissart, 1 vol. (Paris, 1835), Livre I – Partie II, Chapitre VII
84. Прокопий Кесарійський. Война с готами // Прокопий Кесарійський. Война с готами. О постройках / Пер. С. П. Кондратьев. — М.: Наука, 1950. — 517 с.
85. Карл Деметр. Германский офицерский корпус в обществе и государстве. 1650-1945. – М.:Центрполиграф. 2007. – 384 с.
86. Хейзинга Йохан. Homo Ludens. Человек играющий. - М.: Айрис-Пресс, 2003. - 487 с
87. 87
88. Див. особливо Lucien Jerphagnon, Histoire de la Rome antique, les armes et les mots (Tallandier).
89. Jean-Louis Brunaux, Alésia, la fin de l'ancienne Gaule (Gallimard).
90. Див. Luc Mary, Rends-moi mes légions ! Le plus grand désastre de l'armée romaine (Larousse).
91. У цьому сенсі термін «економічна війна» для опису конкуренції є досить необдуманим. Не тільки тому, що ніхто не вмирає, але й тому, що економічні конкуренти роблять все, щоб уникнути конфронтації або обмежень (картелі, тресті, олігополії, пропозиції на поглинання тощо), а також тому, що мета конкуренції — не сама по собі, а поза нею: максимізувати ефективність бізнесу. Однак спорт ближче до війни.
92. Наприклад, гендерні теорії, натхнені феміністами, суперечать поведінці більшості.
93. Моріс Дюверже (фр. Maurice Duverger; 5 червня 1917, Англем, Франція — 16 грудня 2014, Париж) — французький соціолог, політолог, юрист, державознавець, міжнародний консультант із проблем конституційного права й виборчої боротьби, керівник Центру порівняльного аналізу політичних систем, член Академії наук і мистецтв (США), доктор права та професор соціології Паризького університету — прим.перекл.
94. Гаєтано Моска (італ. Gaetano Mosca; 1 квітня 1858, Палермо — 8 листопада 1941, Рим) — італійський соціолог, журналіст та громадсько-політичний діяч, автор концепції «політичного класу», що є різновидом «теорії еліт» — прим.перекл.
95. Мається на увазі полотно Finis gloriae mundi.
96. Монтерланова пассія.
97. Монтерлана призвали в армію у 1916 році.
98. Драма Едмона Ростана Сирано де Бержерак.
99. Маються на увазі мемуари Армана Луї де Лозена.